

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA SYSTEMATICKÉ TEOLOGIE A FILOSOFIE

Jakub Cahlík

Etická reflexe pašování lidí v současném diskurzu

Diplomová práce

Vedoucí práce: doc. Mgr. Jakub Jinek, Dr. phil.

V Praze 2023

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu. Zároveň prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu a souhlasím s tím, aby byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 14. 6. 2023

Jakub Cahlík

Citace

CAHLÍK, Jakub. *Etická reflexe pašování lidí v současném diskurzu*. Praha, 2023. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Vedoucí práce Jakub Jinek.

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá fenoménem pašování lidí do Evropské Unie a následnou etickou reflexí takového jednání. Pašování lidí je nelegální aktivitou, jejíž vymýcení se v posledních letech stalo jedním z hlavních cílů evropské politiky potlačování neregulérní migrace. Je tak nicméně činěno bez reflexe konkrétních pašeráckých činů, což má za následek kriminalizaci jednání, která jsou morálně správná, ba dokonce nutná, neboť pomáhají k naplnění základních lidských práv migrantů. Tato práce představuje pašování lidí do EU v jeho celistvosti, uvádí společenskohistorický kontext, ze kterého tento fenomén vzniká a nastiňuje přístup, jakým lze pašování lidí eticky hodnotit v konkrétních situacích, tak aby nedocházelo k odsuzování humanitárně přínosných činů.

Klíčová slova

Pašování lidí, převaděčství, lidská práva, státní suverenita, neregulérní migrace, etika

Abstract

The thesis deals with the phenomenon of human smuggling into the European Union and the subsequent ethical reflection on such behaviour. Human smuggling is an illegal activity, the eradication of which has become one of the main objectives of European policy to curb irregular migration in recent years. However, this has been done without reflecting on the specific acts of smuggling, which has resulted in the criminalisation of actions that are morally right and even necessary, as they help to fulfil the fundamental human rights of migrants. This thesis presents people smuggling into the EU in its entirety, provides the socio-historical context from which the phenomenon emerges, and outlines an approach to how people smuggling can be ethically evaluated in specific situations so as to avoid condemning humanitarian acts.

Key words

Human smuggling, human rights, state sovereignty, irregular migration, ethics

Rozsah práce

130 760 znaků (bez mezer)

Poděkování

Děkuji doc. Jakubu Jinkovi za vedení mé práce, za jeho připomínky a za kritiku, která mne pomohla nasměrovat práci správným směrem. Chci také poděkovat své rodině za neustálou podporu, a především své ženě, která mi stála po boku po mnoho měsíců, kdy tato práce vznikla. V neposlední řadě také patří dík mému bratroví, bez jehož zpětné vazby, bych práci nedotáhl tak daleko.

Obsah

Úvod	7
1. Kontext	10
2. Migrace do EU	14
2.1. Fenomén migrace	14
2.2. Aktéři migrace	17
2.3. Pevnost Evropa	22
2.4. Problémy azylové praxe EU	28
3. Neregulární migrace v EU	33
3.1. Užitá terminologie	33
3.2. Neregulární migranti	35
3.3. Legitimita neregulární migrace a jejích aktérů	41
4. Pašování lidí	46
4.1. Pašerák, podloudník, či převaděč	46
4.2. Pašování lidí x obchod s lidmi	48
4.3. Pašování lidí	51
4.4. Evropské kladivo na „pašeráky“ lidí	56
5. Etika pašování lidí	60
5.1. Individuálně-etická rovina	61
5.1.2. Zločin proti státu	62
5.1.2. Zločin na migrantech	64
5.2. Společensko-etická rovina	70
Závěr	74
Seznam zkratk	77
Seznam obrázků	78
Bibliografie	79

Úvod

Fattah bydlel v místnosti přes chodbu. Potkával jsem ho nejdříve párkrát za týden, když jsem po večerech chodil k Omarovi a Hamzovi na sklenku sladkého černého čaje, a později denně, to když jsem s těmito dvěma marockými migranty bydlel. Kouřil na torzu balkonu cigarety a hašiš společně s dalšími obyvateli onoho polorozpadlého domu v bosenském příhraničí, který jim poskytoval dočasné útočiště před několikátým pokusem překonat hranice Evropské unie. Jako jediný z nich uměl anglicky, a tak jsme se rychle seznámili.

Pracoval jsem tehdy se skupinou evropských dobrovolníků v komunitě lidí na útěku v městečku Velika Kladuša, v hraničním kantonu Una-Sana, takřka na dohled chorvatské hranice, nad kterou v noci pravidelně přelétal vrtulník pohraniční stráže. Jeho úkolem bylo odstrašit anebo termovizí lokalizovat stovky migrantů, kteří se z tohoto severozápadního cípu Bosny a Hercegoviny snažili noc za nocí dostat za svým evropským snem. Každý večer tak v chorvatských lesích začínala nikdy nekončící hra na kočku a myš, které běženci prostě a lakonicky říkají *The Game*. Některým se podařilo překonat desítky kilometrů do italského Terstu, většina však byla pochytnána příslušníky bezpečnostních složek evropských států a deportována zpět na hranice, často navíc zbité a okradené, téměř vždy však zbavené dalšího kousku lidské důstojnosti.

I Fattah chodíval přes hranice. Každé ráno se však vracel, unavený, ale jinak v pořádku. Vykouřil si cigaretu a šel spát. Byl převaděčem, pašerákem, člověkem ze stínů, který pomáhal jiným překročit hraniční říčku Glinu a dostat se na relativně bezpečné místo za chorvatskou hranicí odkud mohli migranti pokračovat pěšky nebo čekat na řidiče, který by je vyzvedl. Sám byl migrantem. Při své cestě z Pákistánu do Evropy překonal jedny z nejtřeštěnějších hranic na světě, uvázl však v zapadlém regionu přímo před branami Evropy. Po několika neúspěšných pokusech dostat se do Itálie se rozhodl využít svých znalostí terénu a zapojil se do sítě pakistánských pašeráků jako převaděč, v migrantské hantýrce *agent*.

To bylo v době, kdy jsem ho poprvé poznal. Nejdříve chtěl jenom vydělat peníze, aby si zaplatil vlastního pašeráka. Avšak jak stoupal v pašerácké hierarchii, začal svou práci brát jako poslání, a především stabilní zdroj příjmu. Změnil se a stejně tak svůj přístup k práci. Než jsem s ním ztratil kontakt, potkali jsme se ještě párkrát, když jsem v Bosně pracoval či prováděl výzkum ke své bakalářské práci. Dovolil mi jako první nahlédnout do světa lidí, kteří pašují migranty skrz evropské hranice, a kteří se z různých pohnutek a různými způsoby dostávají denně do střetu se zákonem. Mnozí z nich jsou prospěcháři a jejich jednání se neliší od jednání obchodníků s lidmi. Mnozí jsou novodobými Králi Šumavy, pomáhající lidem uprchnout před

utrpením či nelidským zacházením a vyhledat pomoc dle mezinárodního práva. Mnozí se svojí činností pohybují někde mezi těmito póly.

Všichni bez výjimky jsou však v dnešní evropské společnosti démonizováni a vykreslováni jako bezpátevní zločinci moderní migrace. Média, politická reprezentace a často i akademické prostředí neváhá označovat tyto lidi jako hlavní příčinu neregulérní migrace a problémů s ní spojenými. Evropský boj proti pašování lidí je jednou z hlavních částí evropské imigrační politiky a na potlačení těchto aktivit je uvolněno bezprecedentní množství finančních i personálních prostředků. To vše často bez rozlišování rozdílů v tomto jednání a bez jeho etické reflexe.

Společně s několika dalšími autory si troufám tvrdit, že: 1. pašování lidí je široký pojem zahrnující různorodé aktivity, z nichž mnohé jsou nejen morálně ospravedlnitelné, nýbrž i morálně nutné, 2. že pašování lidí do Evropské unie nelze a priori odsuzovat a je třeba kazuistické etické reflexe, a 3. že s přihlédnutím k současné imigrační politice Evropy může být pašování lidí nástrojem, který nejenže skutečné evropské hodnoty neporušuje, nýbrž je pomáhá naplňovat.

V první kapitole uvádím společenský kontext pojednávaného tématu a důvody které mě osobně vedly k jeho volbě pro etickou reflexi. Popisuji, jakým způsobem chci pašování lidí zpracovat, jaké jsou limity mého přístupu a konkretizují své argumenty.

V druhé kapitole se zaměřuji na obecné přiblížení fenoménu migrace a jeho základních linií. Úžeji definuji hlavní aktéry migrace a jejich postavení v mezinárodním právu, zejména pak status uprchlíka. Nakonec popisuji vývoj evropského přístupu k imigraci se zvláštním zřetelem k situaci na poli evropských azylových politik.

Ve třetí kapitole se zabývám fenoménem neregulérní migrace, s níž je pašování lidí neodlučitelně spjato. Vymezuji terminologii, která se k neregulérní migraci váže a jež je v běžném diskursu často zaměňována. Detailně popisuji cesty, kterými se migrant může do neregulérního postavení dostat a také představuji základní teoretické pohledy na práva neregulérních migrantů.

Čtvrtá kapitola se věnuje fenoménu pašování lidí. Z důvodu nedostatku české akademické literatury pojednávající o tomto tématu se zabývám používáním českých termínů popisujících základní aktivity a aktéry pašeráckých operací. Odlišuji pašování lidí a obchod s lidmi, jako dvě rozdílné, přesto však běžně zaměňované činnosti. Z pohledu hlavních akademických přístupů popisuji fungování pašeráckých sítí a jejich organizační strukturu. Závěrem se představuji evropský postoj k pašerákům lidí a legislativu, která tuto problematiku upravuje.

V poslední, páté kapitole, přistupuji k vlastní etické reflexi pašeráckých aktivit. Aktivity pašeráků lidí hodnotím v individuálně-etické rovině, tedy nakolik je dané jednání přípustné, či morálně správné. Jelikož docházím k názoru, že v současném evropském kontextu existují pašerácké aktivity, jež se jeví jako etické. nicméně jsou postihovány zákonem, v druhé části kapitoly reflektuji přístup evropské společnosti a jejích institucí k takovému jednání.

1. Kontext

Evropská migrace po druhé světové válce měla dvě základní podoby. Především se jednalo o poválečnou reemigraci válkou vysídlených osob a intrakontinentální emigraci z východní do západní Evropy, která byla doplněna imigrací pracovníků s nízkou kvalifikací, a to především z Turecka, Severní Afriky a nově dekolonizovaných území.¹ V devadesátých letech minulého století však začalo docházet k výraznému nárůstu počtu lidí, kteří do Evropy, a především do Evropské Unie (EU), migrují z jiných kontinentů.² Oproti období před pádem železné opony, kdy se mnoho migrantů zapojilo do tzv. *guest-worker programů*, jež měly za cíl do evropských zemí přilákat pracovní sílu, vedou interkontinentální migranty k opuštění své země také odlišné důvody. Od 90. let tak převládají spíše tzv. *push-faktory*, jako jsou války, klimatické problémy či neutěšená ekonomická situace.³

Souběžně s nárůstem imigrace do EU stoupá také počet takzvaných neregulérních migrantů,⁴ kteří překračují vnější hranice mimo oficiální přechody. Situace kulminovala v roce 2015,⁵ kdy došlo k bezprecedentnímu nárůstu počtu těchto lidí a evropské státy, jejich bezpečnostní složky, úředníci, a celá evropská společnost byli postaveni před situací, se kterou neměli dostatečné zkušenosti. Fenomény nelegálního překračování hranic, pašování lidí či neoprávněného pobytu na cizím státním území dosáhly obtížně řešitelných rozměrů a nastala situace obnažila doposud nedostatečná řešení těchto problémů. Praktická nutnost se těmto výzvám postavit vznesla nároky i na novou etickou reflexi těchto témat. Tato nutnost je také předpokladem této práce.

Tématu neregulérní migrace a pašování lidí se blíže věnuji od roku 2015, kdy jsem začal pracovat jako humanitární pracovník v komunitách lidí na útěku, zpočátku jako dobrovolník, později profesně. Mé působení v terénu mi umožnilo nahlédnout do každodenního života migrantů na Balkáně, na řeckých ostrovech i na ukrajinských hranicích, a tak se dostat do kontaktu i s pašeráky lidí, jejichž přítomnost je v těchto místech neodmyslitelná. Doba, kterou jsem mezi

¹ ZIMMERMAN, Klaus F. European Migration: Push and Pull. *International Regional Science Review*. 1996, roč. 19, č. 1-2, str. 95-128.

² Migration Data Portal. *Regional data overview for Europe* [2022-11-02] <<https://www.migrationdataportal.org/regional-data-overview/europe#key-trends>>

³ Guest-worker programy byly cílené iniciativy států Západní Evropy, které měly zpřístupněním pracovního trhu a aktivním zvaním imigrantů z určitých zemí, vyrovnat nedostatek pracovních sil.

⁴ Vyjasnění pojmosloví neregulérní migrace viz. kapitola 2.

⁵ FRONTEX. *Detections of illegal border-crossings statistics* [2022-11-02] <<https://frontex.europa.eu/we-know/migratory-map/>>

lidmi na cestě strávil, a přímý kontakt s nimi mne formovaly tak, že věřím, že jsem schopný nazírat problémy migrantů částečně také z jejich perspektivy nežli pouze z pohledu Evropana. Mimo humanitární zapojení jsem v bosenském příhraničí realizoval výzkum věnující se fungování tamní sítě pašeráků lidí, který byl podkladem pro moji bakalářskou práci.⁶ S kolegou Vojtěchem Jochimem, novinářem, jsme také publikovali tištěné reportáže zabývající se dopady neregulární migrace na lokální komunity.⁷ A v neposlední řadě pracujeme na vydání knihy, která se snaží beletristickou formou přiblížit čtenářům hlavní fenomény neregulární migrace a popsat překážky a výzvy, jimž lidé na útěku při své cestě balkánskou trasou čelí. Tyto zkušenosti znamenaly stovky hodin poslouchání příběhů konkrétních lidí, zúčastněného i nezúčastněného pozorování a možnost nahlédnutí do světa migrantů a jejich pašeráků přímo v terénu.

Zmiňuji tyto skutečnosti ze dvou důvodů. Zaprvé proto, že ačkoli tato práce je především teoretickou reflexí činnosti pašeráků lidí, propojení s praxí je pro ni stěžejní. Aplikace teoretické reflexe na konkrétní praktický problém je směr, který se pro moderní etiku stává v posledních desetiletích typickým.⁸ Navíc mne práce v terénu a zpracování tématu v dřívějších pracích vedly k získávání informací především metodami kvalitativního výzkumu, jako jsou polostrukturované rozhovory, zúčastněné i nezúčastněné pozorování, nebo fokusní skupiny. Mé chápání tématu je tak založeno nejen na rešerši literatury a logickém vyvozování, jež je těžištěm této práce, nýbrž také na takto získaných poznatecích.

Na druhou stranu si uvědomuji, že tak jako je mé osobní angažování v tématu zásadní, představuje pro diplomovou práci rovněž určité riziko. S mnohými migranty, kteří služby pašeráků využívají, jsem navázal osobní vztah a přátelství, a můj pohled tím může být ovlivněn. Protože vnímám neutěšenou situaci lidí, kteří putují šedými stezkami noci do Evropy, při rozhodování etických dilemat, jakým může býti rozpor mezi právem migrantů na svobodu pohybu a právem státu na suverenitu v oblasti hraničních politik, stavím se intuitivně spíše na straně jednotlivců a jejich lidských práv. Angažované stanovisko však nevnímám jako slabinu. Domnívám se, že je důležité, ba dokonce žádoucí, aby mohla být etická diskuse plodná.

⁶ CAHLÍK, Jakub. *Human smuggling across the EU external borders: Case study of the Una-Sana canton in Bosnia and Herzegovina*. Diplomová práce, Univerzita Palackého v Olomouci, Přírodovědecká fakulta, 2020.

⁷ JOCHIM, Vojtěch – CAHLÍK, Jakub. *Reportáž z ostrova Lesbos: Lidé si původně mysleli, že normální je pomáhat*. (7.7.2021) [2023-06-01] <<https://www.respekt.cz/externi-hlasy/reportaz-z-lesbosu-lide-si-puvodne-mysleli-ze-normalni-je-pomahat>>

⁸ LaFOLLETTE, Hugh. Introduction: The Nature of Practical Ethics. In LaFOULLETTE, Hugh (ed.). *The Oxford Handbook of Practical Ethics*. New York: Oxford University Press, 2003, s. 1-11.

Nicméně, slovy Petera Singera,⁹ „se v této práci snažím hledat posouzení situace, z pohledu universálního práva, nestranného diváka, ideálního pozorovatele, nebo jakkoli se rozhodneme to nazvat.“

Akademické zpracování tématu pašování lidí naráží na několik překážek, které vycházejí z toho, že ve většině států je pašování nahlíženo jako kriminální jednání, a je tedy postihováno zákonem. Tato situace je problematická, neboť pro odborníky je těžké získat relevantní data, na nichž by mohli postavit své publikace.¹⁰ Autoři jsou nuceni odhadovat šíři, hloubku a komplexnost fenoménu pašování na základě oficiálních statistik zadržovaných, které poskytují bezpečnostní složky, a rozhovory s migranty, výjimečně i s pašeráky.¹¹ Tyto zdroje však nepochybně zkreslují skutečnost. Oficiální statistiky represivních složek nikdy nepostihnou celkovou realitu, jak můžeme kupříkladu vidět při zběžném nahlédnutí dat evropské pohraniční agentury FRONTEX. Jejich počty zadržovaných neregulérních migrantů, jsou pouhým zlomkem skutečného objemu lidí překračujících zelené hranice. Respondenti při vedených rozhovorech zase mohou podléhat nutkání zamlčovat některé informace, nebo měnit své výpovědi. Důvody se mohou různit, od snahy nevrhnout špatný stín na svoji minulost ve vztahu k jejich zranitelné situaci jako imigrantů, po snahu chránit jiné migranty, kteří jsou ještě na cestě.¹²

Kriminalizace pašování se projevuje také v kontroverzním přijímání tématu většinovou společností. Akademické výsledky bývají občas poptávány státními složkami ve snaze lépe porozumět fungování pašeráckých sítí tak, aby došlo k jejich efektivnější eradikaci. Pokud je nicméně studium pašování pouze teoretické, může u části společnosti intuitivně vyvolávat negativní reakce. To platí zvláště v případě etických prací, kdy část společnosti chápe pojednání o pašování jako jeho bezbřehou obhajobu. Z vlastní zkušenosti vím, že prvotní reakce na takovou práci je často nechápavá, nebo dokonce odmítavá. Je pochopitelné, že v případě otevírání diskuse o etičnosti nelegálních činností vnímají mnozí lidé ohrožení světa, který znají a dává jim pocit jistoty. Věřím však, že pro zdravou společnost je důležité hledat pravdu skrze konstruktivní nesouhlas a diskusi a že vyhýbání se kritice široce přijímaných pohledů na svět by mohlo být ještě nebezpečnější.¹³

⁹ SINGER, Peter. *Practical Ethics*. 3. vydání. New York: Cambridge University Press, 2011, s.11.

¹⁰ UNODC. *Global Study on Smuggling of Migrants 2018*. Vídeň: United Nation publication, 2018.

¹¹ BAIRD, Theodore. *Theoretical Approaches to Human Smuggling*. Working paper 10. Kodaň: Danish Institute for International Studies, 2013.

¹² LIEMPT, Ilse van. *Navigating Borders: Inside Perspective on the Process of Human Smuggling into the Netherlands*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2007, s. 57.

¹³ SINGER, Peter. *Practical Ethics*, předmluva.

S vědomím limitů, které jsem nastínil v předchozích odstavcích, formuluji základní teze předkládané práce:

1. Existují pašerácké aktivity, které evropská společnost považuje za kriminální, z hlediska morálky jsou však přípustné.
2. Abychom mohli rozlišit etické pašování od neetického je potřeba kazuistické reflexe.
3. Současné nastavení evropských imigračních politik kvalifikuje některé pašerácké akty nejen jako morálně ospravedlnitelné, nýbrž žádoucí, aby bylo dosaženo rovného přístupu k lidským právům.

Fenomén pašování lidí se v této práci snažím nahlížet ve dvou rovinách praktické etiky, tak jak je definuje Arno Anzenbacher.¹⁴ Pašerák lidí stojí před svobodným rozhodnutím, zdali poruší zákony státu a nelegálně překročí hranice, vezme za svoji službu úplatu, podplatí hraniční autority, anebo uvede klienty v nebezpečí. Všechno jsou to činnosti, které většinová společnost považuje za morálně problematické, ba dokonce odsouzeníhodné. Nicméně i vykonávání těchto činností může mít svoji pomyslnou druhou stranu mince, jako snaha ochránit druhého před nouzí, domoci se lidských práv migrantů, či vydělat si prostředky na živobytí v situaci, která nenabízí jiné alternativy. Zde se jedná o perspektivu individuálně-etickou, v níž se snažím posoudit, je-li praxe pašeráků lidí aktem morálně nepřijatelným anebo ne.

Pokud dospějeme k odpovědi, že alespoň za jistých okolností může být pašování lidí jednáním morálně správným, nabízí se dále otázka sociálně-etická, která podrobuje zkoumání evropský systém politik a institucí, jež se snaží pašování potírat. I oprávněná snaha o eradikaci nelegální činnosti totiž nemusí vždy morálně správná.

¹⁴ ANZENBACHER, Arno. *Křesťanská sociál etika: Úvod a principy*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004

2. Migrace do EU

Pašování lidí je jev inherentně spojený s mezinárodní migrací, a to zejména pokud probíhá neregulárními cestami. Než tedy přistoupíme k samotné jeho etické reflexi, je třeba nejprve pochopit příčiny onoho fenoménu a kořeny, ze kterých vyrůstá. To bude tématem následujících třech kapitol. V tomto oddílu vymezím obecnou migraci, její formy a aktéry. Uvedu důvody a motivace, které pohání lidi opustit své domovy, a zaměřím se na uprchlictví jako specifický jev, jehož správné pochopení je stěžejní pro nezkreslenou reflexi pašeráctví. Představím také historický vývoj a současné trendy v evropské migraci, které vedly k utužení restriktivních imigračních politik do EU a vytvoření tzv. *Pevnosti Evropa*. Domnívám se, že tyto skutečnosti a rozhodnutí způsobily nedávný boom v oblasti neregulární evropské migrace, která implikuje rozvoj pašeráctví a kterou se budu zabývat v následující kapitole.

2.1. Fenomén migrace

Migrace je jev přirozeně spjatý s lidskou společností. Od našich prvních prapředků, přes Mojžíše a Odysea až po Fattaha, který se snaží projít balkánskými lesy do Evropy. Lidé migrovali odedávna, migrují stále a pravděpodobně také migrovat budou. Otázkou a výzvou pro naši společnost zůstává, co ve skutečnosti migrace znamená, jak ji nahlížíme a jak se k ní následně stavíme. Stejně jako mnoho jiných termínů ve společenských vědách, je pojem migrace značně vágní a neexistuje jeho jednotná definice. Abychom se však vyhnuli problémům, které s sebou nevyjasnění pojmů přináší, navrhneme na podkladě akademické i laické literatury následující definici migrace jako *prostorového pohybu lidí z místa jejich obvyklého bydliště*.¹⁵ Takovéto vymezení migrace může být nadále doplněno rozličnými přívlasky, na jejichž základě migraci typologizujeme, anebo je studováno rozdílnými teoretickými přístupy.

Typologizací migrace je téměř tolik, kolik je autorů o ní pojednávajících, pokusím se nicméně vybrat ty klíčové, které se nejvíce vztahují k námi zkoumané problematice. Základní rozdělení migrace je postaveno na její *lokalizaci* v prostoru. Migrace tak může být především interní a mezinárodní. Interní migrace znamená především pohyb obyvatel mezi jednotlivými obcemi či regiony uvnitř státních hranic. Při mezinárodní migraci dochází k překračování státních hranic, a to buď mezi dvěma, nebo vícero státy. Pašování lidí se většinou spojuje

¹⁵ Propůjčil jsem si zde část definice migrace od IOM, která vystihuje její základní podstatu. Viz. IOM. N° 34 International Migration Law – IOM Glossary on Migration. Ženeva: IOM, 2019, str. 137. <https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf>

s migrací mezistátní, proto se budeme zabývat především jí. Jak však ukázu v čtvrté kapitole, ani transnacionální aspekt není podmínkou.

Časovost migrace vyjadřuje, zda daná osoba pobývá v novém místě krátkodobě, anebo dlouhodobě. Migrace tak může být pouze dočasná, jako například turismus, studijní či jisté formy pracovních pobytů, anebo permanentní, což předpokládá trvalé usazení migranta v cílové destinaci. Hranice mezi dlouhodobou a krátkodobou migrací je nicméně značně nejasná, nebo dochází k prolínání obou typů. Migrace sezónní neboli cirkulární tak například kombinuje krátkodobé pobyty po delší časové období.

Důležitým aspektem migrace jsou *motivy a důvody* migrantů, které stojí za jejich rozhodnutím opustit svoji zemi původu. Tato rovina migrace bývá podrobena největšímu zájmu akademické veřejnosti již od počátků migrace jako vědního oboru, které položil E. G. Ravenstein¹⁶ a který definoval sedm základních zákonů, jež podle něho tehdejší migraci určovaly. V současnosti nejobecnější rozdělení určuje, jestli bylo rozhodnutí stát se migrantem dobrovolné či nikoli. Dobrovolná migrace se ve veřejném diskursu často pojí s migrací ekonomickou či migrací za osobními tužbami a rodinou, nedobrovolná s válečnými útrapami, persekucí nebo environmentálními problémy. Někteří autoři rozlišují u nedobrovolné migrace také jakým způsobem k nátlaku dochází.¹⁷ Vynucenou migrací chápou na pozadí externích faktorů, jako jsou například sucha, hladomory nebo epidemie. Vnucenou migrací poté takovou, která je založena na nerovném rozložení moci mezi lidmi a jejím zneužití, čímž se myslí především války nebo nedobrovolné přesídlení obyvatel v rámci stavby velkých infrastrukturních projektů. Toto rozdělení však může být mnohdy zavádějící. Je například emigrace za lepšími ekonomickými podmínkami ze země, kde nemá člověk perspektivu budoucnosti, ve které důstojně užívá sebe a svoji rodinu, dobrovolná?

Tomuto problému se lze elegantně vyhnout použitím *teorie push a pull faktorů* (teorie tlaku a tahu), kterou publikoval Everett Lee¹⁸ v šedesátých letech minulého století a která je i přes výhrady dodnes široce uznávána. Push faktory se rozumí především nepříznivé podmínky v zemi původu ať již jsou ekonomické, environmentální, politické či osobní. Pull faktory jsou takové charakteristiky cílové země, které naopak „táhnou“, jako politická svoboda, příznivější

¹⁶ RAVENSTEIN, Ernest George. The Laws of Migration. *Journal of the Statistical Society of London*. 1885, roč. 48, č. 2, s. 167-235.

¹⁷ Srov. HENIG, David. Migrace. *AntropoWebzin katedry antropologických a historických věd*. 2007, roč. 3, č. 2-3, s. 35-41.

¹⁸ LEE, Everett S. A Theory of Migration. *Demography*. 1966, roč. 3, č. 1, s. 47-57.

pracovní podmínky nebo lepší zdravotní a sociální péče. Nicméně velmi zřídka je rozhodnutí emigrovat způsobeno pouze jedním faktorem a jedná se spíše o jejich kombinaci.

Krom rozličných forem migrace, z nichž je pro zde pojednávané téma důležitá například migrace regulární a neregulární, které se budu detailně věnovat v následující kapitole, liší se také způsoby, kterými k tomuto sociálnímu fenoménu přistupujeme. Řada institucí vnímá migraci z velké části jako problém, který je třeba vyřešit. Jedná se o státy, imigrační úřady či jejich bezpečnostní složky, pro které je stěžejní monitoring migračních toků, vynucování své suverenity skrze důsledné imigrační politiky a předcházení budoucím problémům efektivní integrací.¹⁹ Pokud se jedná o dlouhodobou emigraci, je téměř vždy viděna negativně, neboť způsobuje zdrojové zemi odliv lidských zdrojů. I v případě imigrace je však pro přijímající země potenciální pozitivní zisk vykoupěn náklady a problémy, jež je případný zisk předchází. Jiný přístup zaujímají mezinárodní organizace zabývající se migrací a integrací či neziskový sektor, kteří chápou migraci spíše jako výzvu a příležitost, ke které je třeba se postavit. Jejich vznik a působení je pevně vázáno na samu existenci migrace, a tak se ocitají ve specifické pozici, ve které migraci utváří a jsou zároveň utvářeny.

Akademické prostředí naproti tomu zkoumá migraci jako neutrální komplexní jev sociální skutečnosti. Již jsme zmínili teorie push a pull faktorů a teorii migračních zákonů E. G. Ravensteina. Určující roli v migračních studiích hrají také ekonomické teorie. *Neoklasická migrační teorie* vychází z teorie volného trhu a ideální tržní konkurence. Makro rovina této teorie vysvětluje migraci jako důsledek nerovnováhy v příjmech lidí v různých zemích. Mikro rovina naopak jako trade-off rozhodnutí individuálních aktérů. *Teorie dvojího trhu* reaguje na nedostatky neoklasické myšlenky a místo rozhodnutí jednotlivce se zabývá nabídkou a poptávkou po pracovní síle v různých zemích, jejíž vyrovnávání způsobuje prostorový transfer obyvatelstva.²⁰ Můžeme také zmínit *teorii světového systému* (vycházející z teorie závislosti), inspirovanou myšlenkami Immanuela Wallersteina,²¹ jež za příčinou migrace vidí závislost periferních oblastí na oblastech jádrových, vzniklou historicky uspořádanou strukturou tržních vztahů ve světovém systému. V neposlední řadě zastává v současnosti důležité postavi *teorie sítí*, která studuje sociální vazby, které mezi sebou migranti vytváří a které se při větší komplexitě spojují do sítí majících sílu ovlivňovat migraci v širokém měřítku.

¹⁹ TEITELBAUM, Michael S. The Role of the State in International Migration. *Brown Journal of World Affairs*. 2002, roč. 8, č. 2, s. 157-167.

²⁰ GURIEVA, Lira K. – DZHIOEV, Aleksandr V. Economic Theories of Labor Migration. *Mediterraen Journal of Social Science*. 2015, roč. 6, č. 6, s. 101-109.

²¹ WALLERSTEIN, Immanuel. *The Capitalist world-economy*. Cambridge: Cambridge University Press, 1979.

Výčet forem migrace ani přístupů k jejímu zkoumání mnou uvedený není zdaleka vyčerpávající. Nicméně, než přistoupíme k hodnocení migrace a fenoménům s ní spojených, je důležité si uvědomit, že se jedná o složitý jev, který lze nahlížet skrze rozdílné diskurzy a jehož etická reflexe si vyžaduje detailní zkoumání konkrétní situace. Hranice, které jednotlivé typy migrace oddělují, totiž nejsou často příliš jasné, různé kategorie a přístupy se navzájem překrývají, některé jsou dokonce značně diskutabilní. Abychom tak mohli nezávisle hodnotit aktéry migrace a jejich jednání, je třeba uvědomění všech možných kategorií a přístupů, jež migrace nabízí. Jen tak je možné vyhnout se zjednodušujícím soudům.

2.2. Aktéři migrace

„Rostou počty ilegálů ze Sýrie, tentokrát i u nás“ je titulěk článku²² na zpravodajském servu Echo24, ve kterém jeho autor během několika odstavců použil čtyři výrazy označující lidi na cestě, bohužel však téměř vždy nesprávně. Termíny jako azylant, migrant, uprchlík, běženeček, žadatel o mezinárodní ochranu jsou v českém veřejném prostoru běžně volně zaměňovány a dávány do zcela nesprávných konotací. Obdobná situace panuje naneštěstí také v zahraničních médiích.²³ Na první pohled se ono pomyslné pletení jablek a hrušek nemusí zdát překážkou, volné žonglování s užitou terminologií však vede k odklonu veřejného diskursu od reality, a v případě označení, jež mají oporu v zákonech, také k právním problémům. Z toho důvodu se v následující části věnuji vysvětlení základních termínů, které označují aktéry současné migrace a jež jsou pro zaměření této práce stěžejní.

Nejobecnější termín *migrant* nemá žádnou mezinárodně platnou definici, většinou není ani uveden v legislativách národních států. V otázce dlouhodobé mezinárodní migrace se však odborná veřejnost shoduje na definici OSN, pro kterou je migrantem člověk, „jež se přestěhoval do země jiné než jeho vlastní, po dobu delší než dvanáct měsíců, a to bez ohledu na důvody, či jeho oficiální status.“²⁴ Toto vymezení je sice široce uznáváno, je však příliš stručné, aby mohlo být efektivně používáno například při sběru dat o současné migraci. Proto se statistiky často

²² KAISER, Daniel. Rostou počty ilegálů ze Sýrie, tentokrát i u nás. *Týdeník Echo24*. (25.11.2022) [2023-01-10] <<https://echo24.cz/a/S7PWL/tydenik-echo-migracni-vlna-rostou-pocty-ilegalu-ze-syrie>>

²³ Srov. mj. BAKER, Paul – GABRIELATOS, Costas – KHOSRAVNIK, Majid – KRZYZANOWSKI, Michal – MCENERY, Tony – WODAK, Ruth. A useful methodological synergy? Combining critical discourse analysis and corpus linguistics to examine discourses of refugees and asylum seekers in UK press. *Discourse & Society*. 2008, roč. 19, č. 3, s. 273-306. nebo BOEVA, Alyona. Discursive construction of refugees, migrants and asylum seekers in British and American news sources. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2016, roč. 236, s. 53-58.

²⁴ OECD. *Glossary of statistical terms*. Paříž: Organization for Economic Cooperation and Development, 2007, s. 456.

odkazují na migranty jako lidi narozené v jiném státě, lidi cizí národnosti, či lidi žijící po dobu jednoho roku na jednom místě. Toto užívání rozdílného označení má nicméně zásadní dopad na výsledky analýz migrace a jejích dopadů, a tedy může přispívat ke zkreslení reality. Potenciálně také může vést laickou veřejnost k na zaměňování slova migrant za jiné výrazy (cizinec, příslušník etnické menšiny, a tak podobně). Výsledky výzkumů z Velké Británie tak například ukazují, že téměř 18 % tamních zaměstnanců bylo narozeno v cizině, pouze dvě třetiny z nich však byli cizí národnosti. O obou skupinách však bylo různými institucemi shodně referováno jako o migrantech.²⁵ Chápání pojmu migrant, užívané v této práci, vychází z definice OSN, zdůrazňuji nicméně především intenci migrantů dlouhodobého pobytu v cílové zemi. Kdybychom totiž porovnávali klienty současných pašeráků lidí do Evropy s přesnou definicí OSN, mnoho z nich bychom za migranty označit nemohli (nepřesáhli hranici jednoho roku), i když ve skutečnosti jimi nepochybně jsou. Mimo tato vymezení technického charakteru je třeba migranty vnímat v širším smyslu sociálních věd. I pokud se nám podaří zařadit lidi na útěku do zde zmíněných kategorií, nevysvětlujeme tím osobní pozadí každého jednotlivce. Thomas Nail²⁶ tak například popisuje migraci jako jistou formu sociálního vyloučení, které je u jejích aktérů vždy přítomné, ne vždy však zjistitelné.

Jedním označením migrantů s oporou v zákoně jsou tzv. *žadatelé o mezinárodní ochranu*. Užíván bývá také termín *žadatelé o azyl*, který je ovšem zavádějící, neboť, alespoň v evropském právním systému, žádají migranti v první řadě o mezinárodní ochranu, níž je azyl pouze jednou z možností. V českém prostředí může být mezinárodní ochrana udělena buď ve formě azylu, pokud je žadateli přiřknut status uprchlíka (viz dále v textu), či humanitárního azylu v souladu s principem *non-refoulement*²⁷ anebo doplňkové ochrany, pokud žadatel nesplňuje podmínky azylu, nicméně by mu při návratu do země původu hrozilo skutečné nebezpečí vážné újmy. Pro úspěšné žadatele se následně užívá termín *azylant*.

Aby mohl být žadateli udělen azyl v přijímající zemi, musí dosáhnout statusu *uprchlíka*. Ve 14 článku Všeobecné deklarace lidských práv přiznalo v roce 1948 Valné shromáždění OSN právo na azyl každé lidské bytosti.²⁸ Definici uprchlíka můžeme nicméně nalézt až v Ženevské

²⁵ ANDERSON, Bridget – BLINDER, Scott. *Who Counts as Migrant? Definitions and Consequences*. Migration Observatory briefing, COMPAS, University of Oxford, 2019.

²⁶ NAIL, Thomas. *The Figure of Migrant*. Stanford: Stanford University Press, 2015.

²⁷ Princip *non-refoulement* je jedním ze základních kamenů mezinárodní ochrany běženců. Jde o zajištění práva běženců nebýt vydán zpět do země původu, anebo jiné země, ve které by jim hrozilo nebezpečí či pronásledování.

²⁸ United Nation. *Universal Declaration of Human Rights*. [2023-03-13] <<https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>>

úmluvě o právním postavení uprchlíků z roku 1951 (dále jen Ženevská úmluva 1951) a doplňujícím Protokolu o právním postavení uprchlíků z roku 1967 (dále jen Newyorský protokol 1967), ve které se uprchlíkem rozumí:

... osoba, která se nachází mimo svou vlast a má oprávněné obavy před pronásledováním z důvodů rasových, náboženských nebo národnostních nebo z důvodů příslušnosti k určitým společenským vrstvám nebo i zastávání určitých politických názorů, je neschopna přijmout, nebo vzhledem ke shora uvedeným obavám, odmítá ochranu své vlasti; totéž platí pro osobu bez státní příslušnosti nacházející se mimo zemi svého dosavadního pobytu následkem shora zmíněných událostí, a která vzhledem ke shora uvedeným obavám se tam nechce nebo nemůže vrátit.²⁹

Pro uprchlíky definované podle Ženevské úmluvy 1951 je také užíván termín *statutární uprchlíci*. V právním prostředí nalezneme ovšem několik dalších označení.³⁰ V souvislosti se současným konfliktem na Ukrajině je v evropských státech často užíván princip *prima facie*. To znamená, že v případě velkého přílivu lidí nejsou žádosti jednotlivých imigrantů posuzovány jednotlivě, nýbrž v rámci celé skupiny. Ukrajínští uprchlíci v roce 2022 tak na tomto základě získali tzv. víza strpění, v některých případech může dojít i k získání statusu uprchlíka. V protikladu stojí uprchlíci *in orbit*, kterým je udělení azylu odmítáno, případně nemohou nalézt zemi, která by jejich žádost posoudila, i přestože nejsou navraceni do země původu. Takový je v současnosti stav většiny neregulérních migrantů, kteří jsou na území EU trpění v jakési šedé zóně anebo jsou protiprávně deportováni do třetích zemí. Zvláštním druhem jsou uprchlíci *sur place*, kteří zpravidla bývají uznáni jako statutární uprchlíci, ovšem tento status získávají až během pobytu mimo zemi původu, ve které došlo ke změně okolností, jež jim nezaručují bezpečný návrat.

S přihlédnutím k těmto právnickým kategoriím můžeme tedy uprchlíky dělit v základní rovině na *statutární uprchlíky* splňující kritéria Ženevské úmluvy 1951 a *uprchlíky de facto*,³¹ kteří tato kritéria sice nenaplnějí, s přihlédnutím k jejich situaci je však nepopiratelné, že takoví lidé by po návratu do své domoviny čelili podmínkám nedovolujícím důstojný lidský život a naplnění jejich základních lidských práv. Právě pro nedostatečnou schopnost Ženevské

²⁹ UNHCR. *Convention and Protocol Relating to Status of Refugee*. Ženeva: United Nations High Commissioner for Refugees, 2010.

³⁰ Srov. IOM. Glossary of Migration, s. 170-173. nebo JELÍNKOVÁ. Radka. *Právní postavení uprchlíků v České republice*. Tábor: Ekologický právní servis, 2000. <https://aa.ecn.cz/img_upload/213998dd557a6ecf241d80d7748bd811/postaveni-uprchliku.pdf>

³¹ S ohledem na čtenáře budu nadále v textu používat pro osoby spadající pod vymezení Ženevské úmluvy 1951 termín *statutární uprchlíci*. Pro osoby, které označuji jako *faktické uprchlíky* užiji pouze termín *uprchlíci*, anebo významově synonymický český ekvivalent *běženci*.

úmluvy 1951 obsáhnout všechny příčiny nucené migrace, ozývá se z řad odborné veřejnosti a neziskového sektoru kritika a snaha o její revizi.³² Má však také své zastánce, kteří zdůrazňují stálou relevanci a její historickou důležitost.³³

Počátky koordinovaného mezinárodního úsilí na ochranu uprchlíků sahají do roku 1921, kdy Společnost národů jmenovala prvního Vysokého komisaře pro uprchlíky, jenž měl vyřešit situaci milionu ruských běženců rozptýlených po Evropě v důsledku tehdejší občanské války a hladomoru v jejich domovině. Tyto aktivity musely být ve třicátých letech po nástupu nacistického režimu v Německu rozšířeny a došlo k vytvoření nezávislého Mezinárodního výboru pro uprchlíky a podepsání dvou úmluv upravujících status německých a následně mezinárodních uprchlíků. Pro toto meziválečné období je stěžejní zavedení platných dokumentů, které uprchlíky opravňovali k cestování mezi většinou států tehdejšího západního světa a umožnili tak jejich snadnější přesídlení a integraci.³⁴ Nutnost řešit dislokaci a následnou repatriaci osob během druhé světové války vedla k zavedení Správy spojených národů pro pomoc a obnovu, jejíž činnost převzala v roce 1947 Mezinárodní uprchlická organizace (IRO). Ta měla za úkol mimo jiné vypořádat se s přesídlovacími programy pro lidi, kteří odmítli anebo nemohli být repatriováni zpět do vlasti. Odhaduje se že do roku 1951, kdy IRO ukončila činnost a byla nahrazena Úřadem vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (UNHCR) bylo takto přesídleno téměř milion osob.³⁵ V témže roce byla přijata výše zmíněná Ženevská úmluva 1951, snažící se dodat právní rámec řešení situace několika set tisíc lidí stále vysídlených v důsledku války. Stejně jako organizace a úmluvy, které jí předcházeli se nicméně zaměřovala pouze na specifické skupiny uprchlíků vzniklých v důsledku válečných a poválečných událostí v Evropě. Až teprve Newyorský protokol 1967 rozpoznal realitu uprchlické krize jako celosvětový fenomén, neohraňovaný časově či geograficky.

Ženevská úmluva 1951 a Newyorský protokol 1967 se tak staly nesilnějšími světovými dokumenty zastřešujícími mezinárodní ochranu uprchlíků, nicméně, jak podotýkají někteří kritici, nebyly ratifikovány všemi státy a v současnosti se téměř třetina světových běženců

³² Srov. HATHAWAY, James. *The Rights of Refugees Under International Law*. 2. vydání. Cambridge: Cambridge University Press, 2021. nebo LANDRY, Rachel. *The humanitarian smuggling of refugees: Criminal offence or moral obligation?* Oxford: Refugee Studies Centre Working Paper Series., č. 119. 2016.

³³ Srov. CHEREM, Max. Refugee Rights: Against Expanding the Definition of a Refugee and Unilateral Protection Elsewhere. *The Journal of Political Philosophy*. 2016, roč. 24, č. 2, s. 183-205. nebo McADAM, Jane. The Enduring Relevance of the 1951 Refugee Convention. *International Journal of Refugee Law*. 2017, roč. 29, č. 1, s. 1-9.

³⁴ LABMAN, Shauna. Looking Back, Moving Forward: The History and Future of Refugee Protection. *Chicago-Kent Journal of International a Comparative Law*. 2010, roč. 10, č. 1, s. 1-22.

³⁵ Tamtéž, s. 9.

nachází v zemích, které nejsou těmito smlouvami vázány.³⁶ Kritika dále míří na vymahatelnost úmluvy a na skutečnost že, i přestože je Ženevská úmluva 1951 inkorporována do azylového práva většiny signatářských zemí, procesy rozhodování o udělení statusu statutárního uprchlíka jsou v každé jednotlivé zemi specifické a není tedy jisté dosažení rovného výsledku.³⁷ Tato kritika zaznívá zvláště v současnosti, kdy mnohé evropské státy vědomě porušují princip non-refoulement a nelegálně deportují migranty ze svého území.³⁸

Vzhledem k množství uprchlíků v současném světě panuje také živá debata, zdali není definice z roku 1951 příliš úzká a poplatná své době. Proto bývá často skloňována například definice Andrewa Shacknova³⁹, Organizace Africké jednoty⁴⁰, či Cartagenské deklarace⁴¹, které se snaží rozšířit vymezení uprchlíků i pro další příčiny nedobrovolné migrace a také pro kategorie uprchlíků neuvedených v Ženevské úmluvě 1951 jako jsou environmentální uprchlíci, uprchlíci na základě sexuální orientace či genderu. Osobně také vnímám nedostatek užívání Ženevské úmluvy 1951 ve skutečnosti že základní práva statutárních uprchlíků jsou vázána na získání statusu a v realitě jim nejsou často přiznávána v situaci, kdy jsou „pouze“ potenciálními uprchlíky či žadateli o mezinárodní ochranu.

Ženevská úmluva 1951 má nicméně i své zastánce, kteří argumentují, že kritici od úmluvy očekávají příliš a nezohledňují, že je pouze základním dokumentem upřesňujícím právní postavení uprchlíků v mezinárodním systému. Uznávají, že je potřeba revize systému a struktury opatření na ochranu běženců, samotná úmluva je však stále odpovídající účelu,

³⁶ HATHAWAY, James. *The Rights of Refugees*, s. 128-130.

³⁷ Tamtéž, s. 130-134.

³⁸ Lze nahlédnout do reportů publikovaných iniciativou Border Violence Monitoring Network, která od roku 2017 dokumentuje násilí páchané na neregulérních migrantech. Dostupné na < <https://www.borderviolence.eu/> >

³⁹ „Uprchlík je v zásadě člověk, jehož vláda selhává v zajištění jeho základních potřeb, jemuž nezbyvá žádné jiné východisko než žádat mezinárodní obnovení těchto potřeb, a kdo je v situaci že mezinárodní pomoc je poskytnutelná. Nejedná se tedy o otázku nároků, jež odlišuje uprchlíky od ostatních osob jejichž základní potřeby nejsou naplněny jejich vládou, nýbrž rozdílné objektivní podmínky.“ - SHACKNOVE, Andrew E. *Who Is Refugee. Ethics*. 1985, roč. 95, č. 2, s. 274-284.

⁴⁰ Definice Organizace Africké jednoty vychází z definice úmluvou 1951 je však rozšířena: „termín uprchlík však platí také pro každou osobu, která je v důsledku vnější agrese, okupace, cizí nadvlády, nebo události vážně narušující veřejný pořádek v některé části, nebo v celé zemi jeho původu, nucena opustit místo trvalého pobytu a hledat útočiště na jiném místě vně země původu.“ - UNHCR. *OAU Convention: Governing the Specifics Aspects of Refugee Problems in Africa*. Addis-Ababa: The Assembly of Heads of State and Government, 1969, Article I.

⁴¹ Uprchlíci jsou „osoby, které uprchly ze své země, neboť jejich životy, bezpečnost, či svoboda, byly ohroženy všeobecným násilím, zahraniční agresí, vnitřními konflikty, masivním porušováním lidských práv, nebo jinými okolnostmi, které vážně narušily veřejný pořádek.“ - UNHCR. *Deklaración de Cartagena sobre los Refugiados*. Cartagena: Coloquio sobre la Protección Internacional de los Refugiados en América Central, 1984, conclusión III.

s jakým byla vytvořena.⁴² Zdůrazňují také, že přílišné rozmělnění důvodů, na základě kterých může migrant získat status uprchlíka, může vést ke ztížení naplňování ochrany pronásledovaných. V neposlední řadě je také otázkou, jestli by se znovu podařilo přijmout jinou, takto široce uznávanou, mezinárodní úmluvu o postavení uprchlíků⁴³, jak již naznačily například těžkosti s přijutím Newyorské deklarace pro migranty a uprchlíky na summitu Valného shromáždění OSN v roce 2016.

Aktéry mezinárodní migrace jsou však především lidé, skrývající se za některým z výše uvedených termínů. Požívají stejné důstojnosti a základních práv ať již se nacházejí v pozici žadatelů o azyl, uprchlíků, cizinců nebo ekonomických migrantů. Současná evropská imigrační praxe nicméně bohužel tato práva lidem na cestě často nepřiznává anebo jim přinejmenším brání v jejich naplnění.

2.3. Pevnost Evropa

Evropská migrace se v průběhu času proměňovala svým složením, směřováním i motivací jejích aktérů. Spolu se změnou jejích kontur se odlišovaly i postoje, které k ní evropská společnost zastávala. Ve 20. století, jež ne bez příčiny bývá označováno jako století uprchlíků, se migrace dotkla, ať již přímo či nepřímou, téměř každého jedince, a její reflexe v mnohém určila naše současné stanovisko k ní. Ne vždy nicméně vzbuzovala negativní konotace tolik jako dnes. Abychom tak mohli poznat důvod, proč současná evropská společnost vystavěla z Evropy nedobytnou pevnost, je třeba pohlédnout do historie evropské migrace alespoň posledního století.

Období před druhou světovou válkou se vyznačovalo zejména intra-kontinentálním pohybem obyvatelstva v důsledku válečných konfliktů (první světová válka, občanská válka v Rusku) nebo socioekonomických problémů (Velká hospodářská krize 30. let). Tyto příčiny způsobily také silnou vystěhovaleckou vlnu do států Severní Ameriky. Konec první poloviny 20. století následně ovlivnila druhá světová válka, jež zapříčinila bezprecedentní dislokaci osob (téměř 10 % celkového počtu obyvatel kontinentu), což, spolu s nesmírnými ztrátami na lidských životech, vedlo k tomu, že ještě pět let po konci konfliktu čítala evropská populace o šest milionů osob méně než v před válkou.⁴⁴ Počet evropských emigrantů poté stabilně převyšoval

⁴² McADAM, Jane. *The Enduring Relevance of the 1951 Refugee Convention*, s. 9.

⁴³ ŠTICA, Petr. *Etika a migrace: vybrané otázky současné migrace a imigrační politiky*. Ostrava: Moravapress, 2014, s. 14.

⁴⁴ BLADE, Klaus J. *Migration in European History*. Oxford: Blackwell Publishing, 2003, kapitola 3, údaj o procentu vysídlených s. 204-205.

nově přichází až do počátku 60. let, kdy došlo k zásadní proměně evropských migračních toků a celkové migrační saldo⁴⁵ se ocitlo v kladných číslech.⁴⁶

Bylo by zavádějící porovnávat evropské migrační statistiky posledních 80 let, protože se liší zkoumané kategorie i výzkumné vzorky států. Blade⁴⁷ nicméně sleduje postupný nárůst čisté migrace v 15 státech, jež byly členy EU v roce 1995, od 250 tis. v letech 1960-69 až po 2 100 tis. v letech 1990-95. Tento trend se potvrzuje pro všechny země EU až do dnešních dní, kdy se roční saldo celkové migrace do EU pohybuje v řádech vyšších statisíců, a až na období hospodářské krize v letech 2008-2012 navíc stoupá.⁴⁸

V druhé polovině dvacátého století migraci určovaly především dva společenské pohyby. Po druhé světové válce zesílila pnutí uvnitř kolonií a závislých území evropských mocností, a to zejména Velké Británie, Francie a zemí dnešního Beneluxu. Proces dekolonizace nově vzniklých států v Africe a Asii odhalil jejich potenciál jakožto zdrojových zemí a jenom v období 1940-1975, kdy nezávislost získala drtivá většina těchto států, z nich do západní Evropy trvale emigrovalo přes 7 milionů lidí.⁴⁹ V počátečních letech tvořili většinu emigrantů tzv. euro-koloniální migranti, tedy lidé s evropským původem, jejichž rodiny se do kolonií historicky přesunuly, aby zastávaly místa v koloniální správě, armádě anebo obchodu. Ti po dekolonizaci nicméně často ztratili své sociální postavení a pro většinovou společnost se stali terčem persekuce jakožto „kolaboranti“ starého režimu. Situace nově vzniklých států byla také často dramatická. Mnohé získaly nezávislost až po dlouhých a krvavých konfliktech, které se proměnily v nekončící občanské války, mnohé se potýkaly s těžkostmi ekonomické transformace a zapojení do globálního systému. Tyto skutečnosti dopadaly na civilní obyvatelstvo, a tak v průběhu let zesílila druhá vlna emigrantů, hledajících v Evropě zlepšení svého životního postavení, anebo, jak tomu je často v případně etnických menšin, ochranu před pronásledováním a porušováním lidských práv. Tato vlna migrace přetrvává do dnešních dní a veskrze respektuje migrační koridory bývalých kolonií a jejich mateřských zemí.

Poválečná rekonstrukce zničené Evropy vyžadovala akumulaci značného množství kapitálu a způsobila vysokou poptávku po pracovní síle, což spustilo druhý imigrační pohyb. Státy

⁴⁵ Migrační saldo je rovno rozdílu mezi počtem imigrantů a emigrantů.

⁴⁶ Tamtéž, s. 217.

⁴⁷ Tamtéž, s. 218.

⁴⁸ Migration Data Portal. *Migration Statistics, Net Migration 1950-2021*, UN DESA [2023-01-17] <<https://www.migrationdataportal.org/dashboard/compare-indicators>>

⁴⁹ BLADE, Klaus J. *Migration in European History*, s. 222.

západní Evropy realizovaly aktivní náborové programy ve zdrojových zemích a otevírali dveře přistěhovalcům zjednodušováním imigračních procedur. Tato pracovní migrace pocházela zejména ze států jižní a jihovýchodní Evropy, bývalých kolonií, států Magrebu a Turecka a směřovala z velké části do Německa, Francie a Velké Británie. Evropské země nicméně mylně předpokládaly že se jedná o migraci dočasnou, a tak po dosažení vrcholu v 60. letech a 70. letech, kdy byla poptávka po nekvalifikované pracovní síle saturována, přistoupily znovu k mnohem restriktivnější imigrační politice.⁵⁰ Pracovníci, kteří ve svých nových domovinách často získali občanství (Velká Británie, Francie), nebo alespoň záruku některých občanských práv (Německo), se však rozhodli zůstat, což podnítilo druhotnou vlnu migrace rodinných příslušníků do těchto zemí. Jelikož je navíc slučování rodin zakotveno v Ženevské úmluvě 1951, nemohly Evropské státy tomuto procesu zabránit.

Pád železné opony a 90. léta způsobily v evropské migraci novou dynamiku. Zaprvé docházelo k regionálnímu transferu obyvatelstva mezi státy bývalého sovětského bloku a západní Evropou. Zadruhé rostl počet uprchlíků a žadatelů o azyl a tzv. neregulérních migrantů. Tato vlna, kterou Blade označuje jako *azylově-uprchlickou migraci*, byla pokračováním již zmíněné koloniální a pracovní migrace, také ovšem reagovala na důsledky jugoslávských válek a celosvětově zhoršené bezpečnostní situace, zvláště v regionech Blízkého východu, Přední Indie, či Magrebu a Subsaharské Afriky.⁵¹ Po Arabském jaru, kdy došlo ke zhroucení některých států jako Libye, nebo Sýrie, nárůst počtu běženců ještě akceleroval a kulminoval v roce 2015.⁵² Nový vrchol počtu uprchlíků přijatých v evropských zemích znamenal také rok 2022 v důsledku ruské agrese na Ukrajině, nakolik bude tato migrace trvalá a jaké bude mít dopady nelze nicméně prozatím předvídat.

Evropskou reakci na migrační vlny po studené válce čím dál více ovlivňoval také *evropský integrační proces*. Konec bipolárního rozdělení Evropy přinesl naději na mnohem otevřenější svět, než tomu do té doby bylo. Hranice mezi evropskými státy byly bourány a evropská integrace úspěšně pokračovala. V roce 1993 dochází k formálnímu ustanovení EU, která v průběhu následujících dvou dekad propojila osmadvacet zemí kontinentu. V roce 1995 byly na základě Schengenské dohody odstraněny první hraniční kontroly a volný pohyb osob a zboží mezi členskými státy znamenal revoluci v evropské mobilitě. Na druhé straně se však zostřila

⁵⁰ GEDDES, Andrew – SCHOLTEN, Peter. *The politics of migration and immigration in Europe*. 2. vydání, Londýn: SAGE Publications Ltd, 2016, s. 8.

⁵¹ BLADE, Klaus J. *Migration in European History*, s. 262-275.

⁵²EUROSTAT. *Annual Asylum Statistics*. [2023-01-18] <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Annual_asylum_statistics&oldid=584073>

ostraha a imigrační politika na vnějších hranicích EU. Jakoby se kameny ze zdí, které byly v roce 1989 s velkou pompou bourány, přesunuly o pár kilometrů dál a posloužily ke stavbě zdí nových. Evropa se začala znovu uzavírat okolnímu světu. Ve prospěch evropského společenství však někteří autoři uvádějí, že tento proces je přirozenou součástí evropské integrace. Evropská identita, tak jako většina lidských společenství, je totiž částečně na vymezení se vůči jiným společnostem postavena.⁵³

Třetím procesem, jenž, dle mého mínění, určuje současný evropský postoj k mezinárodní migraci, je její *sekuritizace* ve veřejném prostoru. V devadesátých let minulého století tento pojem zavedli představitelé tzv. Kodaňské školy⁵⁴ pro označení extrémní bezpečnostní politizace určitého tématu. V posledních třech dekáдах můžeme pozorovat aplikaci tohoto přístupu na evropskou imigraci, která je vykreslována jako fenomén ohrožující samy základy evropské kultury, blahobytu a bytí společnosti. Otázka migrace se tak stává otázkou bezpečnostní a evropská společnost skrze své politické představitele přistupuje k migraci jako k bezpečnostnímu riziku. Dle některých autorů⁵⁵ se jedná o důsledek amerických politik národní bezpečnosti, které začaly být implementovány po devátém září a jež byly následně přeneseny i na starý kontinent. Svoji roli v tomto procesu sehrály také teroristické útoky v Madridu (2004), Londýně (2005), Paříži (2015), či Bruselu (2016). Lze nicméně konstatovat, že reakce některých evropských názorových vůdců vytvářejí spíše alternativní verzi evropské bezpečnosti, než aby reflektovaly reálnou skutečnost.

Vlny evropské azylově-uprchlické migrace, integrační procesy a sekuritizaci tématu migrace, vidím jako stěžejní příčiny pro postupnou fortifikaci Evropy, která vyústila do stavu, jež mnozí současní autoři nazývají tzv. *Pevností Evropa*. Evropa, potažmo EU, je tak vnímána jako nedobytná bašta, která je pro lidi z externích zemí téměř nedostupná. Benedicto a Ruiz⁵⁶ definují v tomto smyslu Pevnost Evropy pomocí tří typů „zdí“, které Evropani vystavěli vůči okolnímu světu, totiž mentálních, fyzických a virtuálních, které jsou osnovou následujícího textu.

Mentálními zdmi autoři rozumí vytváření negativních narativů o migraci a její záporné vnímání v myslích občanů EU. Existence a rozvoj těchto psychických bariér jdou ruku v ruce

⁵³ NAIL, Thomas. *The Figure of Migrant*, s. 4.

⁵⁴ Viz. BUZAN, Barry – WAEVER, Ole – WILDE, Jaap de. *Security: A New Framework for Analysis*. Londýn: Lynne Rienner Publishers, 1998.

⁵⁵ BENEDICTO, Ainhoa Ruiz – BRUNET, Pere. *Building Walls: Fear and securitization in the European Union*. Barcelona: Centre Delas d'Estudis per la Pau, 2018, s. 12.

⁵⁶ Tamtéž, s. 16-35.

se sekuritizací migrace, neboť jsou částečně jejím důsledkem. Také se však, skrze jejich silnější postavení ve veřejném prostoru, vytváří poptávku po ještě silnější sekuritizaci. Jak se toto negativní vnímání migrace, ba dokonce strach z ní, v Evropě vyvíjí, lze pozorovat na vzestupu extrémních politických stran a hnutí, pro které je téma migrace jako hrozby jedním z úhelných kamenů jejich programu. V minulé dekádě došlo k zvýšení politické moci těchto subjektů ve většině států EU.⁵⁷ V některých, jako například Polsku, Maďarsku či Itálii, jsou tyto strany dokonce součástí vládnoucí garnitury a mají určující vliv na politiku své domoviny. Ve snaze oslovit i elektorát těchto stran navíc zvedají téma migrace jako bezpečnostního rizika také ostatní politické subjekty. Například v českém prostředí takto akcentovali migraci téměř všechny strany (jež uspěly) při volbách do poslanecké sněmovny roku 2017.⁵⁸ V roce 2021, i přes velmi nízkou míru mezinárodní migrace v ČR, se migrace objevila v předvolební kampani dvou nejsilnějších subjektů, hnutí ANO a koalice SPOLU, stejně jako v tradičně antiimigrační kampani hnutí SPD.

Bariéry v pozitivním vnímání migrace evropskou společností vedou následně k požadavkům na vytvoření *fyzických zdí*, které by měly Evropu před migrací chránit. Jedná se především o stavbu zdí či plotů a zintenzivnění příhraničních operací, ať již na souši nebo na moři. Od roku 1990, kdy Evropa zažívala krátké období bez jakýchkoliv hraničních zdí, do roku 2022 bylo na hranicích členských států EU a Schengenského prostoru vztyčeno devatenáct plotů o celkové délce přesahující 2000 kilometrů. Většina z nich ohraničuje vnější hranice a celkově obepínají více než 13 % evropských pozemních hranic.⁵⁹ Jejich stavba akcelerovala v období let 2015 a 2016, a to především na balkánské a východní migrační trase, s odůvodněním, že jde o vysoce efektivní způsob zastavení neregulární migrace. Je však sporné, zda fyzické bariéry tento cíl naplňují, neboť se ukazuje že ploty a zdi neeradikují neregulární migraci, pouze ji geograficky přeměrovávají, což s sebou následně nese negativní dopady v podobě rozvoje organizovaného zločinu či vyšších zisků pašeráků.⁶⁰ Podle analýzy Vernon a Zimmermanna navíc náklady, které

⁵⁷ BENEDICTO, Ainhoa Ruiz – BRUNET, Pere. *Building Walls*, s. 20.

⁵⁸ HOLBIČKOVÁ, Monika. *Postoj vybraných politických stran České republiky k migraci*. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, 2018.

⁵⁹ DUMBRAVA, Costica. *Walls and fences at EU borders*. Briefing Paper: European Parliamentary Reserach Service, 2022, s. 2-3.

⁶⁰ Tamtéž, s. 5.

s sebou stavba zdí přináší, a ušlé příležitosti, vzniklé komplikací přechodu hranic pro obyvatele evropských států, přesahují výnosy ze zmírnění neregulární migrace.⁶¹

Tyto umělé zdi tvoří spolu s přírodními evropskými hranicemi těžko překonatelné bariéry, jejichž neprostupnost je ještě zesílena probíhajícími příhraničními operacemi. Koordinací těchto aktivit je pověřená Evropská agentura pro pohraniční a pobřežní stráž neboli Frontex. EU ustanovila agenturu v roce 2004 hlídacím psem evropské migrace, zaměřujícím se především na potírání neregulární migrace, boj proti obchodníkům a pašerákům s lidmi, koordinaci pohraničních orgánů a analýzu dat. Po tzv. migrační krizi v letech 2015-2016 došlo k rozšíření její působnosti a nabytí větší důležitosti. Jenom v průběhu posledních sedmi let se rozpočet Frontexu téměř zčtyřnásobil na 754 milionů euro,⁶² což koresponduje s intenzivnějším vnímáním migrace jako bezpečnostního problému v evropské společnosti. Pozemní a námořní operace jsou však také stále častěji terčem kritiky nevládních organizací za nerespektování lidských práv migrantů a porušování principu non-refoulement.⁶³

Ve snaze o efektivnější dohled nad migračními toky investuje EU také do rozvoje moderních informačních a sledovacích systémů, tzv. *virtuálních zdí*. Jde o systémy zaměřující se na kontrolu a práci s daty o přeshraničním pohybu, jimiž jsou především:

- EURODAC, sdílená databáze otisků prstů a dalších biometrických údajů, která slouží k identifikaci žadatelů o azyl a neregulárních migrantů.
- VIS, Vízový informační systém, zaznamenávající veškeré vízové žádosti, jež jsou dostupné všem členským státům
- SIS II, druhá generace Schengenského informačního systému, kontrolující a zaznamenávající veškerý pohyb osob přes hranice Schengenského prostoru.

A také systém EUROSUR, Evropský systém ostrahy hranic, který skrze národní koordinační centra a Frontex zprostředkovává okamžité sdílení informací o migraci podél evropských hranic, koordinaci operací, jednotek a techniky zajišťující její ostrahu a monitoring osob, snažících se vstoupit na evropskou půdu.

⁶¹ VERNON, Victoria – ZIMMERMANN, Klaus. Walls and Fences: A Journey Through History and Economics. In KOURTIT, Karima – NEWBOLD, Bruce – NIJKAMP, Peter – PARTRIDGE, Mark (ed.). *The Economic Geography of Cross-Border Migration*. New York: Springer International Publishing, 2021, s. 47.

⁶² Srov. EPRS. *Frontex budget*. European Parliamentary Research Service [2023-01-27] <<https://epthinktank.eu/2014/02/18/graphics-on-legal-affairs/frontex-budget-2/>> a FRONTEX. *Budget 2022*. Varšava: Evropská pohraniční a pobřežní stráž. [2023-01-27] <https://frontex.europa.eu/assets/Key_Documents/Budget/Frontex_VOBU_2022.pdf>

⁶³ FALLON, Katy. *EU border agency accused for serious rights violations in leaked report*. The Guardian. (14.10.2022) [2023-01-27] <<https://www.theguardian.com/global-development/2022/oct/14/eu-border-agency-frontex-human-rights-violations-report>>

Pevnost Evropa tak není pouze imaginárním obrazem migrantů, neziskových pracovníků, či akademiků, ale jedná se o reálnou podobu evropské imigrace, projevující se v několika rovinách. I přestože je tento stav v současnosti podporován jak velkou částí evropské společnosti, tak mnohými z jejích představitelů, pohled od historie evropské migrace posledního století ukazuje, že fortifikace Evropy je fenoménem relativně nedávným. Prostředky, které evropská společnost na tyto imigračně restriktivní aktivity vynakládá, jsou enormní, a navíc neustále rostoucí, což vyvolává otázku, zda by nemohly být v rámci regulace migrace využity efektivněji. Neprostupnost evropských hranic navíc zvyšuje problémy a rizika pro lidi, kteří se snaží v Evropě hledat mezinárodní ochranu a z různých důvodů, jak ukáží v následující části, o ni mohou zažádat pouze na evropském území. Tato situace tak paradoxně vytváří podmínky pro vznik neregulérních migračních proudů, proti nimž se snaží bojovat.

2.4. Problémy azylové praxe EU

Samotná fortifikace evropských hranic samozřejmě není a priori odsouzeníhodná. Konzervativnější teoretické přístupy k migraci a právu na volný pohyb pokládají restriktivní imigrační politiku z evropské strany za legitimní. I ony ovšem uznávají nutnost legálních migračních koridorů a nezpochybňují 14. článek Všeobecné deklarace lidských práv, jež je implementován i v základních legislativních dokumentech EU, potažmo jejích členských státech. Fenomén Pevnosti Evropa se nicméně projevuje také v současné evropské azylové praxi a tím ztěžuje, či dokonce znemožňuje obyvatelům třetích států žádat o mezinárodní ochranu zákonnou cestou.

Posuzování žádostí o azyl náleží do výlučné jurisdikce národních států, které případnou mezinárodní ochranu udělují. Žadatel o azyl tak musí svoji žádost předložit příslušnému úřadu dané země, či jejím pohraničním složkám. Pokud se již nachází na území zvolené země, lze tak učinit na stanici bezpečnostních složek, či přímo v kancelář azylového úřadu. To ovšem předpokládá, že má žadatel možnost do země legálně vstoupit, nebo musel zvolit cestu neregulérní migrace. V případě že na území státu ještě nevstoupil musí tak učinit na oficiálních hraničních přechodech, případně na letištních, či námořních terminálech. Některé členské státy také umožňují obrátit se na diplomatické zastoupení určené země v zahraničí. Tato možnost zahrnuje také potenciál získání tzv. humanitárních víz, které opravňují žadatele o azyl k legální cestě do dotyčného státu, kde bude jeho žádost dále posouzena. I přes snahy Evropského parlamentu v posledních letech je však takovýchto víz vydáváno minimum a jejich získání se

pojící s problémy popsanými níže.⁶⁴ Posledním východiskem, které se migrantům nabízí, je oslovit jednu z kanceláří UNHCR, která však může žadatele pouze doporučit vybranému státu k řízení o udělení mezinárodní ochrany a navrhnout jeho přesun v rámci relokačních mechanismů.

Neuznáváme-li tak právo migrantů na neregulární překročení hranice, existuje určitá skupina osob, která musí o mezinárodní ochranu žádat pouze před vstupem na dotyčné státní území. To se však v současné době pojící s mnohými problémy. Žádosti na diplomatických misích přijímají pouze některé státy EU, a i tato praxe bývá, jako například v případě Španělska, dočasně omezována.⁶⁵ Podat žádost na hranicích členského státu EU naráží na fyzické bariéry evropských hranic. Například vnější hranice jihoevropských států, do nichž směřují hlavní migrační proudy je téměř celá tvořena středoziemním mořem, jehož překonání je pro migranty značně rizikové a jenom v roce 2022 připravilo o život přes 2 tisíce osob.⁶⁶ Pozemní úseky jsou zase obehnané neprostupnými zdmi a ploty (španělské enklávy Ceuta a Melilla, či pozemní bulharsko-turecké hranice), nebo procházejí jinými přírodními bariérami (řecká hraniční řeka Evros), které nedisponují přístupnými místy, na nichž by mohla být žádost o azyl vyjádřena. Současně, jak již několik let dokumentují nejen nevládní neziskové organizace, ale i instituce EU,⁶⁷ dochází k systematickému odepírání práva na podání žádosti o mezinárodní ochranu a nelegálním push-backům ze strany příslušníků Frontexu a pohraničních sborů. Migranti jsou tak nezřídka deportováni do třetích zemí bez ohledu na jejich orální vyjádření žádosti o mezinárodní ochranu, anebo jim pod pohružkou není dovoleno k ní vůbec přistoupit.

Nicméně, i pokud se migrantům podaří překonat tyto překážky, samotný proces žádosti je v mnohých případech tak náročný, že se jim lze jen těžko divit, když se rozhodnou jej opustit a případně pokračovat do své vysněné destinace neregulární cestou. Někteří autoři poukazují na neúměrnou mentální zátěž, kterou řízení o udělení mezinárodní ochrany v současné době představuje, a to zejména pro lidi trpící dalšími psychickými problémy, což se týká velké části

⁶⁴ RED CROSS. *Humanitarian visas in practise*. [2023-02-16] <<https://redcross.eu/projects/humanitarian-visas-in-practise>>

⁶⁵ UNHCR. *Seeking asylum in Spain*. [2023-02-16] <<https://help.unhcr.org/spain/en/solicitar-asilo-en-espana/>>

⁶⁶ STATISTA. *Number of recorded deaths of migrants in the Mediterranean Sea from 2014–2022*. Statista Research Department. [2023-02-16] <<https://www.statista.com/statistics/1082077/deaths-of-migrants-in-the-mediterranean-sea>>

⁶⁷ Srov. LUYTEN, Katrien. *Adressing pushbacks at the EU's external borders*. Briefing paper: European Parliamentary Research Centre, 2022. <[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/738191/EPRS_BRI\(2022\)738191_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/738191/EPRS_BRI(2022)738191_EN.pdf)> a BVMN. *Documentation of illegal pushbacks and police violence inflicted by EU member states and other authorities*. Border Violence Monitoring Network [2023-02-16] <<https://www.borderviolence.eu/>>

migrantů.⁶⁸ Život v recepčních a detenčních centrech, ve kterých migranti během procesu většinou pobývají, se odehrává často na hranici důstojného lidství a například v případě řeckých center bývá nepřiměřeně protahován. A tak i přestože má azylový úřad povinnost vynést rozhodnutí v rámci šesti měsíců od podání žádosti, například v roce 2021 bylo téměř 60 % žádostí starších dvanácti měsíců.⁶⁹

I přes tyto skutečnosti však nelze evropským institucím upřít alespoň částečnou snahu o nápravu současného stavu. Ta se projevuje například ve snaze o bezpečnější legální migrační koridory zajištěné skrze skutečně fungující institut humanitárních víz⁷⁰ anebo tlakem na Frontex, jemuž pozastavila část financování v důsledku porušování lidských práv imigrantů.⁷¹ Největší úsilí je však vynakládáno na poli Společného evropského azylového systému (SEAS), o jehož vzniku rozhodla Evropská rada již v roce 1999 na konferenci v Tampere. Vzhledem k tomu, že je suverenita členských států v imigrační a azylové politice citlivým bodem unijních jednání, nemá však SEAS dodnes podobu jednotného unijního přístupu, nýbrž je pouze iniciativou s cílem sblížení azylových systémů jednotlivých zemí a stanovení minimálních standardů v této oblasti. První fáze této iniciativy zahrnovala zavedení Dublinských kritérií/úmluv, systému EURODAC a stanovení minimálních norem pro uznání mezinárodní ochrany. V dalších letech pak docházelo k vytvoření společného systému zajišťujícího jednotné postavení uprchlíků v rámci EU a celkovým reformám vzhledem k aktuální situaci.

Jedním z důležitých pilířů SEAS jsou právě Dublinské úmluvy, které vymezují kritéria pro určení členského státu EU, jež je za posouzení žádosti o azyl odpovědný. V současné době je platná jejich třetí generace, tzv. Dublin III, nicméně již od roku 2016 se v rámci EU usiluje o její revizi (Dublin IV), která by měla více zohlednit princip solidarity a zefektivnit relokační programy mezi státy. Dublinská kritéria byla zavedena ve snaze předcházet dvěma problematickým jevům, jednak tzv. *asylum shopping*, při kterém žadatelé o azyl žádají o mezinárodní ochranu simultánně ve více státech, a také výše zmíněné situaci uprchlíků *in orbit*.

⁶⁸ Srov. JAKOBSEN, Marianne – MEYER DEMOTT, Melinda Ashley – WENTZEL-LARSEN, Tore – HEIR, Trond. The impact of the asylum process on mental health: a longitudinal study of unaccompanied refugee minors in Norway. *BMJ Open*, 2017, roč. 7, č. 6, s. 1-8.

⁶⁹ ECRE. *Regular procedure: Greece*. European Council on Refugees and Exiles and Asylum Information Database. (3.5.2022) [2023-02-17] <<https://asylumineurope.org/reports/country/greece/asylum-procedure/procedures/regular-procedure/>>

⁷⁰ BALLEGOOIJ, Wouter van – NAVARRA, Cecilia. *Humanitarian visas*. Brusel: European Parliamentary Research Service, 2018.

⁷¹ ECRE. *Frontex: MEPs Freeze Part of the Budget of the Agency Under Scrutiny and Facing Legal Action*. European Council on Refugees and Exiles. (29.10.2021) [2023-02-16] <<https://ecre.org/frontex-meps-freeze-part-of-the-budget-of-the-agency-under-scrutiny-and-facing-legal-action/>>

Kritéria pro určení příslušného státu se dělí do pěti skupin, rozhodovat o žádosti o azyl by tak měl členský stát:

1. V němž má žadatel o azyl již legálně pobývajících rodinné příslušníky.
2. Který již žadateli vydal vízum či povolení k pobytu.
3. Do kterého žadatel vstoupil bez vízové povinnosti.
4. Jehož hranici žadatel neoprávněně překročil, anebo v němž pobýval déle než 5 měsíců, pokud nelze zjistit, jak se do něho dostal.
5. Kde poprvé migrant požádal o mezinárodní ochranu.

Tato kritéria nicméně nadměrně zatěžují určité skupiny států jako jsou země s početnou komunitou imigrantů (bod první), či země ležící na vnějších hranicích EU a Schengenu (bod čtvrtý a pátý), což se ukázalo zvláště v letech 2015 a 2016. To byl jeden z důvodů, který vedl EU ke snaze o reformu SEAS,⁷² která se zaměřuje například na: nahrazení Dublinského systému novým systémem řízení azylové politiky, který na základě principu solidarity zajišťuje spravedlivější a včasné rozdělování žádostí o azyl; stanovení dočasných opatření v případě mimořádného přílivu migrantů do některého z členských států (ta byla značně efektivně využita v případě ukrajinských uprchlíků v roce 2022 a 2023); vytvoření trvalého rámce EU pro přesídlování; zřízení plnohodnotné evropské agentury EU pro otázky azylu; a tak dále. Reforma nicméně narazila na neochotu členských států ke kompromisním řešením – zvláště odmítavě se k reformě stavěly státy Visegrádské čtyřky – a tak s cílem alespoň částečného posunu vydala Evropská komise v roce 2020 Nový pakt o migraci a azylu, u kterého se předpokládá schválení všech legislativních návrhů do roku 2024. Ani ten však pravděpodobně nepromění SEAS tak, aby plně korespondoval s hodnotami zastávanými současnou EU.

Fenomén migrace tak zůstává pro evropskou společnost aktuálním tématem. Při jeho reflexi je nicméně důležité zvážit vrstevnatost a komplexnost, která vylučuje přílišnou generalizaci a nutí nás abychom migraci a její aktéry posuzovali konkrétněji. Při sledování současného přístupu EU k imigrační politice se také nelze ubránit dojmu, že dochází k implementaci nepřiměřeně restriktivních politik, jež mnohdy ani nenaplnují své definované cíle a že EU soustavně ignoruje obecné pravidlo, že „čím jsou politiky v oblasti regulérní migrace restriktivnější, tím větší se otevírá prostor pro migraci neregulérní“.⁷³ Kromě porušování

⁷² EVROPSKÝ PARLAMENT. *Azylová politika*. [2023-02-17] <<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/cs/sheet/151/azylova-politika>>

⁷³ DIZDAREVIČ, SELMA MUHIČ. Neregulérní migrace v kontextu migrační a integrační politiky EU. In POLANSKÁ, Jitka – KADLECOVÁ, Markéta (ed.). *Neregulérní pobyt cizinců v ČR: problémy a jejich řešení*. Praha: Člověk v tísni, o.p.s., Multikulturální centrum Praha, Organizace pro pomoc uprchlíkům, Poradna pro uprchlíky, 2008, s. 18.

základních práv migrantů tak dochází k absurdní situaci, kdy 90 % žadatelů o azyl přichází do Evropy jako neregulérní migranti.⁷⁴

⁷⁴ BALLEGOIJ, Wouter van a kol. *Humanitarian visas*, s.13.

3. Neregulární migrace v EU

V situaci, kdy devět z deseti žadatelů o azyl překoná evropské hranice neoficiálně a stejně tak devět z deseti neregulárních migrantů využije ke svému vstupu do EU služeb pašeráka,⁷⁵ je zřejmé, že etická reflexe pašování lidí se neobejde bez důkladného studia neregulární migrace. Oba jevy jsou inherentně spjaté a nemohou existovat jeden bez druhého. Názory na jejich spojitost se nicméně různí. Při sledování debaty v EU lze snadno nabýt dojmu, že neregulární migrace je přímým důsledkem aktivity pašeráků lidí a že právě pašování je nejdůležitější proměnnou, která míru neregulární migrace do Evropy ovlivňuje. Ve stejném duchu vyznívá i v současnosti platný Akční plán EU proti pašování migrantů.⁷⁶ Někteří autoři naproti tomu zastávají názor opačný.⁷⁷ Neregulární migraci vidí spíše jako důsledek restriktivních imigračních politik národních států a jako nezbytnou podmínku pro vznik pašeráckých sítí, které vznikají, aby pomohly lidem na útěku v dosažení jejich cíle. S cílem lepšího porozumění neregulární migrace se zaměřím na vymezení statusu migrantů v iregularitě a popis jejich současného postavení v EU. Protože jeden z argumentů obhajoby práce pašeráků lidí stojí částečně na legitimitě neoficiálního překonávání státních hranic, přiblížím také teoretickou diskusi nad právy neregulárních migrantů.

3.1. Užitá terminologie

Neregulární migrace je pojem, který byl do českého prostředí převzat teprve nedávno, a to na základě mezinárodní diskuse o správném užívání termínů vztahujících se k migraci osob, která není posvěcena zákony přijímajícího státu. V angličtině se pro lidi, kteří z různých důvodů nepobývají na území státu legálně, vžilo více výrazů, z nichž ne všechny mají svůj český ekvivalent, jejichž užívání však podmiňuje způsoby, jimiž je s těmito lidmi nakládáno. Většinou se jedná o označení *migrant* (migrant), *alien/foreigner* (cizinec), či *immigrant* (přistěhovalce), pojící se s adjektivem vyjadřujícím neoficialitu jejich pobytu a pohybu v dané zemi.

⁷⁵ FRONTEX. *Strategic Risk Analysis 2022*. Varšava: Frontex – Risk Analysis Unit, 2022, s. 21.

⁷⁶ EUROPEAN COMMISSION. *A renewed EU action plan against migrant smuggling (2021-2025)*. COM(2021) 591 final. Brusel: Evropská komise, 2021.

⁷⁷ Srov. mj. LANDRY, Rachel. *The humanitarian smuggling of refugees*; ANDERSSON, Ruben. *Illegality, Inc.: Clandestine Migration and the Business of Bordering Europe*. 2. vydání. University of California Press. 2014; KHOSRAVI, Shahram. The 'illegal' traveller: an auto-ethnography of borders. *Social Anthropology*. 2007, roč. 15, č. 3, s. 321-334.

Dosud nejvíce užívaným termínem je tzv. *illegal migrant* (nelegální migrant). V běžné diskusi a v médiích je tento pojem stále častý, nicméně v akademickém prostředí se postupně opouští a je nahrazován neutrálnějšími výrazy. Autoři zdůrazňující důležitost tohoto posunu argumentují především tím, že užívání pojmu „nelegální“ implikuje spojitost s kriminálním jednáním⁷⁸. Protože se však migranti ne vždy dostávají do střetu s právními předpisy státu vlastní vinou nelze je paušalizovat jako zločince. Vzhledem k nedotknutelné důstojnosti lidské bytosti je také problematické vůbec spojovat člověka s přídavkem nelegální⁷⁹. Čižinský navíc zdůrazňuje, že v českém prostředí, s přihlédnutím ke komplikovanosti tuzemského práva v oblasti migrace, není užívání termínu nelegální migrant ani smysluplné. Bylo by to stejně absurdní jako označovat slovem nelegální každého, kdo poruší platné předpisy, například řidiče překračujícího povolenou rychlost či cestující bez nařízené ochrany dýchacích cest⁸⁰.

Z těchto důvodů se začíná více ujímat označení *irregular migrant* (neregulérní/iregulérní migrant). Jedná se o významově neutrálnější pojem, který navíc pokrývá širší paletu lidí, kteří porušili imigrační předpisy. Mezinárodní organizace pro migraci (IOM), která je jedním z hlavních arbitrů současného migračního diskursu, vymezuje neregulérního migranta takto:

*Osoba, která se pohybuje nebo se přestěhovala přes mezistátní hranici, a není oprávněna ke vstupu nebo pobytu v daném státě na základě právních předpisů tohoto státu, nebo mezinárodní smlouvy, již je tento stát smluvní stranou*⁸¹.

Oproti nelegální migraci, která bývá vztažena především k neoficiálnímu překračování hranic, vztahuje se neregulérní migrace jak na migraci jako pohyb, tak na přebývání migrantů v příjmových, či transitních zemích⁸². V této práci se tedy užívám především tento výraz.

Dalším častým termínem v anglické literatuře je *undocumented migrant*, který nemá přímý český překlad nicméně bývá užíván ve stejně širokém smyslu jako „iregulérní migrant“. Implicitně označuje člověka bez platných dokumentů k pobytu či cestování. Jeho použití však může být zavádějící, neboť mnoho neregulérních migrantů pobývajících na území EU, ve skutečnosti platné doklady ze svých zemí původu mají, nejsou pouze uznávány autoritami

⁷⁸ TRIANDAFYLLIDOU, Anna. Irregular Migration in Europe in Early 21st Century. In TRIANDAFYLLIDOU, Anna (ed.). *Irregular Migration in Europe: Myths and Realities*. Abingdon: Routledge, 2016, str. 2-21.

⁷⁹ ŠTICA, Petr. *Etika a migrace*, s. 60.

⁸⁰ ČIŽINSKÝ, Pavel. Nelegální pobyt a zaměstnání cizinců z pohledu českého práva. In POLANŠKÁ, Jitka – KADLECOVÁ, Markéta (ed.). *Neregulérní pobyt cizinců v ČR: problémy a jejich řešení*. Praha: Člověk v tísni, o.p.s., Multikulturní centrum Praha, Organizace pro pomoc uprchlíkům, Poradna pro uprchlíky, 2008, str. 1.-16.

⁸¹ IOM. Glossary on Migration, str. 133.

⁸² TRIANDAFYLLIDOU, Anna. Irregular Migration in Europe in Early 21st Century, str. 2.

evropských států⁸³. V některých textech je také možné nalézt, z francouzštiny přejaté synonymum *sans-papiers*. Z dalšího národního jazyka bylo pro mezinárodní užívání převzato také španělské *clandestinos*, užívané především v severní Americe, mající podobné konotace jako sousloví ilegální migranti.

V neposlední řadě se lze setkat s označením *unauthorized migrant*, které popisuje lidi, jež vstoupili do země, nebo v ní pobývají bez legálního povolení. Zde je třeba zdůraznit že ne všichni migranti potřebují pro vstup do cizí země explicitní povolení tamních úřadů, přesto se však mohou po čase stát neregulárními migranty⁸⁴. Taková situace může nastat například v případě pohybu evropských občanů v rámci Schengenského prostoru volného pohybu.

S cílem vymezit co nejvíce korektní označení, uvádí Světová komise OSN pro mezinárodní migraci (GCIM) ve svém závěrečné reportu z roku 2005⁸⁵ výraz *migrants with irregular status* (migranti v neregulárním postavení)⁸⁶, který poté přejímají někteří autoři ve snaze vyhnout se již výše zmíněnému problému spojování lidské osoby a adjektiva neregulární, či nelegální. Takový termín také nejlépe vystihuje skutečnost, neboť, jak přesněji popíšu níže, samotná regulérnost statusu se může měnit nezávisle na jednotlivci. Migrant se tak například může stát z legálního rezidenta neregulárním – jednoduše na základě vypršení platnosti jeho dokumentů – a znovu zpět regulárním – legislativní změnou příslušných zákonů – aniž by vyvinul jakoukoliv aktivitu.

3.2. Neregulární migranti

I když je diskuse kolem pojmosloví neregulární migrace stále ne-zcela vyjasněná, Morehouse⁸⁷ identifikuje osm způsobů, jak se člověk stane migrantem v neregulárním postavení. Vzhledem k právní různorodosti, není tento výčet vyčerpávající pro legislativy všech evropských zemí, nicméně na něm panuje rámcová shoda více autorů,⁸⁸ a tudíž se ho přidržím:

⁸³ MOREHOUSE, Christal – BLOMFIELD, Michael. *Irregular Migration in Europe*. Washington: Transatlantic Council on Migration, 2011.

⁸⁴ TRIANDAFYLLIDOU, Anna. *Irregular Migration in Europe*, str 3.

⁸⁵ GCIM. *Summary of the Report of The Global Commission on Intenational Migration*. New York: Global Commission on International Migration (GCIM), 2005.

⁸⁶ Slovní pojení neregulární migrant v této práci chápu ve smyslu migrant v neregulárním postavením. Půjde mi nicméně čtenářsky příjemnější, a proto ho užívám, i přestože si uvědomuji jeho významové problémy.

⁸⁷ MOREHOUSE, Christal – BLOMFIELD, Michael. *Irregular Migration in Europe*, str. 4.

⁸⁸ Srov. KRALER, Albert – Reichel, David. Measuring Irregular Migration and Population Flows – What Available Data Can Tell. *Internation Migration* 2011, roč. 45, č. 5, s. 97-128.; ŠTICA, Petr. *Etika a migrace*, s. 58-59.; DRBOHLAV, Dušan Nelegální migrace a neoprávněné ekonomické aktivity migrantů v Evropě – koncept a současná realita. In: Drbohlav, Dušan (ed.). *Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském*

1. Nelegální vstup, či překročení státní hranice.
2. Vstup za použití falešných dokladů.
3. Vstup za použití platných dokladů, ve kterých jsou však uvedeny nepravdivé, či zavádějící informace.
4. Překročení doby platnosti cestovních víz, anebo překročení doby dočasného pobytu.
5. Ztráta oficiálního statusu z důvodu neobnovení povolení k pobytu, či porušení podmínek pobytu.
6. Narození se do neregulérního postavení.
7. Neukončení azylového procesu, či neopuštění hostitelského státu po obdržení zamítavého rozhodnutí.
8. Nevykonání rozhodnutí státem o navrácení (deportaci) z právních nebo praktických důvodů, tzv. tolerance.⁸⁹

Tyto kategorie jsou dělitelné do dvou skupin, což vede k jednodušší interpretaci dat a lépe vymezuje okruh našeho zájmu. První tři body popisují okolnosti neregulérního *vstupu*, či překonání státní hranice, zbylých pět spíše otázky *rezidence* v dané zemi. Na tomto místě je důležité zdůraznit, že nejčastější cestou do iregularity jsou možnosti 4 a 5.⁹⁰ Jelikož praxe pašeráků lidí je především, nikoli však výlučně, facilitací pohybu neregulérních migrantů, vztahuje se hlavně k prvním třem typům nabytí neregulérního postavení. Ostatní kategorie ovšem mohou hrát roli push-faktorů druhotné migrace, neboť zanechávají migranty v pozici bez platných dokumentů a bez možnosti důstojného života, a ti pak nezřídka služby pašeráků lidí vyhledávají.

Problémy a hrozby, které podle veřejné debaty iregulérní status migrantů přináší, jsou dvojího charakteru (etickým dilematům neregulérní migrace se věnuji v poslední části této kapitoly). Zaprvé je iregularita chápána jako bezpečnostní hrozba pro přijímající zemi. Nemožnost plně kontrolovat vlastní hranice vnímáme jako hrubé narušení státní suverenity, která může být obnovena pouze při ničím nerušené implementaci pohraničních politik. Zároveň je množství migrantů, kteří se pohybují vně místního práva a kultury, viděno jako potencionální

kontextu). Praha: Karolinum 2008, s. 30–46, s. 31-32.; TRIANDAFYLLIDOU, Anna. Irregular Migration in Europe in Early 21st Century, s. 5-6.

⁸⁹ Morehouse toleranci definuje jako situaci, kdy stát poskytuje tzv. tolerovaným osobám platné dokumenty které je chrání před deportací a zajišťují jim základní sociální benefity a pracovní povolení. Nicméně je neopravňují k legálnímu pobytu. V současnosti se jedná o Rakousko, Německo, Polsko, Slovensko a Rumunsko. Autor však také zdůrazňuje, že ne všechny evropské státy pojmají tento status jako neregulérní migraci.

⁹⁰ TRIANDAFYLLIDOU, Anna – VOGEL, Dita. Irregular Migration in EU: Evidence, Facts and Myths. In TRIANDAFYLLIDOU, Anna (ed.). *Irregular Migration in Europe: Myths and Realities*. 2. vydání. Abingdon: Routledge, 2016, s. 295.

nebezpečí pro samotný politický systém. Kritika tohoto smýšlení nicméně upozorňuje, že neregulérním migrantům jsou často přisuzovány charakteristiky a intence bez jakéhokoli dokázání. Možnost přečíslení lokálního obyvatelstva množstvím neregulérních příchozích také neodpovídá skutečnosti, neboť neregulérní migrace se podílí pouze na malé části celkových migračních proudů, v jejichž případě stát navíc disponuje legálními nástroji kontroly.⁹¹ Zadržené představuje status iregularity nebezpečí pro samotné migranty. To se projevuje především v jejich zranitelném postavení, nemožnosti dosáhnout rovných práv jako lokální obyvatelstvo, případně i extrémním zneužitím jejich statusu, zvláště ve formách obchodu s lidmi či moderního otroctví.

I prostředky, jež státy ve snaze neregulérní migraci zabránit implementují, můžeme rozdělit do dvou skupin. Ty, které neregulérní migraci ovlivňují nepřímo, a jejichž dopady jsou tak často obtížně měřitelné, jsou především informační kampaně, optimalizace cest legální migrace a snaha umenšovat vliv negativních push-faktorů nucené migrace. Politiky s přímým dopadem se poté liší podle toho, mají-li své teoretické kořeny na straně práva státu vynucovat svoji suverenitu. V tom případě se jedná především o politiky v oblasti *kontroly hranic* a migračních toků, popsané detailněji na příkladu EU v minulé kapitole, či *deportace*. Anebo na straně práv migrantů, kdy dochází k *regularizaci* jejich statusu legislativními úpravami. Míra efektivity výše nastíněných politik se různí a jejich přesná analýza není podstatou této práce. Autoři se nicméně shodují, že pro účinné řešení neregulérní migrace je důležitá jejich vhodná kombinace. Myšlenka, že hranice mohou být pouze zavřeny stejně jako domovní dveře, přes které se nikdo nedostane dovnitř či naopak ven, kterou propaguje mnoho evropských představitelů, se mnohdy ukazuje jako mylná. Realita migrantů s neregulérním statutem je mnohem složitější.⁹²

Data zabývající se neregulérní migrací podléhají ještě většímu zkreslení než data o obecné migraci diskutovaná v minulé kapitole. Je nezbytné si uvědomit, že v tomto případě počítáme nespočitatelné. Je inherentní vlastností fenoménu neregulérní migrace, že jeho aktéři se snaží být pro systémy státní správy co nejvíce neviditelní. Přesná čísla lidí tak nejsou zjistitelná a musíme se z velké části opírat pouze o kvalifikované odhady. Navíc je třeba odlišit který typ neregulérnosti je zkoumán. Základní údaje o neregulérním přeshraničním pohybu vydává v EU Frontex a některé národní pohraniční agentury ve formě počtu zadržených osob anebo počtu zamítnutých vstupu do země. S vědomím výše zmíněné skutečnosti, že drtivá většina žadatelů

⁹¹ KOSER, Khalid. *Irregular migration, state security and human security*. New York: Global Commission on International Migration, Working paper, 2005, s. 10-11.

⁹² ŠTICA, Petr. *Etika a migrace*, s. 57.

o azyl v EU vstoupila do regionu neoficiální cestou, je nicméně zřejmé, že takováto data nemohou korespondovat s reálným počtem neregulérních vstupů. V oblasti iregulární rezidence na evropském území jsme odkázáni na statistiky Eurostatu, bezpečnostních složek, oborových šetření či projektu CLANDESTINO⁹³, které operují s čísly zadržených rezidentů bez platných dokladů, sankcionovaných zaměstnavatelů neregulérních migrantů, dobrovolných či nucených deportací.⁹⁴ Interpretace těchto informací však naráží na podobné problémy jako u dat v oblasti pohybu, a navíc se ukazuje že některé kategorie, například počty neregulérních residentů a neregulérních zaměstnanců, se v průběhu času proměňují naprosto nezávisle na sobě.⁹⁵

V oblasti neregulérních překonání státních hranic, jež jsou pro tuto práci stěžejní, lze nicméně vysledovat alespoň trendy. Od roku 2008, kdy Frontex sbírá data o počtu zadržených osob na hranicích EU se jejich počet pohybuje mezi 100-200 tisíci ročně. Výjimku tvoří pouze rok 2015, kdy počet zadržených neregulérních migrantů přesáhl 1 milion, a následných rok 2016, kdy tato vlna zvolna dobíhala.⁹⁶ Uzavření hranic v průběhu pandemie Covid-19 sice dočasně snížilo počet zadržených, nicméně po uvolnění opatření došlo ke krátkodobému prudkému nárůstu, jenž ve střednědobém měřítku čísla znovu vyrovnal. Lze tedy pozorovat, že ani přes zvyšující se evropské výdaje na pohraniční management nedochází k cílenému zeštíhlení neregulérních migračních toků. Namísto řešení problému tak restriktivnější politiky vedou spíše k větší poptávce po pašeráckých službách,⁹⁷ jejichž rozvoj následně implikuje ještě větší porušování imigračních zákonů.

V současné době Frontex identifikuje sedm koridorů neregulérní migrace směřující do EU. *Západo-africká trasa* vede z pobřeží Maroka a Západní Sahary na Kanárské ostrovy. Tři středomořské trasy, jimiž projde drtivá většina neregulérních migrantů,⁹⁸ vycházejí ze států Maghrebu a Turecka a ústí v případě: *Západní trasy* do Španělska, *Centrální trasy* do Itálie nebo na Maltu a v případě *Východní trasy* do Řecka a Bulharska. *Balkánský koridor* je volným pokračováním Východní středomořské trasy a zároveň shromažďuje lidi na útěku z Albánie a

⁹³ CLANDESTINO je výzkumný projekt z let 2007-2009 financovaný EU, jenž se zaměřuje na odhady neregulérní migrace v členských státech EU, objasnění situace a poskytování kontextu, a jehož výsledky bývají příležitostně aktualizovány.

⁹⁴ Migration Data Portal *Irregular migration* [2023-03-07]
<<https://www.migrationdataportal.org/themes/irregular-migration>>

⁹⁵ TRIANDAFYLLIDOU, Anna – VOGEL, Dita. *Irregular Migration in EU*, s. 294.

⁹⁶ European Council. *Infographics: Irregular arrivals to EU (2008-2023)* [2023-03-07]
<<https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/irregular-arrivals-since-2008/>>

⁹⁷ UNODC. *Global Study on Smuggling of Migrants*, s. 6.

⁹⁸ FRONTEX. *Detections of illegal border-crossings statistics*.

nečlenských států EU bývalé Jugoslávie. *Trasa východních hranic* je souhrnný název pro migraci z Ruska, Běloruska a Ukrajiny do pobaltských států, Polska, Slovenska, Maďarska a Rumunska. Po odchodu Velké Británie z EU je také relativně nově monitorována tzv. *Channel route*, tedy trasa přes Lamanšský průliv. Nad rámec těchto hlavních migračních cest autoři také někdy zmiňují *Arktickou trasu* přes Rusko-Finské hranice. Migrační koridory nezůstávají v průběhu času rigidně stejné. Proměňují se v důsledku změny hraničních politik, šíření informací, nabídek pašeráckých služeb či situace ve zdrojových zemích. Dochází tak k jejich geografickému posunu – například Balkánský koridor se od roku 2015, kdy vedl primárně skrze Severní Makedonii a Srbsko do Maďarska a Slovinska, posunul na západ a nyní v mnohem větší míře prochází Albánií, Černou Horou a Bosnou a Hercegovinou do Chorvatska – anebo ke kvalitativní změně v počtu neregulérních migrantů, či jejich národnostního, věkového a sociálního složení – například zatímco Trasa východních hranic byla v porovnání s ostatními koridory co do počtu migrantů téměř zanedbatelná, v roce 2021 se objem neregulérních migrantů více než zečtyřnásobil.⁹⁹

Bezprecedentní nárůst neregulérní imigrace do EU nad dlouhodobý průměr v roce 2015 znamenal extrémní politizaci tématu a ze strany evropské společnosti zvýšenou poptávku po jeho řešení. EU v reakci zintenzivnila svoje snahy v oblasti kontroly vnějších hranic EU a také v rámci potlačování neregulérní migrace v zemích vně evropského společenství. Jak však upozorňují autoři, nejedná se o zavádění nových druhů politik, jež mají objem neregulérní migrace snižovat, spíše o důraznější prosazování již existujícího rámce.¹⁰⁰ Samotná implementace politik kontroly hranic a neregulérních přeshraničních migračních toků zůstává stále v gesci jednotlivých členských států, EU nicméně vynakládá stále významnější finanční prostředky, které tuto implementaci zajišťují. Pro období 2021-2027 se jedná o plánovaných 34,9 miliard euro, což je téměř trojnásobek objemu financí z předchozího sedmiletého období, který činil 13 miliard euro.¹⁰¹ Zároveň dochází k posilování pravomocí Frontexu, který se stává nejrychleji rostoucí evropskou agenturou, a jehož kompetence se již neomezují pouze na

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ GEDDES, Andrew – HADJ-ABDOU, Lejla. The European Union: From Politics to Politization, In HOLLIFIELD, James – MARTIN, Philip – ORRENIUS, Pia – HÉRAN, Françoise (ed.). *Controlling Immigration: A Comparative Perspective*. 4. vydání Stanford: Stanford University Press, 2022, s. 692.

¹⁰¹ EUROPEAN COMMISSION. *EU budget: Comission proposes major funding increase for stronger borders and migration*. Press release. Brusel: European Comission, 2018. <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_18_4106>

koordinaci, analýzy a podporu členských států, nýbrž i částečnou intervenci v případech nedostatečné práce národních pohraničních složek.¹⁰²

Souběžně EU vyvíjí aktivity v oblasti spolupráce s nečlenskými státy EU, a to zejména s těmi, jež s EU sousedí, anebo jsou zdrojovými zeměmi neregulérní migrace. Zmíním tři z nich, jež byly stěžejní v poledních dvou dekadách. Od počátku století probíhala silná spolupráce v oblasti kontroly migrace skrze centrální středomořskou trasu s Libyjskou vládou. Ani pád režimu Muammara Kaddáfího neznamenal ochlazení evropského zájmu v tomto regionu, a to navzdory přetrvávající kritice části evropské společnosti, která poukazuje na to, že EU pokrytecky outsourcuje problémy s porušováním lidských práv do zemí, jejichž standardy nedosahují evropské úrovně. V roce 2016, ve snaze zastavit drtivý příliv migrantů východní středomořskou trasou, došlo také k ustanovení dohody EU-Turecko, jež zesiluje roli Turecka v kontrole neregulérních migračních proudů. Smlouva zároveň upravuje podmínky pro přesídlovací program syrských běženců a zavazuje EU k finanční podpoře Turecka s cílem zvládnutí bezprecedentního množství uprchlíků na tureckém území. Do roku 2021 tato finanční podpora čítala více než 3 miliardy euro a další 3 miliardy oznámila Evropská komise poskytnout Turecku do roku 2024.¹⁰³ V neposlední řadě EU zintenzivňuje spolupráci s africkými zeměmi, zvláště v oblasti Sahelu, Maghrebu a Afrického rohu pomocí Nouzového svěřeneckého fondu pro Afriku (EUTF) se záměrem řešit příčiny a kořeny neregulérní migrace a vysídlování.

Jedním z posledních zásadních prostředků EU na boj s neregulérní migrací, je také, jak někteří autoři trefně poznamenávají, tzv. *smuggling crusade* neboli svatá válka proti pašerákům lidí. Tímto tématem se budu šířeji zabývat v následující kapitole. Je nicméně důležité položit si otázku, zdali extrémní politizace neregulérní migrace nevedla v EU k přístupu, který se, namísto cílení příčin neregulérní migrace, zaměřuje na řešení druhotných fenoménů, jež jsou jejími důsledky. Vedle zmíněných dat, tak například výmluvně působí webová stránka Evropské komise, jež informuje o politikách cílených na neregulérní migraci a jejíž obsah tvoří téměř výhradně popis evropského postoje vůči pašerákům lidí, zvýšená ostraha vnějších hranic a deportační programy.¹⁰⁴

¹⁰² GEDDES, Andrew – HADJ-ABDOU, Lejla. *The European Union: From Politics to Politization*, s. 691.

¹⁰³ European Commission. *Turkey: EU provides additional €50 million humanitarian aid to support vulnerable refugees*. (14.6.2022) [2023-03-09] <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_3678>

¹⁰⁴ European Commission. *Irregular migration and return*. [2023-03-09] <https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/irregular-migration-and-return_en>

3.3. Legitimita neregulární migrace a jejích aktérů

V popředí reflexe práce pašeráků lidí stojí etické dilema, které neregulární migraci, a částečně i fenomén pašování, ve společenském diskursu provází a podmiňuje. V popředí tohoto sporu stojí protichůdné názory projevující se ve dvou rovinách, a to 1) nakolik existuje morální právo na neregulární migraci a nakolik má stát právo této migraci bránit a 2) jaká práva je morálně správné migrantům v iregularitě přiznat a jaká jsou výlučná pouze pro občany daného státu. Střetává se zde na jedné straně postoj komunitárně-konzervativní jehož krajní pozice přiznává státu výhradní právo na kontrolu migračních toků a neuznává žádný morální nárok neregulárních migrantů na jiná než naprosto základní lidská práva. Na druhé straně stojí liberální postoj založený na konceptu univerzálně platných lidských práv, který v krajní rovině nahlíží téma pouze z pohledu práv migrantů jejichž neregulární status je důsledkem, ale i příčinou, systému politicko-ekonomického vykořisťování.¹⁰⁵ V této podkapitole se pokusím nastínit základní východiska, ze kterých tyto postoje vycházejí, a poskytnout argumentaci práva na neregulární migraci a práv migrantů v neregulárním postavení.

Komunitně-konzervativní část společnosti vnímá neregulární migraci jako nelegální aktivitu zásadně ohrožující státní svrchovanost. Vychází z předpokladu, že kontrola státních hranic je pro státní suverenitu jedním z určujících prvků a že základní principy současného mezinárodního uspořádání přiznávají státům nárok na kontrolu svého teritoria a svých občanů. Tento princip tak implicitně předpokládá, že státy mají právo na kontrolu hranic svého území a zároveň právo na kontrolu migrantů cizí národnosti, kteří na toto území vstupují, a kterým mají v krajním případě možnost vstup zamítnout. Tato premisa je však v naší historii poměrně nová. Dauvergne¹⁰⁶ zdůrazňuje že v šestnáctém století, kdy začal koncept právního státu jako aktéra mezinárodních vztahů nabývat na podobě, jakou známe dnes, nebyla suverenita s kontrolou migrace výrazněji spojena. Ani velké migrační vlny v 18. a 19. století, nebyly pro vymezení suverenity nově vznikajících států nového světa určující. Proměnu tohoto smýšlení tak autorka nachází v krizi, do které se moderní stát, jakožto nezávislý aktér mezinárodního společenství dostává. Role státu a jeho suverenity v mezinárodních, ale i vnitrostátních otázkách se rozměňuje s tím, jak se na scéně objevují silnější federativní útvary, nadnárodní společnosti

¹⁰⁵ CARENS, Joseph H. The Rights of Irregular Migrants. *Ethics & International Affairs*. 2008, roč. 22, č. 2, s. 163.

¹⁰⁶ DAUVERGNE, Catherine. Irregular migration, state sovereignty and the rule of law. In CHETAIL, Vincent – BAULOZ, Célin (ed.). *Research Handbook on International Law and Migration*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2014, s. 79.

nebo mezinárodní organizace. Kontrola hranic a migrace se tak stává jednou z posledních výsostných oblastí, kde státy mohou svou svrchovanou moc prosazovat.

V praktické rovině se tak děje prostřednictvím instituce cestovních dokladů a víz. Zjednodušeně se dá říci, že těm, kteří jimi disponují, jsou přiznávána práva na pohyb, práci, rezidenci, či sociální a zdravotní zabezpečení. Těm, kteří jimi nedisponují, jsou tato práva odepírána. Rozhodnutí o nabytí těchto dokladů, a potažmo práv, pak náleží výhradně do pravomoci národních států. To je z komunitně-konzervativního hlediska naprosto legitimní, neboť každá etablovaná společnost má právo určovat koho za členy svého společenství přijme a koho ze svého kruhu vyloučí.

Liberální postoj naproti tomu skutečnost, že se samo přidělování cestovních dokladů, a tedy odpovídajících práv, děje na základě politického rozhodnutí individuálního státu, kritizuje. Ne vždy totiž toto rozhodnutí respektuje univerzálně platné morální normy. Tenká hranice, jež odděluje iregularitu od regularity a je stanovená pozitivním právem moderních států, podléhá aktuální politické situaci v dané zemi, a může tedy velmi snadno uvrhnout do iregularity lidi, kteří by za jiných okolností požívali plných práv jako migranti regulérní. Je tedy otázka, zdali není rozumnější přidělovat lidem na útěku status spíše na základě univerzálně platných norem (jako jsou například základní lidská práva), nežli na základě aktuálního postoje přijímající společnosti. Zastánci tohoto názoru také zdůrazňují že „migrace je pozitivní životní strategie ke zvýšení vyhlídek jedince, rodiny nebo celé komunity a bude realizována jakýmkoliv prostředky, které jsou k tomu nutné.“¹⁰⁷ A tedy že i přes seberestriktivnější imigrační politiku budou migranti v iregularitě existovat vždy, což nás, jak ukáží níže, nutí jim základní práva přiznat.

Jak lze pozorovat na konceptu Pevnosti Evropa, v současné době většina států EU zastává k neregulární migraci spíše konzervativně-restriktivní přístup. Stejný postoj zaujímají celosvětově i ostatní státy, jež jsou hlavními příjemci neregulární migrace. Většina z nich tak například dosud neratifikovala Mezinárodní úmluvu o ochraně práv všech migrujících pracovníků a členů jejich rodin OSN,¹⁰⁸ která byla v roce 1990 schválena s cílem zpřesnit nedostatky předchozích úmluv upravujících práva neregulárních migrantů. Na druhé straně nedošlo ani k odstoupení žádné země od Ženevské konvence 1951, či od Newyorského

¹⁰⁷ Dušan Drbohlav uvádí tento citát na začátku své publikace (DRBOHLAV, Dušan (ed.). *Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu)*) a připisuje jej Francku Düvellovi (DUVELL, Franck (ed.). *Illegal Immigration in Europe: Beyond Control?*. New York: Palgrave Macmillan, 2006). V jeho práci ovšem uvedená citace není dohledatelná. Z tohoto důvodu zde uvádím oba autory, neboť není jasné, komu autorství ve skutečnosti náleží.

¹⁰⁸ DAUVERGNE, Catherine. *Irregular migration, state sovereignty and the rule of law*, s. 90.

protokolu 1967, které potencionálním běžencům právo na neregulérní migraci přiznává. V článku 31, odstavci 1 tak stojí:

Smluvní státy se zavazují, že nebudou stíhat pro nezákonný vstup nebo přítomnost takové uprchlíky, kteří přicházejí přímo z území, kde jejich život nebo svoboda byly ohroženy ve smyslu článku 1, vstoupí nebo jsou přítomni na jejich území bez povolení, za předpokladu, že se sami přihlásí bez prodlení úřadům a prokáží dobrý důvod pro svůj nezákonný vstup nebo přítomnost.¹⁰⁹

Druhý odstavec jmenovaného článku zároveň vymezuje, že smluvní státy nebudou uplatňovat jiná než nezbytná omezení pohybu takovýchto osob, a to jen po dobu nezbytně nutnou. Můžeme polemizovat nakolik současná legislativa a praxe členských států EU tyto závazky naplňují, nicméně je jisté, že tvůrci Ženevské konvence 1951 si v případě fungování dostupného institutu mezinárodní ochrany potřebnost nelegálního překročení hranic uvědomovali. Mezi penzum základních lidských práv sice právo na vstup do jiné země výslovně nepatří, nicméně dle článku 13 Všeobecné deklarace má „každý právo opustit kteroukoliv zemi, i svou vlastní“¹¹⁰, což implicitně předpokládá že má i právo do jiné země vstoupit.

V případě, že se tak stane a migrant se ocitne v neregulérním postavení, liberální smýšlející autoři poznamenávají, že je také nutné těmto lidem neodepírat práva v základních oblastech, která podmiňují důstojný a prosperující život. Jeden z vůdčích představitelů tohoto směru v soudobé debatě, Joseph Carens,¹¹¹ dělí tato práva do několika skupin. *Základní lidská práva*, jako právo ochrany osoby a majetku, přístup k nezávislému soudu, anebo poskytnutí akutní lékařské péče získává každá osoba nacházející se v jurisdikci daného státu, a to bez ohledu na to, je-li občanem, turistou, či neregulérním migrantem, jednoduše na základě toho, že je členem lidské rodiny. Kromě zabezpečení těchto práv je nicméně stát také povinen zajistit jejich dostupnost. Představme si příklad, že člověk v neregulérním postavení musí akutně vyhledat lékařskou pomoc. Pokud příslušná instituce lékařské péče je povinna poskytnout údaje o svém pacientu imigračnímu úřadu či příslušníkům bezpečnostních složek, dostává se neregulérní migrant do pozice, kdy naplnění práva na akutní lékařskou pomoc implikuje jeho zadržení, či případnou deportaci ze země. V tom případě je tak pro něho toto právo nedosažitelné.

Složitější konsensus se ve společnosti hledá v případě jiných než základních práv, například práv pracovních, administrativně sociálních práv či práva na vzdělávání. Komunitně-konzervativní postoj poukazuje, že tato práva působí jako pobídky pro ještě větší množství

¹⁰⁹ UNHCR. *Convention and Protocol Relating to Status of Refugee*.

¹¹⁰ United Nation. *Universal Declaration of Human Rights*.

¹¹¹ CARENS, Joseph. H. *The Rights of Irregular Migrants*.

migrantů ve zdrojových zemích, a mohou tedy mít negativní dopad na lokální společnost. Tato argumentace je bezpochyby opodstatněná, i když nevíme, jak velký má tato motivace dopad. Zároveň je otázkou, zdali skutečnost, že přiznání základních práv neregulérním migrantům stimuluje migrační proudy do liberálně demokratických zemí, je dostatečný důvod k tomu, tato práva odepírat.

Dalším kritickým argumentem zůstává, že tato práva svým způsobem neregulérní migranty odměňují, a tudíž přímo narušují princip státní suverenity a dodržování role práva v daném státu. To uznává i liberální přístup, nicméně poukazuje na sociální skutečnost. Například v případě neuznání adekvátní odměny za vykonanou práci dochází v mnohých případech k tomu, že se neregulérní migranti zapojují do šedé, či přímo černé ekonomiky.¹¹² Je nutno podotknout že sama iregularita je spíše administrativním překročením práva, a tedy posun do hájemství organizovaného zločinu je kvalitativně závažnější a tím i problematičtější pro legislativní rámec daného státu. S tím se pojí i nedostatečná regulace důstojných pracovních podmínek, která vytváří podmínky pro obchod s lidmi a moderní otroctví. Stát zde trpí rozrůstáním organizovaného zločinu a neregulérní migranti druhotně nedosažením ani základních lidských práv diskutovaných výše. Upřít právo na vzdělání by znamenalo snižování šancí na důstojný život a osobní rozvoj dětí a dospívajících, kteří ovšem nenesou morální zodpovědnost za situaci, ve které se ocitli. Buďto se do iregularity přímo narodili, anebo je do ní přivedli jejich rodiče, bylo by tedy neadekvátní je za tuto skutečnost trestat. V neposlední řadě zmíním práva administrativně-sociální. Je všeobecně uznáváno, že právo na politický život mají pouze členové dané společnosti, a ne například turisté, či sezónní pracovníci. V případě dlouhodobého pobytu v zemi chápou nicméně liberální autoři tuto příslušnost k místní komunitě jako členství, a ne nutně jako občanství. Pokud tak migrant žije v iregularitě několik let a je do společnosti fakticky integrovaný, jeho zapojení do politického života například alespoň na obecní úrovni může přinést více pozitiv než negativ.

Pokud tedy uznáváme legitimitu konceptu lidských práv, který je jedním ze základních pilířů západní liberální demokracie, je třeba uznat i částečné právo migrantů na porušení státní suverenity v oblasti kontroly hranic a na jejich neoficiální překročení, stejně jako soubor základní práva, jež jim umožňují důstojný život. S přihlédnutím k množství cest, jimiž se migrant do neregulérního postavení může dostat, je také obtížné iregularitu a priori odsoudit. Etika pašování lidí do jisté míry vychází z těchto předpokladů a stejně jako v případě

¹¹² Tamtéž, s. 173.

neregulární migrace se jedná o fenomén, nad nímž může být vyneseno morální soud až po hlubší analýze jeho vzniku a průběhu.

4. Pašování lidí

Pro etickou reflexi je stěžejní vymezit co fenomén pašování lidí přesně znamená a jaký druh činností zahrnuje. Stejně jako v případně neregulérní migrace totiž dochází k zaměňování pojmů, které s pašováním blízce souvisí, a tedy i k posunu diskuse nekonstruktivním směrem. Protože je česká literatura zabývající se tímto tématem skoupá, v první části se zaměřím na lingvistický popis českých termínů, jež se s pašováním pojí. Následně vymezím pašování lidí a obchod s lidmi jakožto dvě běžně zaměňované, nicméně diametrálně odlišné aktivity. Z dvou nejvýraznějších akademických pohledů také popíšu fungování samotného pašování a jeho organizační strukturu. V poslední části se nakonec detailně zaměřím na konkrétní kroky, které EU vůči pašerákům v posledních letech podnikla.

4.1. Pašerák, podloudník, či převaděč

Český jazyk rozlišuje několik pojmenování, které se k facilitaci nelegálního překročení hranic váží. Nejběžnějším termínem užívaným v současné mluvě je *pašeráctví*, kterým se obecně slova smyslu rozumí nelegální přeprava osob, nebo zboží přes státní hranice. Akademický slovník cizích slov (ASCS)¹¹³ nicméně vykládá heslo pašovat úžeji: „*provozovat nedovolenou činnost záležející v porušování předpisů o zákazu n. omezení dovozu, vývozu n. průvozu zboží n. předpisů o clech.*“ Současné užívání termínu *pašování lidí* je tedy třeba zasadit do širšího kontextu.

Slovo *pašerák/pašovat* má svůj etymologický původ v německém slově *pascher/paschen*, které pochází pravděpodobně z jihoněmeckého argotu. Původ slova není zcela jasný, předpokládá se ale, že pochází z romského *pāš*, tedy *díl*, ve smyslu dělit tovar, či zboží¹¹⁴. Pašování tedy není původním českým termínem a do oficiálního používání bylo v průběhu 20. století postupně převzato z hantýrky pašeráků a celníků. Spisovným ekvivalentem užívaným v právních a akademických dokumentech, zejména v období před druhou světovou válkou, bylo *podloudnictví*. Jednalo se výhradně o nedovolené přepravování zboží neboli kontrabandu, porušující celní zákony¹¹⁵. Proměnu užívání těchto pojmů nalézáme například ve zmíněných významových slovnících. Zatímco Ottův slovník naučný (1902) eviduje pouze heslo *podloudnictví* a pašování ne, v ASCS (1998) je tomu přesně naopak. Stejný rozdíl lze pozorovat

¹¹³ PETRÁČKOVÁ, Věra – KRAUS, Jiří. *Akademický slovník cizích slov*. 1. vydání. Praha: Academia 1998.

¹¹⁴ REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda, 2001

¹¹⁵ OTTO, Jan. *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Svazek 19. Praha: J. Otto, 1902. s. 1018.

při porovnání prvorepublikových a současných zákonů. Celní zákon č.114/1927 Sb. který platil až do roku 1954 se zabývá vymezením trestného činu podloudnictví, současný zákoník již tento pojem nezná.

Není zcela jasné, proč došlo k proměně užívané terminologie. Podle Pravdové¹¹⁶ dochází k ustálení argotových výrazů v každé skupině, která je s tématem v blízkém kontaktu. Pojem pašování tak pravděpodobně přejala bezpečnostní složky od svých kriminálních protějšků v důsledku větší jazykové adaptability, neboť sociálně vyloučená skupina pašeráků bude mít silnější tendence odlišit se zvláštními výrazy než svou mluvu přizpůsobovat. Tongousov¹¹⁷ je naproti tomu přesvědčen že důvodem bylo celkové snížení úrovně vzdělání příslušníků celní služby ČSSR po únorovém převratu 1948. Kloním se spíše k myšlence Pravdové, pro tuto práci je však důležité, že opuštěním užívání termínu podloudnictví dochází ve veřejné debatě k významovému sblížení pojmů pašování lidí a pašování zboží, což může vést k chybným závěrům o této problematice. Jak se pokusím vysvětlit níže, pašování lidí a pašování zboží jsou dva rozdílné fenomény, jejichž etická reflexe, by měla být oddělena.

Pro osoby, kteří pomáhají migrantům s neregulérním překročením hranice se v češtině vžilo také označení *převaděč*. Tento termín se v současnosti objevuje především ve vyjádření politiků a médií, sporadicky také v akademické literatuře. Jeho používání v nynější diskusi o pašování lidí však považuji za zavádějící. Slovo převaděč historicky označovalo člověka, který pomáhal jiným s překonáním tzv. *zelené hranice*¹¹⁸. V českém kontextu bylo používáno především pro převaděče, kteří pomáhali uprchnout lidem ze země za vlády totalitních režimů minulého století (např. Josef Hasil, či Kilián Nowotny)¹¹⁹. Jak však ukazují dále v textu, moderní pašování lidí je mnohem komplexnějším fenoménem zahrnujícím, kromě samotného překračování hranice, transport, ubytování, nebo také tvorbu falešných dokumentů. Užívání termínu převaděč tak nevystihuje problematiku v její celistvosti.

¹¹⁶ PRAVDOVÁ, Markéta. *Jak se mluví mezi živly*. Praha: Středisko společných činností AV ČR, 2014

¹¹⁷ TONGOUSSOV, Pavel. *Fenomén pašeráctví a pašeráci v pohraničních oblastech Šumavy a Podkarpatské Rusi v období první československé republiky*. Diplomová práce. Masarykova Univerzita v Brně, Filozofická fakulta, 2007.

¹¹⁸ *Zelenou hranici je v odborné literatuře myšlena ta část na národní hranice vedoucí po pevnině. Neregulérní překročení zelené hranice je tedy překonání státní hranice mimo oficiální hraniční přechod pěšky, nebo pomocí vozidla. Nejedná se o vstup leteckou nebo vodní/námořní cestou. Obdobou je tzv. modrá hranice, která prochází přes moře, řeky, či jiné vodní plochy.*

¹¹⁹ Viz např.: KINDLOVÁ, Veronika. *Skutečný Král Šumavy Kilián Nowotny*. (25.11.2016) [2022-04-27] <<https://sever.rozhlas.cz/skutečný-kral-sumavy-kilian-nowotny-6852556>> nebo ŠTĚPÁNOVÁ, Marie. *Příběhy 20.století: Josef Hasil*. Praha: Post Bellum [2022-04-27] <<https://www.pametnaroda.cz/en/hasil-josef-0>>

Protože cílem této práce je etická reflexe práce lidí, kteří napomáhají migrantům neregulérně překonat státní hranice, přidržím se dále v textu užívání termínu *pašování lidí/pašeráci lidí*¹²⁰. Tento přístup respektuje také terminologii anglické literatury, která je pro tuto práci, z důvodu nedostatku odborné literatury tuzemské, stěžejní. Angličtina užívá pro označení pašování lidí nejčastěji termíny *human smuggling*¹²¹, či *people smuggling*¹²². V odborné literatuře se vzácně objevuje také *smuggling of/in human beings*¹²³. Všechna tato sousloví mají kořen ve slově *smuggling* (pašování). Zacílení na oblast pašování lidí, a ne tovaru, je dáno, stejně jako v češtině, pouze přívlaskem. Jak jsem již nastínil, užívání těchto termínů vede ve veřejné debatě často k nedůsledným etickým závěrům, nicméně jsem nucen se jich přidržet, neboť v české jazyce nenalézám jinou alternativu.

4.2. Pašování lidí x obchod s lidmi

Nedůsledné užívání termínů, které vede k zavádějícím závěrům v diskusích o pašerácích se projevuje také zaměňováním termínů pašování lidí (*human smuggling*) a obchodu s lidmi (*human trafficking*). Není výjimkou, že média, či politici o těchto dvou fenoménech informují synonymicky¹²⁴. To vede k jejich shodnému vnímání ve veřejné diskusi a následně k implementaci politik a zákonů, které mohou nespravedlivě dopadnout na všechny zúčastněné aktéry. Autoři se však shodují¹²⁵, že i přes některé společné aspekty, se obě činnosti při hlubší analýze liší, co do způsobu provedení, to do motivů i morálního hlediska. Jejich vymezení je tak klíčové pro další postup této práce.

¹²⁰ S ohledem na komfort čtenáře, pokud nebude uvedeno jinak, budu za účelem zjednodušení v textu pro pašeráky lidí používat pouze termín *pašerák*.

¹²¹ Srov. BILGER, Veronika – HOFMANN, Martin – JANDL, Michael. *Humans Smuggling as Transnational Service Industry: Evidence from Austria*. *International Migration*. 2006, roč. 44, č. 4, s. 59-93.

¹²² Srov. HIDALGO, Javier. *The ethics of people smuggling*. *Journal of Global Ethics*. 2016, roč. 12, č. 3, s. 311-326.

¹²³ Srov. CARRERA, Sergio – GUILD, Elspeth. *Irregular Migration, Trafficking and Smuggling of Human Beings*. Brusel: Centre for European Policy Studies (CEPS), 2016.

¹²⁴ V poslední době například: Český Rozhlas. *Velká akce proti pašerákům. Interpol zadržel 286 lidí podezřelých z obchodování s lidmi a převaděčství*. (26.7.2021) [2022-04-29] <https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/interpol-operace-liberterra-zatykani-obchod-s-lidmi-prevadecstvi_2107261416_tzr>; SMITH, Helena. *MEPs voice fury as Greek judges again postpone refugees' smuggling appeal*. *The Guardian*. (8.4.2022) [2022-04-29] <<https://www.theguardian.com/global-development/2022/apr/08/amir-zahiri-akif-rasuli-afghan-refugees-lesbos-greece-people-smuggling-case>>

¹²⁵ Srov. SALT, John. *Trafficking and Human Smuggling: A European Perspective*. *International Migration*. 2000, roč. 38, č. 3, s. 31-56; ISELIN, Brian – ADAMS, Melanie. *Distinguishing between Human Trafficking and People Smuggling*. Bangkok: UN Office on Drugs and Crime, Regional Centre for East Asia and the Pacific, 2003; BAIRD, Theodore. *Theoretical Approaches to Human Smuggling*.

Svět si začal potřebu přesné definice obou fenoménů naléhavě uvědomovat ve druhé polovině 90. letech 20. století, kdy začala aktivita pašeráků a obchodníků s lidmi po celém světě dramaticky růst.¹²⁶ Legislativy národních států do té doby interpretovaly oba termíny vlastní cestou, což však vedlo k tomu, že se opatření přijatá ve snaze zamezit oběma aktivitám, různily podle právě použité terminologie. Rozdílnost přístupů k potlačení těchto nadnárodních fenoménů, se ukázala být v posledku neefektivní, a tak byla v roce 2000, ve snaze odstranit překážku koherentnímu mezinárodnímu přístupu, na půdě OSN podepsána Úmluva proti nadnárodnímu organizovanému zločinu (United Nation Convention against Transnational Organized Crime, dále jen UNTOC) se třemi doplňkovými protokoly. Tato úmluva, podle místa podpisu nazývaná také jako Palermská, vymezuje v mezinárodním právu, mimo jiné, pojmy pašování lidí i obchodu s lidmi. Tyto definice následně převzaly legislativy národních států.

Vymezení pašování lidí upravuje článek 3 Protokolu proti pašování migrantů po zemi, moři a vzduchu:

„Pašování migrantů“ znamená zprostředkování nedovoleného vstupu osoby na území smluvní strany, jejímž není tato osoba státním občanem ani v ní nemá trvalý pobyt, s cílem získat, přímo či nepřímo, finanční nebo jiný hmotný prospěch.¹²⁷

Naproti tomu obchod s lidmi je v článku 3 Protokolu o prevenci, potlačování a trestání obchodu s lidmi, zejména se ženami a dětmi definován takto:

„Obchodování s lidmi“ znamená najmutí, přepravu, předání, přechovávání nebo přijetí osob za účelem vykořisťování, a to prostřednictvím pohrůžky násilím nebo použití násilí či jiných forem donucení, prostřednictvím únosu, podvodu, uvedení v omyl nebo zneužití moci či stavu zvláštní zranitelnosti nebo prostřednictvím poskytnutí nebo přijetí plateb či výhod s cílem získat souhlas osoby mající kontrolu nad jinou osobou. Vykořisťování zahrnuje přinejmenším zneužívání prostituce jiných, jiné formy sexuálního vykořisťování, nucenou práci nebo služby, otroctví nebo podobné praktiky jako je otroctví, nevolnictví nebo odnětí orgánů.¹²⁸

Kromě legislativního odlišení definují výše zmínění autoři rozdíly také v samotné povaze obou fenoménů. Zmíním ty nejdůležitější z nich, nejedná se však o vyčerpávající výčet. Některé kategorie rozdílů jsou diskutabilní, jiné mají jen velmi těžko stanovitelnou hranici, která oba jevy odděluje. Přesto však celkem spolehlivě pomáhají vymezit, je-li konkrétní jednání obchodem s lidmi, anebo pašováním migrantů. Pro tuto práci je to stěžejní, neboť zatímco

¹²⁶ SALT, John. Trafficking and Human Smuggling: A European Perspective.

¹²⁷ UNODC. *United Nation Convention against Transnational Organized Crime and the protocols thereto*. New York: United Nation, 2004. str. 54-55.

¹²⁸ Tamtéž, str. 42.

obchod s lidmi je morálně odsouzeníhodný kategoricky, v případě pašování lidí je třeba posuzovat jemnější nuance prováděné činnosti.

Základním vymezením je *účel jednání*. Smyslem obchodu s lidmi je exploatace obětí za účelem finančního či jiného profitu. Pašeráci sice také sledují získání odměny, i když ani to není nezbytné, získávají ji však na základě pouhé facilitace neoficiálního překročení hranic. S tímto je úzce spojená *dobrovolnost* cílových aktérů. Oběti obchodníků s lidmi jsou pod nátlakem a téměř bez výjimky terčem zneužívání. V jejich případě jednají dobrovolně jedině na samotném počátku řetězce událostí, v dobré víře, že se o obchod s lidmi nejedná. Naproti tomu klienti pašeráků lidí si svého průvodce vybírají dobrovolně, stejně jako si dobrovolně volí být účastníky překročení hranic. Lze jistě argumentovat, že ne vždy, zejména pod tlakem vnějších okolností, je rozhodování dobrovolné. Je však jisté, že samotné rozhodnutí pašovaných migrantů je však vždy v rukou pašovaných. Tato skutečnost definuje také *vztah*, jež mezi aktéry panuje. Pašování lidí se odehrává v rovině poskytovatel služby (pašerák) a klient (pašovaný migrant), kdy ceněnou položkou je pašeráková facilitace přechodu. V případě obchodu s lidmi se oběť sama stává komoditou a pokud lze hovořit o obchodním vztahu, je to obchodník s lidmi, jako prodávající, a například majitel provozu, či plantáže jako zákazník. Liší se také *podmínky vzniku* těchto vztahů. Obchodníci s lidmi si zpravidla vytipovávají zranitelné jednotlivce, či skupiny, které následně proaktivně kontaktují. Pašeráci naproti tomu operují více na principu nabízení svých služeb v daném regionu či komunitě, a jsou oslovováni samotnými migranty, i když ani to není podmínkou.

Pašování lidí do jisté míry ponechává migrantům *kontrolu* nad probíhajícím procesem a většinou disponují alespoň základním setem *informací* o cestě, její délce, či obtížnosti. I když pašeráci z mnohých důvodů značnou část informací zamlčují, nebo neposkytují, oběti obchodníků s lidmi nedisponují téměř žádnou znalostí jejich situace anebo blízké budoucnosti. Zranitelnost postavení a nerovnoměrnost moci ještě umocňuje míra *násilí*, která je ve vztahu přítomna. I když výzkumy¹²⁹ ukazují, že i pašeráci lidí se na svých klientech často dopouštějí násilí, či jiné formy nátlaku, obchodování s lidmi takovéto praktiky obsahuje téměř vždy.

Zmiňvaným aspektem je také *prostorová lokalizace*. Iselin¹³⁰ definuje pašování jako činnost, jež bez výjimky zahrnuje překročení státních hranic, kdežto obchod s lidmi může probíhat pouze uvnitř území jednoho státu. Souhlasím s jádrem této myšlenky, nicméně

¹²⁹ Srov. např. BAIRD, Theodore. *Theoretical Approaches to Human Smuggling* nebo UNODC. *Global Study on Smuggling of Migrants*,

¹³⁰ ISELIN, Brian – ADAMS, Melanie. *Distinguishing between Human Trafficking and People Smuggling*, s. 4.

myslím, že je důležité její zpřesnění. Pašování lidí nutně nemusí být mezinárodní, existují formy pašerácké přepravy uvnitř jednoho státu, například mezi administrativními jednotkami. Z tohoto pohledu tak rozdíl vidím v tom, že pašování zahrnuje jakoukoliv formu transportu, kdežto obchod s lidmi často probíhá pouze v jednom místě, městě, či čtvrti.

V neposlední řadě lze nalézt štěpící linii v otázce *proti komu* byl v konkrétním jednání primárně spáchán zločin. Zatímco obchod s lidmi je postaven na formě moderního otroctví a bezskrupulózního porušování lidských práv oběti, pašování narušuje především státní suverenitu a právní řád státu do nějž je směřováno. S tím je úzce spojený také *status*, který aktéři získávají po dosažení cílové destinace. Pokud obě činnosti zahrnovaly překročení státních hranic, stávají jak z pašovaných migrantů, tak z obětí obchodu s lidmi, neregulární migranti. Diametrálně se však odlišuje jejich postavení. Pašování migranti se na jedné straně těší větší svobodě pohybu a aktivit, jež mohou vykonávat, jejich vnímání ze strany státních složek je však, jak jsem popsal v předchozích kapitolách, značně negativní. Oběti obchodníků s lidmi jsou sice při případném kontaktu s oficiálními složkami cílem pomoci a porozumění, jejich život do té doby je však plně v rukou obchodníka anebo jejich majitele.

Případná kritika užívání těchto kategorií je bezpochyby na místě. Lze nalézt příklady pašeráků, kteří jednu, nebo více výše zmíněných hranic překračují a pašování lidí se tak může snadno stát obchodem s lidmi. Děje se tak v současnosti dokonce velmi pravidelně.¹³¹ Pašování migranti často při dosažení své destinace zjistí, že zůstali chyceni v sítích organizovaného zločinu, anebo se (ne)dobrovolně zapojí do samotných aktivit pašeráckých sítí s cílem pokrýt náklady na svoji cestu. Tato část práce se nesnaží o nekritickou obhajobu činnosti pašeráků lidí, pouze zdůrazňuje nutnost vymezení obou fenoménů vůči sobě, jež je pro následnou etickou reflexi zásadní.

4.3. Pašování lidí

Existuje více akademických přístupů, které pašování lidí studují. Salt¹³² rozlišuje dva hlavní: 1) studium pašování lidí a obchodu s lidmi z hlediska ekonomických vztahů mezi jednotlivými aktéry a role tržního mechanismu a 2) studium pašování lidí jako kriminální aktivity ve vztahu k pozitivnímu právu. Navíc zmiňuje také alternativní, lidskoprávní přístup, zdůrazňující pozici neregulárních migrantů a dopady, které na ně mají politiky potlačující pašování a obchod s

¹³¹ VENTRELLA, Matilde. Identifying Victims of Human Trafficking at Hotspots by Focusing on People Smuggled to Europe. *Social Inclusion*. 2017, roč. 5, č. 2, s. 2-3.

¹³² SALT, John. Trafficking and Human Smuggling: A European Perspective.

lidmi. Van Liempt¹³³ toto rozdělení potvrzuje a vyzdvihuje vzájemné vztahy, jež mezi pašeráky a migranty panují. Dosud nejdetailnější klasifikaci teoretických přístupů k pašování lidí ovšem nabízí Baird¹³⁴, který jich popisuje šest: 1) Organizace pašeráckých sítí a role organizovaného zločinu, 2) způsoby překračování hranic, data a odhady monitorující aktivity pašeráků lidí, 3) pašování jako byznys a tržní mechanismy v pašování, 4) globálně historicko-strukturální srovnání, 5) lidskoprávní přístup a 6) přístup z hlediska genderu. Dle Bairdovy klasifikace je tato práce především normativním přístupem k pašeráctví z hlediska lidských práv. Pro základní popis a pochopení tématu v této kapitole nicméně využiji kompilaci stěžejních výsledků prvních třech přístupů, které dle mého názoru nejlépe vystihují fungování pašeráckých sítí.

Výzkumy zabývající se pašeráky lidí, které se soustředí na popis hierarchie pašeráckých skupin, jejich *modus operandi*, a případné zapojení do organizovaného zločinu, jsou z velké části realizovány institucemi zodpovědnými za pohraniční kontrolu. Praktická aplikace výsledků, jež je z pozice těchto institucí téměř výhradně spojena se snahou zabránit nelegálním aktivitám, či předcházet kriminálnímu jednání, tak podmiňuje samotný výzkum a také přístup jakým je pašování lidí nahlíženo. Toto předporozumění fenoménu pašování může být nicméně zavádějící a stává se tak hlavním terčem kritiky takovýchto studií.¹³⁵ Domněnka, že pašování lidí je primárně integrováno do sítě organizovaného zločinu sofistikovaně řízené hierarchickou zločineckou organizací, byla diskutována zejména na přelomu tisíciletí.¹³⁶ Předpokládám, že tento směr mohl být způsoben nedostatečným vyjasněním pojmů a neodlišením pašování od obchodu s lidmi. Po sepsání UNTOC se však většina autorů shoduje, že pašování lidí je spíše volně organizovaná síť vzájemně nezávislých aktérů.¹³⁷ Například autoři ekonomických modelů pašování popisují strukturu pašeráků jako soupeření skupiny aktérů operujících v malém měřítku, podobně jako je tomu v liberálním světě volného trhu.¹³⁸ To se projevuje zejména v častých konfliktech, jež mezi těmito aktéry vznikají. Je totiž běžné, že pašeráci

¹³³ LIEMPT, Ilse van. *Navigating Borders*.

¹³⁴ BAIRD, Theodore. *Theoretical Approaches to Human Smuggling*.

¹³⁵ Tamtéž, s. 9-10.

¹³⁶ KYLE, David – KOSLOWSKI, Rey. *Global human smuggling: Comparative Perspectives*. Baltimore: John Hopkins University Press, 2001.

¹³⁷ Srov. CAMPANA, Paolo. Human Smuggling: Structure and Mechanisms. *Crime and Justice*. 2020, roč. 49, č. 1, s. 471-519; BAIRD, Theodore. *Theoretical Approaches to Human Smuggling*; BILGER, Veronika – HOFMANN, Martin – JANDL, Michael. Humans Smuggling as Transnational Service Industry.

¹³⁸ BILGER, Veronika – HOFMANN, Martin – JANDL, Michael. Humans Smuggling as Transnational Service Industry.

navzájem nesdílí informace o ceně, metodách pohybu či zákaznících, což by v rámci jedné centrálně řízené organizace bylo pravděpodobné.

Také Globální studie o pašování migrantů¹³⁹ částečně odmítá definovat pašování srze jednoho nadnárodního aktéra. Namísto toho zdůrazňuje různost odlišných pašeráckých struktur, které v praxi existují. *Individuální struktura* popisuje na sobě nezávislé jednotlivce poskytující základní pašerácké služby, jako převaděčství, ubytování, či finanční transfery. Často se jedná o lokální obyvatele operující v pohraničních pásmech. *Struktura sítí* předpokládá příležitostně spolupracující pašeráky, kteří individuálně zajišťují odlišnou část pašeráckého procesu. Jejich partnerství je však většinou založeno na sdílené snaze o zvýšení profitu, tak jako u jakéhokoliv jiného dodavatelského řetězce. *Směšená struktura* spojuje dvě výše zmíněné dohromady a dle některých autorů je tou nejběžnější.¹⁴⁰ V případě vysoce sofistikovaných pašeráckých akcí mohou existovat také *hierarchické struktury*, zahrnující často pašování přes několikrát státní hranice, podplácení či tvorbu falešných dokumentů. Tyto struktury mohou být také zapojeny do jiných kriminálních aktivit, i když to, kromě vysoké míry korumpování státních úředníků a vytváření falzifikátů dokladů, výše zmíněná studie UNODC nepotvrzuje.¹⁴¹

Pašování lidí je procesem, který, kromě samotného fyzického překonání hranic, zahrnuje také další služby, jimiž je například poskytování informací o cestě, ubytování, tvorba falešných dokladů, podplácení, a zajištění dopravních prostředků, či jiných pomůcek.¹⁴² Ty mohou být obstarány jedním, nebo více pašeráky v návaznosti na složitost konkrétního procesu. V jednodušších situacích definuje Pastore a kol.¹⁴³ dva základní typy pašeráků. *Passeur* (převaděč) je člověk, který fyzicky doprovází klienta při překročení hranic a *organizer* (organizátor) zajišťuje ostatní služby, najmutí klienta a případnou komunikaci s jinými pašeráky. V případě komplikovanějších struktur lze nalézt širší paletu rolí. Následující seznam, který jsem sestavil v mé bakalářské práci odráží dle mého názoru situaci pašeráckých sítí směřujících v současnosti do Evropy. Vychází především z článků Içduygu a Toktase

¹³⁹ UNODC. *Global Study on Smuggling of Migrants*, s. 8.

¹⁴⁰ Srov. CAMPANA, Paolo. Human Smuggling: Structure and Mechanisms; IÇDUYGU, Ahmet – TOKTAS, Sule. How Do Smuggling and Trafficking Operate via Irregular Border Crossings in the Middle East. *International Migration*. 2002, roč. 40, č. 6, s. 25-54.

¹⁴¹ UNODC. *Global Study on Smuggling of Migrants*, s. 8.

¹⁴² Tamtéž, s. 8.

¹⁴³ PASTORE, Ferruccio – MONZINI, Paola – SCIORTINO, Giuseppe. Schengen's Soft Underbelly? Irregular Migration and Human Smuggling across Land and Sea Borders to Italy. *International Migration*. 2006, roč. 44, č. 4, s. 95-119.

specializujícího se na pašování na Blízkém východě¹⁴⁴ a článku Schloenhardta zkoumající pašování v Asijsko-pacifickém regionu:¹⁴⁵

1. *Náborář* (recruiter/initiating smuggler) aktivně vyhledává potencionální klienty, anebo je pro migranty kontaktní osobou, která je následně propojí s jinými pašeráky.
2. *Organizátor* (organizer) řídí celý proces a logistiku pašování od zdrojové země přes transit až do cílové destinace.
3. *Převaděč* (guide) disponuje detailní znalostí konkrétní zelené, či modré hranice a doprovází migranty při jejím překonání.
4. *Finančník* (cashier) je pro obě strany důvěryhodnou osobou a zajišťuje bezpečný transfer peněz v případě úspěšného překročení a záruku vrácení v případě neúspěchu.
5. *Prostředník* (middleman) je spojnicí mezi ostatními aktéry v pašeráckých sítích.
6. *Ostatní zprostředkovatelé* (other intermediaries) zajišťují doplňkové služby nepřímo vázané na překračování hranic. Například se jedná o ubytovatele nebo falsifikátory.

Pašování lidí probíhá v různé míře globálně ve všech regionech. Jeho provedení se však může lišit v závislosti na konkrétní situaci. Literatura z nejobecnějšího hlediska rozlišuje pašování po moři, zemi a vzduchu, konkrétní cesta migranta však tyto typy často kombinuje.¹⁴⁶ Překonání zelené hranice, tj. po souši, je relativně nejjednodušším způsobem nelegálního překročení státních hranic, a ne vždy vyžaduje facilitaci ze strany pašeráků. Migranti se k jejich pomoci nicméně mnohdy uchylují ve snaze zvýšit svoje šance na úspěch. V rámci mého výzkumu k bakalářské práci někteří respondenti zmiňovali, že zaplacení převaděče je i cenově výhodnější v porovnání s náklady, které s sebou neúspěšné pokusy překročení nesou. Pašování po moři zahrnuje použití rozličných druhů plavidel od gumových člunů po zaoceánské lodě. Pravděpodobně se jedná o nejnebezpečnější způsob překonání hranice. Jenom ve Středozemním moři a hraničních tocích EU je zdokumentováno za rok 2022 téměř 2 500 utonulých. Reálné počty budou nepochybně mnohem vyšší. Naproti tomu nejbezpečnějším, avšak co se do objemu osob týče nejméně využívaným způsobem, je pašování vzduchem. To často zahrnuje podplácení hraničních úředníků či použití falešných dokumentů. Jedná se o nejdražší pašerácké služby, oproti ostatním typům však s největší nadějí na úspěch.

¹⁴⁴ IÇDUYGU, Ahmet – TOKTAS, Sule. How Do Smuggling and Trafficking Operate via Irregular Border Crossings in the Middle East.

¹⁴⁵ SCHLOENHARDT, Andreas. Trafficking in Migrants: Illegal Migration and Organized Crime in Australia and the Asia Pacific Region. 2001. *International Journal of the Sociology of Law*, roč. 29, č. 4, s. 331-378.

¹⁴⁶ UNODC. *Global Study on Smuggling of Migrants*.

I jednotlivé typy pašování mohou nabývat rozdílných forem. Například překročení zelené hranice na Balkánské trase je tradičně pěší, není však výjimkou, že se migranti snaží překonat vzdálenosti v nákladových prostorech kamionů a cisteren, nebo zavěšení na jejich podvozcích. Někteří pašeráci nabízejí také možnost převozu v osobních autech anebo kombinaci všech výše zmíněných možností.

I přestože základní migrační trendy, a tedy i pašerácké aktivity, zůstávají v průběhu času geograficky relativně stabilní, konkrétní pašerácké trasy jsou nestálé. Mění se v závislosti na poptávce ze strany migrantů, zavádění nových pohraničních kontrol a politik, či změně fyzicko-geografických podmínek. Často se nicméně protínají v tzv. *uzlech* (hubs), místech, která slouží jako výchozí, či cílové pozice jednotlivých etap. Jedná se zejména o místa v pohraničních regionech jako jsou přístavy, dopravní uzly, uprchlické tábory, nebo hraniční obce.¹⁴⁷

Z pohledu ekonomicky laděných studií dochází v uzlech především ke střetu poptávky a nabídky na trhu s pašeráckými službami. Ty jsou podle některých autorů¹⁴⁸ základními hybateli celého fenoménu. Viděno klasickým tržním modelem vzniká pašování lidí v odpovědi na poptávku ze strany migrantů, kterou se snaží pašeráci naplnit a následně rozvinout nabízením doplňkových služeb. Jakožto součást černé ekonomiky nicméně trh s pašeráckými službami postrádá základní předpoklady volného trhu, a proto dochází k jeho deformaci. Značně je tak narušen tok informací mezi klienty a navzájem si konkurujícími pašeráky. Migranti nemají dostatek znalostí o všech nabídkách, podmínkách na cestě či typech transportu, a tak může docházet k situaci, kdy si pašeráci za své služby účtují neadekvátní ceny anebo prodávají služby, jež nejsou pro migranty nezbytné. Protože není vždy jasná kvalita jednotlivých pašeráků může také docházet k přesunu klientů od vysoce kvalitních pašeráků k málo kvalitním pouze na základě snížení cen.

Tento princip tzv. nepříznivého výběru, se snaží profesionální pašeráci kompenzovat nástroji zvyšujícími jejich důvěryhodnost a zaručujícími záruky. Pro platby je tak často používán systém bezpečného převodu financí skrze záruční kanceláře (guarantee shops, hawalas, ...), kde migrant složí peníze za přechod hranice a daný prostředník je pašerákovi předá až v případě úspěšného dosažení cíle. Některé přechody jsou také tzv. se zárukou, která v případě neúspěchu nabízí migrantů určité kompenzace.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 48.

¹⁴⁸ Srov. SALT, John – STEIN, Jeremy. The Migration as a Bussines: The case of trafficking. *International Migration*. 1997, roč. 35, č. 4, s. 468-494; BILGER, Veronika – HOFMANN, Martin – JANDL, Michael. Humans Smuggling as Transnational Service Industry.

Částky, které migranti platí za úspěšný přechod, se liší od několika stovek dolarů, zejména pro pěší přechody „jednodušších“ hranic, po desítky tisíc dolarů například v případě leteckých cest ze střední Asie do USA.¹⁴⁹ Jejich výše je závislá na kombinaci množiny faktorů. Například Petros¹⁵⁰ vidí jako základní determinanty vzdálenost, způsob transportu, počet pašovaných a ostatní podmínky. Bilger a kol.¹⁵¹ zdůrazňují především míru rizika, plynoucí jak pro migranty, tak pro samotné pašeráky. UNODC doplňuje také faktory komfortu, počasí a úspěšnost smlouvání ze strany migrantů.¹⁵²

4.4. Evropské kladivo na „pašeráky“ lidí

Prevence a boj proti pašování migrantů je jedním z klíčových cílů Nového paktu EU o migraci a azylu (dále jen Pakt), který se začleněním této tematiky snaží o holistický přístup k řešení problémů a výzev spojených s mezinárodní migrací.¹⁵³ Rezervovaný postoj,¹⁵⁴ který k Paktu zaujímá značná část odborné veřejnosti, se nicméně odráží i v kritice návrhů na posílení restriktivních a kontrolních mechanismů, jež mají pašerácké aktivity eradikovat. Navrhované kroky totiž dle neziskových a advokačních organizací cílí především na důsledky procesů spjatých s neregulární migrací, namísto aby se snažili o řešení jejich příčin. Evropská komise popisuje pašování lidí jako „*přeshraniční trestnou činnost, která klade životy migrantů v ohrožení a v honbě za ziskem nerespektuje lidský život, jeho důstojnost a podkopává cíle EU v oblasti řízení migrace a zaručení základních lidských práv osobám, které se nacházejí v EU.*“¹⁵⁵ Tento narativ je podložen stejnými daty o počtu neoficiálních překročení evropských hranic, číslech zadržených migrantů, či pašeráků a trendech v objemu pašeráckých operací, ze kterých jsem vycházel v předchozích částech této práce. V protikladu k názoru některých

¹⁴⁹ UNODC. *Global Study on Smuggling of Migrants*.

¹⁵⁰ PETROS, Melanie. *Global Migration Perspectives No. 31: The Costs of Human Smuggling and Trafficking*. Ženeva: Global Commission on International Migration (GCIM), 2005.

¹⁵¹ BILGER, Veronika – HOFMANN, Martin – JANDL, Michael. *Humans Smuggling as Transnational Service Industry*.

¹⁵² UNODC. *Global Study on Smuggling of Migrants*, s. 45.

¹⁵³ European Commission, *New Pact on Migration and Asylum: Questions and Answers* (23.7.2020) [2023-05-23] <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_20_1707#contains>

¹⁵⁴ Konsorcium nevládních organizací pracujících s migranty. *Stanovisko k novému EU paktu o migraci a azylu*. (1.4.2021) [2023-05-24] <<https://migracnikonsorcium.cz/wp-content/uploads/2021/04/stanovisko-konsorcia-k-eu-paktu-o-migraci-a-azyly.pdf>>

¹⁵⁵ EUROPEAN COMMISSION. *A renewed EU action plan against migrant smuggling*, s. 1.

autorů, se kterými se ztotožňují, jsou však tato data interpretována diametrálně odlišně.¹⁵⁶ Rozvoj pašeráctví je nahlížen jako rozvoj organizovaného zločinu ohrožující lidskou důstojnost běženců, jež je třeba potírat, a to bez reflexe toho, že tento stav může být ze značné části následkem restriktivních imigračních opatření, jež samy o sobě tuto důstojnost lidem na útěku odpírají.

Základními dokumenty upravujícími evropský přístup k pašerákům lidí jsou nařízení sdružené v tzv. Balíčku proti převaděčství. Směrnice EU 2002/90/ES o pašování lidí definuje napomáhání k nepovolenému vstupu, přechodu a pobytu. Rámcové rozhodnutí Rady 2002/946/SVV poté upravuje minimální tresty pro zločiny spáchané v souladu se zmíněnou směrnicí. V obecné rovině Balíček proti převaděčství definuje, že jakákoliv osoba, která záměrně vypomáhá občanům třetích zemí k neoficiálnímu vstupu, transitu, nebo pohybu v rámci EU za účelem finančního zisku bude potrestána, pokud tak nečiní z ryze humanitárních důvodů. Aspekt rozlišující pašování lidí a tzv. *humanitární pašování*, tedy facilitaci nelegálního pohybu či rezidence z nezištných důvodů s primárním cílem ochrany základních lidských práv migrantů je nicméně odbornou veřejností identifikován jako nejvíce problematický.¹⁵⁷ Cílem Balíčku proti převaděčství by mělo být postihování facilitátorů vykořisťujících či jinak zneužívajících svého postavení vůči migrantům. Balíček však jasně nedefinuje kritéria takové činnosti, což v některých případech vede ke kriminalizaci humanitárních aktivit.

První problém tkví v tom, že v protikladu k definici uvedené v Protokolu proti pašování migrantů po zemi, moři a vzduchu (dále jen Protokol), neobsahuje Balíček proti převaděčství nutnou podmínku existence materiálního profitu, která by vymezila daný akt jako pašerácký. Protokol, který je doplňkem k UNTOC, jejíž signatářem se EU stala v roce 2006, sice vyžaduje, aby všechny zúčastněné země zavedly základní legislativní prostředky pro potírání pašování,¹⁵⁸ konkretizuje však toto pašování jeho záměrem „*získat, přímo či nepřímo, finanční nebo jiný hmotný prospěch*“.¹⁵⁹ Druhým problematickým aspektem Balíčku je dobrovolnost klauzule o výjimce z postihování facilitátorů neregulérních překročení v případě humanitární asistence.

¹⁵⁶ Srov. LANDRY, Rachel. *The humanitarian smuggling of refugees*; HIDALGO, Javier. The ethics of people smuggling; ALOYO, Eamon – CUSUMANO, Eugenio. Morally evaluating human smuggling: the case of migration to Europe. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*. 2021, roč. 24, č. 2, s. 133-156.

¹⁵⁷ SCHACK, Laura. *Humanitarian Smugglers? The EU Facilitation Directive and the Criminalisation of Civil Society*. (6.6.2020) [2023-05-23] <<https://blogs.law.ox.ac.uk/research-subject-groups/centre-criminology/centreborder-criminologies/blog/2020/07/humanitarian>>

¹⁵⁸ ALOYO, Eamon – CUSUMANO, Eugenio. Morally evaluating human smuggling.

¹⁵⁹ UNODC. *United Nation Convention against Transnational Organized Crime and the protocols thereto*, s. 54.

Z dvaceti sedmi členských států unie začlenilo tuto výjimku do svého právního řádu pouze osm z nich.¹⁶⁰ Například v českém prostředí tak tuto oblast upravuje paragraf 340 Trestní zákoníku č. 40/2009 Sb. o Organizování a umožnění nedovoleného překročení státní hranice, který žádnou možnost nestíhat lidi motivované z humanitární pomoci nezmiňuje.

Navíc není jasně definováno, co se pod pojmem humanitární asistence myslí, a tak, jak poukazují reporty zkoumající míru kriminalizace humanitárních aktivit ve vztahu k běžencům, počet stíhaných humanitárních pracovníků od roku 2015 rostl napříč všemi zeměmi EU.¹⁶¹ Mediálně známé případy, jako je obvinění syrské plavkyně Sarahardini a jejích kolegů z převaděčství kvůli zachraňování tonoucích migrantů v Egejském moři, či zadržení námořní kapitánky záchranné lodi Sea-Watch 3 Caroly Rockette poté, co se rozhodla zakotvit v italském přístavu kvůli neudržitelným podmínkám na palubě plné migrantů, jsou pouze špičkami ledovce.¹⁶²

V odpovědi na tuto kritiku Evropská komise vydala v roce 2020 pokyny k implementaci Balíčku proti převaděčství se zvláštním důrazem na to, aby byla humanitární výjimka v případě napomáhání k nepovolenému vstupu v praxi uplatňována a nedocházelo tak k rozporu s původní myšlenkou Protokolu i Balíčku. Tento důraz se také objevuje v Obnoveném akčním plánu EU proti pašování migrantů pro období 2021-2025, který navazuje na Akční plán z let 2015-2020. Ten byl i navzdory tomu, že v daném období objem pašeráckých operací vzhledem k počtu nelegálních překročení rostl, hodnocen EU jako úspěšný a zůstává tedy otázkou, zdali na poli humanitárního pašování dojde v současném období ke změně v přístupu.

Evropské právní předpisy upravující přístup k facilitátorům nelegálního překračování hranic tak namísto cíleného potlačování pašeráků vykořisťujících lidi na útěku, dopadají také na 1) humanitární pracovníky a občany snažících se nezištně pomáhat lidem v nouzi, na 2) rodinné příslušníky jež jednájí v zájmu pomoci svým nejbližším a na 3) „férové“ pašeráky poskytující své služby lidem, kteří vinou evropské migrační politiky nejsou schopni domoci se svých základních práv. Zatímco legitimitu aktivit první skupiny uznávají i některé instituce EU a

¹⁶⁰ Evropská komise. *Pokyny Komise k provádění pravidel EU týkajících se definice napomáhání k nepovolenému vstupu, přechodu a pobytu a zabránění tomuto napomáhání*. C 323/1. 2020. <<https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/cs/TXT/?uri=CELEX%3A52020XC1001%2801%29>>

¹⁶¹ RESOMA. *The criminalisation of solidarity in Europe*. Brusel: Research platform on migration and asylum, 2020.

¹⁶² Srov. např. McGregor, Marion. *Charged with saving migrants' lives – rescuers facing criminal prosecution*. (23.1.2023) [2023-05-27] <<https://www.infomigrants.net/en/post/46298/charged-with-saving-migrants-lives--rescuers-facing-criminal-prosecution>>; HUGHES, Roland. *Carola Rackete: How a ship captain took on Italy's Salvini*. (6.6.2019) [2023-25-05] <<https://www.bbc.com/news/world-europe-48853050>>

motivacím druhé skupiny lze rozumět na základě obecného morálky, etiku jednání třetí skupiny je třeba podrobit detailnějším zkoumání, jež je obsahem následující kapitoly.

5. Etika pašování lidí

Domnívám se, že etická reflexe pašování lidí v současném evropském kontextu je nutná ve dvojí rovině. Z pohledu *individuálně-etického* lze hodnotit, jestli je napomáhání k neregulárnímu překračování státních hranic morálně správné, či nikoliv. A v případě že ano, je-li tato skutečnost argumentem k ospravedlnění před orgány státní moci. Zůstává totiž realitou, že facilitace neoficiálního překonání hranic bude, jakožto nelegální aktivita, postihována zákonem, a to přinejmenším do té doby, dokud bude svrchovanost státních aktérů alespoň z části vymezena jejich právem na kontrolu migrace. Jelikož se domnívám, že existují určité situace, v nichž je pašování lidí, tak jak ho současné právní normy definují, morálně přípustné, ba v některých případech vzhledem k hodnotovému zakotvení EU v konceptu lidských práv dokonce žádoucí, je třeba také reflektovat evropský přístup k tomuto fenoménu. Touto *sociálně-etickou* rovinou se v této kapitole vymezují proti generalizující kriminalizaci všech facilitátorských aktivit, jež je přítomná v současném evropské postoji. Zároveň ukazují, že deklarované cíle EU, jež mají být skrze potírání pašeráků naplněny, jsou buďto 1) samotným přístupem popírány, anebo 2) mohou být dosaženy na základě jiných, již existujících, institucí.

V centru mé argumentace stojí myšlenka lidskosti chápána trojím způsobem. Hannah Arendtová ve svých komentářích k procesu s Adolfem Eichmannem¹⁶³ odhaluje hranici toho, co činí lidské bytosti lidmi ve schopnosti morálních soudů a jimi podmíněným jednáním. Lidmi se stáváme pouze pokud myslíme. Užíváme rozumu k posuzování věcí vnějších v niterném rozhovoru sama se sebou. Přemýšlení je tedy definováno schopností rozlišit dobro od zla, správné o nesprávného, vynést morální soud. Arendtovou představená banalita zla se projevovala ve zřeknutí se morální autonomie nacistických úředníků, v tom, že se obyčejní lidé stávali pouze nástroji hrůzných činů ve jménu dle nich důležitějších hodnot, a to bez reflexe vlastního jednání a jeho dopadů na životy druhých, či na okolní svět. Nechci srovnávat hrůzy holokaustu se současnou situací, přesto se domnívám, že pokud nejsme schopni rozlišovat jemnější nuance pašování a a priori odsuzujeme pašeráky ve jménu definovaných cílů potlačení organizovaného zločinu a ochrany migrantů, můžeme se dopouštět všedního zla též. Pokud tedy chceme jako lidé soudit jednání druhých, je třeba první se lidmi stát. Tedy vznášet otázky o správnosti napomáhání nelegálního překonání hranic a hledat na ně odpovědi.

Druhý aspekt lidskosti je vztažen k lidem na cestě, neregulárním migrantům. Jejich podíl na porušování imigračních zákonů je, stejně jako v případě pašeráků, zásadní. Vyvstává tedy

¹⁶³ ARENDT, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě: Zpráva o banalitě zla*. Praha: Mladá Fronta, 1995.

otázka, nakolik může být správné napomáhat činnosti jež je ve své podstatě z pohledu pozitivního práva sama odsouzeníhodná. Ve svých myšlenkách vycházím z konceptu universálně platných lidských práv, vymezených ve Všeobecné deklaraci lidských práv, a z práva lidských bytostí na jejich naplnění. Bez ohledu na to, zdali zaujímáme k neregulérním migrantům postoj spíše liberální, anebo komunitárně-konzervativní, dodržování lidských práv nám pomáhá vyvarovat se skutků a situacím, které by, slovy Deklarace, „vedly k *barbarským činům, urážejícím svědomí lidstva*“.¹⁶⁴ Proto chápu lidská práva jako nepřekročitelné mantinely, uvnitř nichž lze diskutovat jaký přístup k neregulérní migraci, potažmo jejímu napomáhání, zaujmeme a jaká konkrétní práva neregulérním migrantům přiznáme. Přiznání základních lidských práv a zajištění přístupu k nim by však mělo být prvotní metou evropské společnosti, a to nejen v rovině deklarací, nýbrž i skutků.

Poslední vnímání lidskosti se týká samotných facilitátorů neregulérního překračování hranic a jejich motivace k takovému jednání. Existují různé typy pašeráků lidí na široké a často nelineární škále, od obchodníků s lidmi pašujícími své oběti po pracovníky humanitárních organizací, kteří se pašeráky stávají jen na základě právní definice takového jednání. Je nicméně důležité uvědomit si, že mnozí z nich své aktivity skutečně vykonávají díky svému hodnotovému zakotvení v nutnosti solidarity a soucitu s lidmi na cestě.¹⁶⁵ Jde především o facilitátory sdružující se pod široký pojem humanitárního pašování, ale také o kategorii tzv. férových pašeráků, kterou se zabývám v následující části. Domnívám se totiž, že i u těchto lidí, kteří nenabízejí své služby bezúplatně, je nutným předpokladem pro vykonávání nelegálních aktivit vcítění se do situace běženců a kritická reflexe současného stavu imigračních politik.

5.1. Individuálně-etická rovina

Proti pašerákům lidí jsou v základě vznášeny dva druhy obvinění. Zaprvé, že svojí činností vědomě porušují současnou legislativu, a tím páchají zločin proti státu. Toto svévolné *narušení státní suverenity* v oblasti imigračních politik je tak prvotním problémem, se kterým se musí morální obhajoba práce pašeráků vypořádat. Druhé obvinění se týká *exploatace migrantů a porušování jejich práv*.¹⁶⁶ Vzhledem k současnému nastavení imigračních politik popsaném v předchozích kapitolách, zní toto nařčení ze strany EU lehce farizejsky, nicméně jeho jádro je

¹⁶⁴ United Nation. *Universal Declaration of Human Rights*, preamble.

¹⁶⁵ ACHILLI, Luigi. The “Good” Smuggler: The Ethics and Morals of Human Smuggling among Syrians. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*. 2018, roč. 676, č. 1, s. 77-96.

¹⁶⁶ Rada Evropské Unie. *SMĚRNICE RADY 2002/90/ES*. (5.12.2002) <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32002L0090>>, článek 1 a 2.

nesporně relevantní. Data zkoumající fenomén pašeráctví ukazují, že ve velké části případů dochází vůči pašovaným migrantům k fyzickému, či psychickému nátlaku, vykořisťování, porušování jejich osobní integrity, či dokonce k ohrožení života.¹⁶⁷ Rozlišení toho, nakolik dané jednání naplňuje prvky zločinného jednání vůči běžencům, a tedy se blíží spíše definici obchodu s lidmi než pašování, následně určuje, jestli je morálně odsouzeníhodné, či nikoli.

5.1.2. Zločin proti státu

Obvinění z porušování legislativních zákonů, v angličtině tzv. law-breaking objection, vychází z široce uznávaného předpokladu, že zákony vytvořené společností je třeba dodržovat, a jejich porušení trestat ve snaze o motivaci k jejich zachování. Zůstává nicméně skutečností, že lidmi vytvořené pozitivní právo a morální předporozumění se může v určitých situacích lišit. Zaprvé, uměle utvořený zákon nemůže postihnout komplexní realitu světa, také však může být ovlivněn, či zkreslen aktuální společenskopolitickou většinou. Hidalgo ve své práci na obhajobu pašeráků lidí uvádí základní filosofický střet ohledně povinnosti k dodržování pozitivního zákona.¹⁶⁸ Na jedné straně stojí názor, že zákon je třeba dodržovat bez ohledu na vnější okolnosti dané situace, na druhé, že dodržování zákona je podmíněno reflexí konkrétní situace. Pro zesílení své argumentace sice ve své práci vychází z prvního předpokladu, v následném textu nicméně dle mého názoru stejně sklouzává k druhé premise. I z tohoto důvodu se domnívám, že pro úspěšnou obhajobu práce facilitátorů nelegálního překročení hranic je nutné připustit základní předpoklad, že pozitivní zákon lze porušit v konkrétních případech, pokud tak vyžaduje aktuální situace. Zákony slouží lidem, ne lidé zákonům.

S přihlédnutím ke vztahu morálního a pozitivního zákona mohou vzniknout čtyři situace: 1) dané jednání je nelegální a morálně nepřípustné, nebo 2) je jednání legální a morálně přípustné, nebo 3) je jednání legální a morálně nepřípustné, či nakonec 4) je jednání nelegální, avšak morálně přípustné. První situace popisuje v námi zkoumané oblasti lidských činů výše zmíněný jev obchod s lidmi. Ten lze na základě výše definovaných kategorií odsoudit, a to jak z pohledu práva, tak z pohledu morálky. Druhá situace není eticky problematická, a tedy pro tuto práci relevantní. Třetí situace sdružuje situace, ve kterých zákon selhává v naplňování své role býti obrazem všeobecné morálky. Českým příkladem jsou právní normy umožňující byznys s chudobou. Pašování lidí nicméně odpovídá poslední situaci. Je nezákonnou aktivitou, o které se však lze za splnění určitých podmínek domnívat, že je aktivitou morálně ospravedlnitelnou.

¹⁶⁷ UNODC. *Global Study on Smuggling of Migrants*, s. 39.

¹⁶⁸ HIDALGO, Javier. *The ethics of people smuggling*, s. 321.

Pro určení, zdali je přípustné porušit pozitivní zákon, je nutné stanovit, má-li dané vykonání činu, v tomto případě pašování lidí, větší pozitivní dopad na lidská práva nežli to, že vykonán nebude. Jak jsem deklaroval, v centru mé argumentace stojí v tomto případě myšlenka lidských práv, jež je hodnocena konsekvenencialistickým pohledem. Domnívám se ovšem, že mnou předložený etický problém by byl řešitelný i například z deontologického pohledu skrze Kantův mravní imperativ, či utilitaristickým pohledem zkoumajícím maximální užitek (ne)regulérní migrace. Vráťm-li se však k myšlence lidských práv, analýza nákladů a přínosů může naznačovat, že pašování pomáhá běžencům dosáhnout lidských práv, či uniknout jejich odepírání – čehož se nejsou schopni domoci legální cestou – a zároveň nesnižuje lidská práva členů přijímajících států, jejichž imigrační zákony jsou porušovány. V tomto případě by bylo z hlediska morálky takovéto nelegální jednání přípustné, neboť celková suma nabytí základních práv je kladná. Nebo dochází k situaci, kdy je naplnění práv migrantů vyvažováno upíráním práv členů přijímající společnosti. Jelikož však nechat se pašovat je pro migranty často jedinou možností pro dosažení naprosto elementárních práv, společně s dalšími autory¹⁶⁹ se odvažují tvrdit, že pašování lidí je činností „za určitých okolností přípustnou, protože újma způsobená porušením zákona není natolik vážná, aby převážila nad potenciálním přínosem pro ty, kteří jsou pašováni.“ Námitka, že takováto rozvaha je příliš zjednodušující, je jistě namístě, lze jí však oponovat, že lidé napomáhající neregulérním migrantům nejsou arbitry toho, kdy má nárok na status uprchlíka, a tedy i morální oprávnění hranice překonat, a kdo ne. Toto rozhodnutí musí vynášet azylové úřady dotčených států. Neplní-li však svoji úlohu, rozhoduje se pašerák na základě svého mravního předporozumění situaci.

Pro ospravedlnění nelegálního činu facilitace neregulérní migrace lze v takovýchto případech užít institutů krajní nouze a občanské neposlušnosti. *Krajní nouze* stanovuje, že je možno se dopustit protiprávního jednání, pokud toto jednání zabránilo většímu zlu, než toto jednání způsobilo, neexistují žádné známé legální cesty, jež by tomuto zlu zabránili a zároveň není jednajícím osobou odpovědná za vznik hrozby jíž by mohla předejít.¹⁷⁰ Uvažme modelovou situaci subsaharských emigrantů v Libyi, která je poslední roky de facto zhrouteným státem. Lidé bez platných dokumentů, které by je opravňovali k oficiálnímu povolení k pobytu, či práci, s nulovými vyhlídkami na jejich získání jsou v napjaté vnitropolitické situaci prvním terčem exploatace ze strany obchodníků s lidmi, ozbrojených skupin, či sítí organizovaného zločinu.

¹⁶⁹ Srov. ALOYO, Eamon – CUSUMANO, Eugenio. Morally evaluating human smuggling, s. 16.; HIDALGO, Javier. The ethics of people smuggling.

¹⁷⁰ HIDALGO, Javier. The ethics of people smuggling, s. 322.

Legální cesty z této situace nejsou dostupné ani pro nejohroženější skupiny, a tak je cesta Centrální středomořskou trasou, za využití služeb pašeráka, jediným možným východiskem z jinak beznadějně situace. V takovémto případě je napomáhání k neregulární migraci ospravedlnitelné podle stejného principu jako například nutná obrana v nouzi, která je široce uznávanou v téměř všech společenstvích.

V případě pašování, jehož alespoň částečným motivem je snaha o narovnání morálně nespravedlivého systému současných imigračních politik, lze argumentovat také *institucí občanské neposlušnosti*. Tu H.D. Thoreau ve stejnojmenné eseji výstižně popisuje takto: „Nespravedlivé zákony jsou realitou a před námi jsou tři možnosti: podřít se jim; usilovat o jejich změnu, ale dodržovat je až do doby, než bude této změny dosaženo; ihned je porušit.“¹⁷¹ Z těchto možností se první řídí většina společnosti, druhou volí některé advokační organizace v oblasti mezinárodní migrace, třetí je poté doménou pašeráků lidí. Jde přitom o dvojí účinek. Zaprvé aktivním protiprávním jednáním dochází k okamžitému narovnání nespravedlivých zákonů, jež v tomto konkrétním případě značně negativně dopadají na faktické uprchlíky. Zadruhé je činnost pašeráků určitým druhem reflexe pro evropskou společnost a nastavení jejích imigračních politik. Parafrázuji-li autora výše zmíněné eseje, tisíce lidí jsou proti zákonům dovolujícím odepírání lidských práv migrantům, a přece neudělají prakticky nic pro to, aby se změnily. Naproti tom pašeráci lidí tuto nesrovnalost v systému aktivně napravují a bojují proti ní.

5.1.2. Zločin na migrantech

Druhé zásadní obvinění, kterému pašeráci migrantů čelí, se týká toho, že díky jejich aktivitám dochází k vykořisťování běženců a porušování jejich lidských práv. Existují studie dokazující, že část pašeráků vůči migrantům skutečně zneužívá svého postavení moci, a ti tak během procesu pašování utrpí fyzickou, materiální, či psychickou újmu.¹⁷² Naproti tomu jiné výzkumy¹⁷³ poukazují, že mnoho pašeráků provozuje své podnikání korektně, férově a bez prvků exploatace vůči lidem na cestě. V neposlední řadě existují také lidé, jejichž facilitaci nelegálního přechodu hranic je možné shrnout pod pojem humanitární pašování, které samo o sobě vykořisťování migrantů vylučuje. Domnívám se, že určení toho, zdali konkrétní akt

¹⁷¹ THOREAU, Henry David. *Občanská neposlušnost a jiné eseje*. Praha: Paseka, 2014, s. 4.

¹⁷² Srov. např. UNODC. *Global Study on Smuggling of Migrants, nebo* HORWOOD, Chris – POWELL, William. *Mixed Migration Review 2019*.

¹⁷³ ACHILLI, Luigi. The “Good” Smuggler.

napomáhání k neregulární migraci odpovídá obvinění z exploatace a porušování lidských práv, záleží na určení mravnosti jednotlivých aspektů daného jednání. Definování těchto rysů následně utváří škálu pašeráckých činů, jejíž jeden extrém se blíží obchodu s lidmi a druhý humanitárnímu pašování. Mezi těmito krajními pozicemi se nachází široká množina činů, které volně dělím na férové a neférové pašování. Netroufám si tvrdit, že existuje pevně stanovitelná hranice, která tyto dvě skupiny odděluje, vymezení jednotlivých aspektů nicméně může pomoci v určité kazuistice.

Nejprve je nutné definovat krajní polohy pašeráckého jednání. *Obchodu s lidmi* a jeho odlišení od pašování jsem se detailněji věnoval v kapitole 5.2. Obecnou charakteristikou je, že se jedná o činnost postavenou na vykořisťování migrantů či jiných osob, s cílem zisku pro osobu obchodníka s lidmi, bez prvků dobrovolnosti ze strany obětí, s častým využíváním psychického, či fyzického násilí. *Humanitární pašování* je naproti tomu činností skupin, nebo jednotlivců, jejíž výsledkem je napomáhání k neregulárnímu překročení hranic, avšak s primárním cílem poskytnutí humanitární pomoci.¹⁷⁴ Jde o kategorii činů, které by měly být zohledňovány podle výše zmíněné humanitární klauzule v legislativách národních států. Často se jedná o pracovníky humanitárních organizací, rodinné příslušníky, či jednotlivce zachraňující migranty v nebezpečí života či zdraví, přičemž jim dopomůžou k dosažení území cizího státu.

Kritéria určující férovost pašeráckého činu jsou dvojího druhu. Ta první jsou relativně snadno určitelná a jejich naplnění, či nenaplnění, dané jednání jako férové kategoricky diskvalifikuje. Řadím zde *dobrovolnost, souhlas a použití násilí*. Druhá skupina je dle mého názoru komplikovanější a její posouzení do značné míry závisí na konkrétním případě a mravním předporozumění, které k neregulární migraci a nelegálním činům zaujímáme. Jedná se o *motivaci, adekvátní odměnu, risk, informaci a kontrolu a práva klientů*. Férovost pašeráckého činu v mém pojetí se vztahuje pouze k námitce o porušování lidských práv migrantů. Sama o sobě ještě nedefinuje konkrétní čin jako morální. To vyžaduje i zohlednění obvinění z porušování zákona, čemuž se věnuji na konci této podkapitoly.

Za základní aspekt považuji vyjádření *souhlasu*, který potvrzuje běžencovo *dobrovolné zapojení* do přechodu hranic. Využitím pašeráckých služeb se migrant dostává do střetu se zákonem, přichází o značné finanční prostředky a často je také uváděn v situace, které jsou nebezpečné pro něj nebo osoby jemu blízké. Přípustnost takovýchto služeb je tedy spojena

¹⁷⁴ LIEMPT, Ilse van. Humanitarian smuggling in a time of restricting and criminalizing mobility. In GALLIEN, Max – WEIGAND, Florian (ed.). *The Routledge Handbook of Smuggling*. Londýn: Routledge, 2021, s. 303-312.

s tím, že se migrant dobrovolně rozhodne jich využít. Kritici pašeráctví argumentují, že zoufalá pozice, ve které se většina neregulérních migrantů nachází, se dá jen těžko považovat za takovou, v níž by mohli lidé na útěku činit dobrovolná rozhodnutí. Pašeráci lidí jsou tak obviňováni ze zneužití této, pro migranty často bezvýhodné situace, neboť nenabízí-li se běžencům jiná možnost řešení, jejich rozhodnutí je činěno pod nepřiměřeným tlakem, díky kterému mohou souhlasit s cenou a rizikem, se kterými by za normálních okolností nesouhlasili. Toto obvinění by bylo relevantní v případě, že by znemožnění jiných možností volby bylo aktivním dílem samotných pašeráků. Pašeráky samotné lze však jen těžko obviňovat z příčin, jež donutili běžence opustit jejich země a z důvodů, které jim neumožňují do jiných zemí vstoupit. Nedochozí-li tak ze strany pašeráků k cílenému nátlaku na jejich klienty a ti, v rámci sice nepříznivých okolností, přesto však nezávisle na vůli pašeráka, vyjádří souhlas k využití jeho služeb, lze takové jednání považovat za férové.

Druhou kategorickou podmínkou, která musí být splněna je, aby v procesu pašování nedocházelo ze strany pašeráků k použití *násilí*. Násilí v pašeráckých operacích je poměrně častým jevem, avšak z různých pozic a s různými poškozenými. Pro pašerácký čin je diskvalifikující, pokud se násilí, ať již fyzického, psychického, či sexuálního dopouštějí sami pašeráci, nebo osoby s nimi spojené, a to vůči 1) migrantům, 2) příslušníkům silových složek a 3) ostatním osobám. Násilí páchané na migrantech, ať již je jeho cílem cokoli, definuje čin samotný spíše jako obchod s lidmi nežli jako pašování. Pokud je v důsledku pašerácké operace zraněn či zabit příslušník státních orgánů, jehož službou je pašování potírat a dbát na dodržování zákona, jedná se o složité etické dilema, na jehož zevrubnou diskusi nenacházím v této práci prostor. V českém prostředí lze nalézt příměr například v příběhu útěku bratří Mašínů, v jehož jádru stojí rozpor mezi morální maximou nezabít a právem na obranu v krajní nouzi za použití všech dostupných prostředků proti lidem sloužícím státní entitě porušující má základní práva. Pro moji práci se však takto násilný čin neslučuje s vnímáním lidských práv jakožto nepřekročitelných mantinelů našeho jednání, a proto použití násilí anulují morální nárok pašeráků. Nakonec použití násilí vůči třetím osobám, které se samotným činem nemají nic společného, je mimo veškerou argumentaci. Na druhou stranu, za násilí páchané na běžencích z řad příslušníků pohraničních složek nelze pašeráky vinit. Lze samozřejmě namítnout, že šlo o nedostatečné vyhodnocení rizik, či o poskytnutí nedostatečných informací o hrozbách, které překročení hranice zahrnuje. Tyto aspekty jsou diskutovány dále v textu.

Kontroverzním rysem pašeráctví je *motivace* pašeráků k napomáhání neregulérní migraci. Kritici často zdůrazňují, že pašeráci jsou vedeni morálně zkaženou motivací, která ukazuje samotný čin jako nemorální. Vycházejí z argumentace, že pokud osoba A napomáhá osobě B

z morálně nepřipustných důvodů, její jednání je nepřipustné. V námi zkoumaném případě, tedy pokud pašeráci facilitují neregulérní přechod hranice z jiných než humanitárních důvodů, například s cílem zisku, je jejich jednání nesprávné. Morální filosofové na tuto myšlenku reagují dvojitou odpovědí.¹⁷⁵ Zaprvé je důležité si uvědomit, že mnozí pašeráci jednají na základě společné motivace jak zisku, tak pomáhání lidem v zoufalé situaci, což nejsou pohnutky, jež by se navzájem nutně vylučovaly. Z výzkumů vyplývá, že značná část pašeráků skutečně chápe svoji činnost jako potřebnou službu lidem v nouzi.¹⁷⁶ Zadruhé, touha po zisku je od dob Adama Smitha a zrodu klasické ekonomické školy všeobecně uznávaná pohnutka lidského jednání. Pokud takové jednání vede k většímu blahu společnosti, což je v případě migrantů pravděpodobné, není samotný cíl zisku pro pašování morálním problémem.

Zisk pašeráků musí nicméně odpovídat kritériu *adekvátní odměny*. Podmínkou férového pašování je, aby nedocházelo k vykořisťování běženců ze strany pašeráků. Gerver a Hidalgo¹⁷⁷ ve svých pracích zabývajících se etickou reflexí aspektu vykořisťování v procesu pašování pracují s několika obecně přijímanými definicemi exploatace. Kvůli rozsahu této práce vycházím z obecné formulace, že osoba A vykořisťuje osobu B, pokud získává větší zisk, než by měla v případě rovných podmínek vlastnictví a svobody a zároveň je osoba B v situaci, kdy nemůže odmítnout. Určit nakolik je cena, kterou migranti pašerákům za jejich služby platí, spravedlivá je komplikované a závislé na konkrétní situaci. Otázka spravedlivé ceny provází ekonomii celé její dějiny a dosud nebyla odpovězena. Lze nicméně vycházet z předpokladu, že i přestože trh s pašeráckými službami nenaplňuje charakteristiky volného trhu, existuje silná míra konkurence mezi jednotlivými pašeráky, což má za následek alespoň rámcové stanovení průměrné tržní ceny, jež je adekvátní nabízeným službám. Současně je důležité si uvědomit, že ceny za pašerácké operace, které se často pohybují ve vyšších tisících euro, odpovídají náročnosti a riziku spojeným s nelegálním obstaráním přepravních prostředků, paděláním dokumentů, podplácením, či převaděčstvím.

Skupinou vzájemně provázaných aspektů je *míra rizika*, kterou migranti při pašerácké operaci podstupují, jejich *informovanost* o takovémto riziku a *možnost kontroly* nad samotným procesem. Kritici pašeráků tvrdí, že jednají nepřipustně, neboť uvádějí své klienty do situací,

¹⁷⁵ Srov. např. HIDALGO, Javier. The ethics of people smuggling, s. 320-321.; ALOYO, Eamon – CUSUMANO, Eugenio. Morally evaluating human smuggling.; ACHILLI, Luigi. The “Good” Smuggler.

¹⁷⁶ Srov. SANCHEZ, Gabriella. *Human Smuggling and Border Crossings*. New York: Routledge, 2014, s.77.; ACHILLI, Luigi. The “Good” Smuggler, s. 83-86.

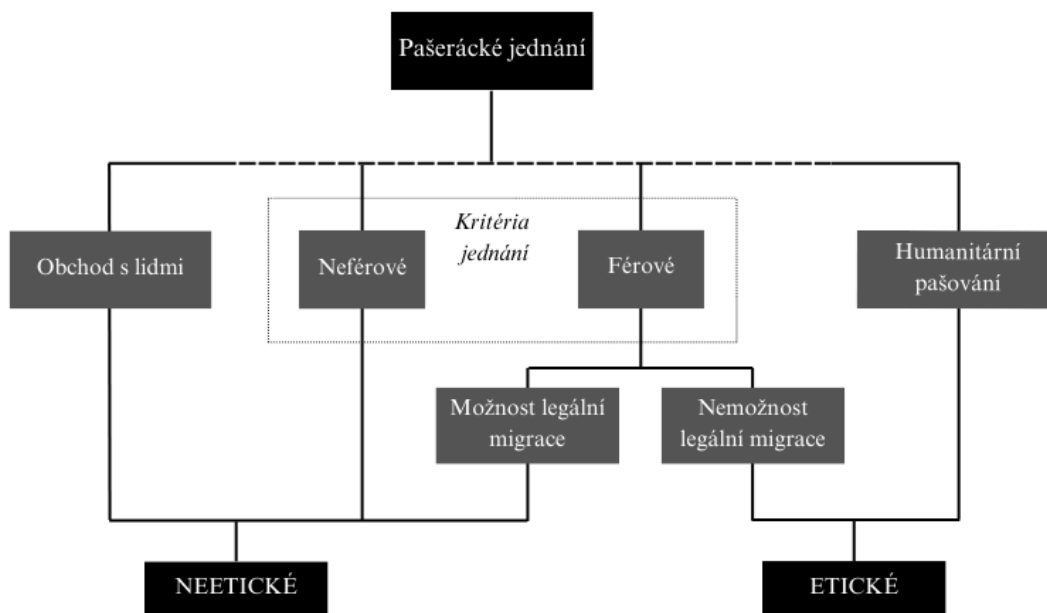
¹⁷⁷ HIDALGO, Javier. The ethics of people smuggling, s. 318.; GERVER, Mollie. Decriminalizing People Smuggling. *Moral Philosophy and Politics*. 2019, roč. 8, č. 1, s. 1-23.

v nichž jim s vysokou pravděpodobností hrozí ohrožení zdraví nebo života, navíc je o tomto riziku neinformují a nedávají možnost z procesu pašování vystoupit. Lze namítnout, že vysoká míra rizika je s pašováním inherentně spojená. Překonávání horských sedel, rozbouřených moří, či smrtících pouští s sebou závažné ohrožení vždy nese. Morální povinností pašeráka je nicméně předcházet rizikům, jejichž eliminace je v rámci možností možná. Současně, ve spojitosti s výše zmíněnou podmínkou souhlasu, by měl férový pašerák poskytnout klientům o možných rizicích dostatek informací, aby se mohli kompetentně rozhodnout. Za případné poškození na zdraví či majetku poté nelze pašeráka vinit. Lze uvést příměr chirurga, který při komplikovaném zákroku také uvádí svého pacienta do značně rizikového stavu. Před samotnou operací však poskytne pacientovi dostatečné informace a popíše možné scénáře. Je také povinen zajistit, aby operace proběhla s co největší bezpečností a profesionalitou, jak je v daném stavu možné. Aspekt kontroly je v tomto případě problematičtější, neboť stejně jako v případě chirurgické operace, se pašovaný migrant ocitá v situacích, při kterých se vzhledem k vnějším okolnostem nedá z procesu vystoupit. Velmi těžko může například migrant opustit gumový člun uprostřed Egejského moře, když sezná, že je daná situace příliš nebezpečná. Pokud je to však jen trochu možné, měl by pašerák umožnit migrantům svobodné rozhodnutí o dalším průběhu přechodu hranic.

Poslední kategorie se týká *práva klientů na neregulární migraci*. Pašeráci lidí jsou terčem kritiky, že ve skutečnosti nejednají ve snaze pomoci migrantům domoci se jejich lidských práv. Mnozí z běženců využívajících služeb pašeráků totiž nemají morální nárok hranice neoficiálně překročit. Tato námitka se opírá o problematiku určení nároku migrantů na status uprchlíka podle Ženevské úmluvy 1951, kterou jsem blíže popisoval ve třetí kapitole. Ve vztahu k pašerákům lidí lze však tuto diskusi označit za irelevantní, neboť posouzení příběhu konkrétního migranta, důvodů, jež ho vedly k opuštění vlastní země a následků, které by měl jeho potencionální návrat do ní, náleží azylovým agenturám národních států či UNHCR. Pašeráci lidí nedisponují možnostmi ani mocí, aby mohli v této otázce kvalifikovaně rozhodnout. Otázku práva k neregulárnímu překročení hranic, jsem také blíže vymezil v kapitole 4. Lze se nicméně domnívat, že pokud pašerák chápe svoji činnost jako narovnání nespravedlivého imigračního systému, což platí v mnohých případech,¹⁷⁸ a současně předpokládá nárok migranta na mezinárodní ochranu, není tato kritika cílena na správnou osobu.

¹⁷⁸ ACHILLI, Luigi. The “Good” Smuggler, s. 86.

Nakolik je konkrétní pašerácký akt spíše obchodem s lidmi nebo humanitární záchranou člověka ve vážném ohrožení života, lze, dle mého názoru, poměrně jednoznačně určit na základě mezinárodně platných úmluv a legislativ národních států a obecně sdílené evropské morálky. Mezi těmito póly se nicméně nachází široká paleta činů, které můžeme volně označit jako férové či neférové pašování. Toto rozdělení jsem provedl na základě výše definovaných rysů daného jednání, které jsou výsledkem kompilace odborné literatury věnující se tomuto tématu a mého porozumění zkoumaného fenoménu. Jednotlivé aspekty jsou nicméně kazuistické, neboť ne vždy je lze prima facie zodpovědět. Samotné určení daného pašeráckého jednání jako férového jej však ještě nedefinuje jako morálně správné. Pro toto vymezení je třeba se také dostatečně vypořádat s obviněním ze zločinu proti státu, které však nemusí být samo o sobě diskvalifikující, neboť jak jsem uvedl v předchozí části, existují situace, kdy je porušení pozitivního zákona přípustné, ba dokonce morálně nutné. S přihlédnutím k informacím popisovaným v předchozích kapitolách se domnívám, že v současném evropském kontextu se naše společnost dopouští kriminalizace činů, které i přestože jsou protiprávní, jsou v jádru morální a z pohledu etiky správné.

Obrázek 1 Pašerácké jednání

5.2. Společensko-etická rovina

Sociálně-etická rovina reflexe pašeráctví, jež se zaměřuje na hodnocení přístupu evropské společnosti k pašerákům lidí, obsahuje především dvě otázky: 1) nakolik je kriminalizace a snaha o eradikaci pašeráckých aktivit efektivní cestou k naplnění cílů, kterými je tento přístup obhajován a 2) nakolik je správné pašeráky lidí kriminalizovat vzhledem k individuálně-etické reflexi představené v minulé podkapitole. Nezávisle na těchto dvou etických otázkách se také nabízí zhodnocení efektivnosti zvolené snahy o maximální možné potírání pašeráctví, jakožto zločinecké aktivity porušující platnou legislativu, namísto investice takto vynaložených prostředků spíše do posílení kapacit regulární migrace, azylových úřadů či rozvojové spolupráci. Složitost této analýzy však přesahuje rámec i záměr této práce, proto jen stručně nastíním její myšlenku.

V odpovědi na skokový nárůst neregulární migrace směřující do EU v letech 2015 a 2016 a v návaznosti na tehdy zveřejněný Evropský program pro migraci¹⁷⁹, který pašování lidí identifikoval jako klíčový cíl v boji s neregulární migrací, bylo evropskou agenturou Europol založeno Evropské středisko pro boj proti převaděčství (EMSC). Jeho cílem se stalo primárně podporovat členské země EU v identifikaci a rozbíjení pašeráckých sítí. V ročních reportech, které EMSC vydává od roku 2016, je nicméně fenomén pašování lidí do a uvnitř EU oproti předchozímu roku popisován vždy jako rostoucí anebo přinejmenším stagnující.¹⁸⁰ A to navzdory tomu, že počet nelegálních pokusů o překročení vnějších hranic EU detekovaných Frontexem, v některých z těchto let klesal (viz kapitola Neregulární migrace v EU). Z pohledu evropských institucí tak dochází k paradoxní situaci. I přestože počet neregulárních vstupů do EU v posledních letech výrazně nenarůstá a zároveň je uvolňováno bezprecedentní množství prostředků, jež má pašování a potažmo neregulární migraci potírat, dochází ke zvýšení poptávky po pašeráckých službách a k rozvoji celého odvětví. Mimo určení sociálně-etické reflexe je tak důležité zmínit, že stanovený postup na první pohled nedosahuje cíleného výsledku.

Evropská Unie kriminalizuje pašeráctví částečně na základě argumentace ochrany lidských práv běženců, jejíž porušování je pašerákům přičítáno. V předchozí části jsem ukázal, že porušování práv migrantů může, avšak také nemusí, být součástí pašeráckých aktivit. Pro

¹⁷⁹ European Commission. *Managing migration better in all aspects: A European Agenda on Migration*. (13.5.2015) [2023-05-22] <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_15_4956>

¹⁸⁰ EUROPOL. *Facilitation of Illegal Immigration*. [2023-05-22] <<https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-statistics/crime-areas/facilitation-of-illegal-immigration>>

reflexi evropského přístupu je však důležitější, zdali jeho dílem skutečně dochází ke kvalitativnímu zlepšení práv migrantů. Výše zmíněná data ukazují, že drtivá většina žadatelů o azyl přicházejících do Evropy neoficiální cestou pašeráckých služeb využívá. Pro mnoho z nich je zde klíčovou motivací snaha učinit svoji cestu bezpečnější.¹⁸¹ Mnoho migrantů tak pašeráky nevnímá jako ohrožení, nýbrž jako jediný relativně bezpečný nástroj k možnosti podat žádost o mezinárodní ochranu, který současný zablokovaný imigrační systém EU nabízí. Slovy respondenta Achilliho výzkumu, který se zaměřoval na popis syrských pašeráckých sítí: „Pašeráci nejsou ani dobří ani zlí. Zaplatíš jim za určitou službu a dostaneš to co, za co sis zaplatil.“¹⁸²

Jak jsem popsal v kapitole Pevnost Evropa, EU se díky stále zesilující fortifikaci svých vnějších hranic stává téměř nedostupnou. Nemožnost žádat o mezinárodní ochranu vně či na hranicích EU nicméně nutí běžence i přesto hranice překračovat, a to i neregulárními, a tedy nebezpečnějšími způsoby. Hon na pašeráky lidí možnost bezpečných přechodů ještě snižuje. Zaprvé dochází ke kriminalizaci aktivit humanitárních aktérů, kteří svojí činností mohou migranty ze situací ohrožujících život či zdraví zachránit. Příkladem mohou být záchranné akce ve Středozezemním moři organizací Sea Watch, nebo Lékařů bez hranic, kteří čelí obvinění ze strany italských a řeckých úřadů kvůli napomáhání k neregulární migraci, tedy pašování. Zadruhé, soustavná implementace protipašeráckých politik vede k tomu, že pašeráci volí nebezpečnější způsoby přepravy než dříve. Například v prvním desetiletí tohoto století tak byly pašeráky užívány zejména bytelné rybářské lodě, řízené samotnými migranty, které z velké části dorazily bezpečně k evropským břehům. Po zavedení operací Námořních sil Evropské Unie ve středozezemním moři (EUNAVFOR Med), jejichž primárním cílem je destrukce plavidel, které pašeráci k přeplouvání Středozezemního moře používají, se začala tato relativně bezpečná, a tedy i dražší, plavidla objevovat spíše sporadicky. Namísto nich pašeráci užívají nespolehlivých gumových člunů, což má za přímý následek prokazatelné zvýšení množství lidí, jež ve vodách Středozezemního moře utonou.¹⁸³ Jedná se sice o problém, za nějž je třeba prvotně vinit pašeráky samotné, EU by však měla hodnotit i dopady svých politik v realitě.

Pašování se z liberálního pohledu na neregulární migraci také stává nástrojem k narovnání mezinárodně nespravedlivého systému migrační zátěže. Západní svět, včetně EU, se

¹⁸¹ HORWOOD, Chris – POWELL, William. *Mixed Migration Review 2019: Highlights. Interviews. Essays. Data*. Ženeva: Mixed Migratory Centre, 2019, s. 81.

¹⁸² ACHILLI, Luigi. *The “Good” Smuggler*, s. 83.

¹⁸³ ALOYO, Eamon – CUSUMANO, Eugenio. *Morally evaluating human smuggling*, s. 150.

k myšlenkám lidských práv a nutnosti pomoci uprchlíkům hlásí a aktivně je prosazuje skrze svůj zahraničně-politický vliv. Vysokopříjmové státy nicméně hostí pouze malou část světových uprchlíků. V roce 2022 to bylo pouze 22 % z celkových 35 milionů uprchlíků na planetě.¹⁸⁴ V tomto čísle navíc není započítaných dalších cca 70 milionů nuceně vysídlených osob, které z velké části zůstávají v rámci hranic své země původu, což znamená v zemích s velmi malými ekonomickými možnostmi na naplnění jejich základních životních potřeb. Pašování lidí se tak jeví jako jeden z přirozených nástrojů, jimiž lze tuto nerovnost vyrovnat. Bezesporu se nejedná o jednu z nejlepších možností snižování nerovnosti, kriminalizací jejich aktérů však dochází k ještě silnějšímu tlaku na chudší státy.¹⁸⁵

Zkoumáme-li dopad kriminalizace pašeráků na základní práva migrantů, je také důležité jeli trest za pašování lidí přiměřené konkrétní situaci. V tomto smyslu se jedná zaprvé o tzv. *úzkou proporcionalitu*. Trest musí být odpovídající spáchanému zločinu. Nelze tedy například uvěznit člověka na několik let do žaláře, pouze za krádež lahve vody. Stejně tak je problematické uvěznit pašeráka, pokud na své činnosti nezískal žádný zásadní profit, ani nezpůsobil škodu, či vážné ohrožení klientům či třetí straně.¹⁸⁶ Někteří autoři proto navrhují, aby tresty ukládané za pašování byly více odstupňovány podle konkrétního pašeráckého činu, stejně jako je tomu například v případě porušení pravidel silničního provozu.¹⁸⁷ I v případě že trest odpovídá závažnosti zločinu, může postrádat *širokou proporcionalitu*. Ta vymezuje nakolik způsobí uložený trest škody jiným nevinným osobám. Z tohoto pohledu tak může být například nepřiměřené uvěznit matku malého dítěte, pokud by to mělo mít závažný dopad na jeho další vývoj. Stejně tak znemožnění podnikání obchodníkovi, který by v zemi postižené hladomorem jako jeden z mála prodával potraviny, protože by je měl za neadekvátní ceny, může způsobit, že několik stovek lidí se nedostane k vůbec žádným potravinám. Protože trestní sazba za pašování lidí se ve většině států pohybuje v řádech několika let vězení, je otázkou, zdali toto uvěznění nemá signifikantně větší negativní dopad na možnost získání mezinárodní ochrany pro potencionální uprchlíky.

Domnívám se, že evropský boj proti pašerákům lidí, definovaný především v Balíčku proti převaděčství, nenaplnuje zcela své cíle ochrany práv migrantů a potírání zločineckého jednání.

¹⁸⁴ UNHCR. *Mid-year trends 2022*. Ženeva: United Nation High Commissioner for Refugees, 2022. <<https://www.unhcr.org/us/about-unhcr/who-we-are/figures-glance>>

¹⁸⁵ HIDALGO, Javier. *The ethics of people smuggling*, s. 317.

¹⁸⁶ GERVER, Mollie. *Decriminalizing People Smuggling*, s. 11.

¹⁸⁷ LANDRY, Rachel. *The humanitarian smuggling of refugees*, s. 24.

Kromě typů pašeráckého jednání, jež jsem v minulé části označil za neférové, a jež je z více důvodů hodno odsouzení, existují pašerácké aktivity, které lze označit za férové, či humanitární a jež obvinění z porušování lidských práv nenaplňují. Konkrétní zločiny spáchané na migrantech nebo jiných osobách ze strany pašeráků, jako je násilí, lichva, či ohrožení, lze navíc stíhat podle již existující legislativy, aniž by současně musely být sdružené pod pojmem pašování lidí. Stíhání pašeráků tak v realitě mnohem často uvádí migranty do situací, ve kterých jsou jejich práva ještě více ohrožena. I pokud však pašeráci nepáchají zločin proti migrantům dopouštějí se nelegálního jednání narušujícího státní suverenitu. To je ze strany evropských států relevantním důvodem pro snahu o vymýcení tohoto fenoménu. V situaci současné imigrační politiky EU, která v podstatě neumožňuje migrantům domoci se mezinárodní ochrany legální cestou, je dle mého názoru nicméně problematické pašeráky lidí a priori kriminalizovat.

Závěr

Když jsem při své práci s lidmi na útěku potkával pašeráky, slyšel o nich historky, anebo s některými seděl nad opulentní hostinou v bosenské restauraci, naplňovala mne jejich práce úžasem, opovržením ale i úctou. Lidé, kteří napomáhají migrantů projít nepozorovaně temnými lesy východní Evropy, přeplout Středozevní moře na gumových člunech, získat padělané doklady či podplatit pohraniční stráž se v mnohém liší, svoji práci vykonávají rozdílnými způsoby, s různou motivací a na různých pozicích. Všichni se však v posledních letech stali obětními beránky problémů spojených s neregulární migrací, která u většiny evropské společnosti vyvolává spíše negativní konotace. Nakolik je pašování lidí příčinou, nebo důsledkem, těchto problémů a nakolik je prohlubuje, či naopak pomáhá řešit jakoby z pohledu politik a proklamací EU přestávalo být důležité. Pašování lidí se tak stává pouze kriminální aktivitou, jež je třeba vymýtit bez přihlídnutí ke konkrétní situaci a jednání.

Abychom dokázali lépe pochopit konkrétní pašerácké jednání a dokázali ho tak morálně hodnotit, je nejprve nutné porozumět komplexnosti jevů, jež ho podmiňují. Z toho důvodu jsem se v této práci zabýval nejprve migrací, jejíž formy je třeba detailně vymezit, aby nedocházelo k posunutí diskuse nekonstruktivním směrem. Rozdílnost podob migrace se následně promítá do vymezení jejích aktérů, kterým jsou v současném diskurzu a mezinárodním právu přiřazována rozdílná práva a atributy. Pro obhajobu pašování lidí je nejdůležitější status uprchlíka, a to nejen dle Ženevské úmluvy 1951, ale také podle reálné situace mnoha běženců, kterým sice *de iure* uprchlictví, a tedy i nárok na mezinárodní ochranu, přiznáno není, *de facto* však lze hodnotit, že podmínky uprchlíka bezesporu naplňují.

Podoba migrace do Evropy se v posledním století značně proměňovala jak ve svém složení, směřování, tak i v dalších oblastech. Poslední nejzásadnější proměna nastala po pádu železné opony, kdy došlo zejména ke změně motivace migrantů přicházejících do Evropy. Tato azylově-uprchlická vlna ve spojitosti s postupnou evropskou integrací a sekuritizací celého migračního tématu vedla k zavádění restriktivnějších imigračních politik, stavbě fyzických překážek, a zesilování kontroly vnějších hranic EU. Fenomén Pevnosti Evropa, jak bývá toto utužování imigračního systému označováno, se nicméně v realitě projevuje také v odepírání práva na vyjádření žádosti o mezinárodní ochranu ze strany potencionálních azylantů.

Domnívám se, že restriktivní imigrační politika EU je sebe posilující jev, který nejprve, ve spojitosti se omezením legálních migračních koridorů, vede k tlaku na migranty pokusit se překonat hranice neregulárním způsobem. Následně, ve snaze tuto neregulární migraci potlačit, ztěžuje migrantům možnost úspěšně a bezpečně překonat hranice svépomocí, čímž přímo

způsobuje zvýšenou poptávku po pašeráckých službách. Eradikace pašeráctví je tak spíše řešením následků spojených s dlouhodobým přehlížením a nedostatečným řešením migrace a jejich negativních jevů než možností, která by mohla těmto problémům předcházet.

Tato skutečnost, ve které se pašování lidí do EU v současnosti nachází, mne vedla k nutnosti etické reflexe tohoto jednání. Pašování lidí dle mého názoru zahrnuje širokou paletu činů, které však bývají souhrnně obviňovány ze dvou druhů zločinů. Prvním je porušování základních lidských práv migrantů a jejich exploatace, druhým porušení pozitivního práva, a tedy státní suverenity. Pro určení, jeli konkrétní pašerácký čin etický či neetický je nutné posoudit naplňuje-li předpoklady těchto obvinění. První obvinění lze dle mého názoru vyřešit určíme-li, kde se daný čin nachází na teoretické škále pašeráckých činů. Ta je definována na jedné straně činnostmi, jež se blíží obchodu s lidmi, tedy aktivitě jasně vymežitelné na základě Palermské úmluvy (UNTOC), na druhé straně humanitárním pašováním, což je volně učená kategorie jednání záchrany života či zdraví migrantů v nouzi, při kterém dojde k facilitaci překročení hranice. Mezi těmito extrémy se nachází jednání, jež na základě výše definovaných kritérií, rozdělují jako neférové pašování, jež obvinění z porušování práv a exploatace alespoň částečně naplňuje, a férové pašování, u kterého takovéto známky nenalzáme. Pokud pro daný pašerácký čin neplatí první obvinění, je třeba reflektovat také obvinění z narušení státní suverenity. Pašování lidí je podle legislativy všech evropských států trestné, pokud však v jeho důsledku dochází ke kvalitativně většímu naplnění základních lidských práv, než by tomu bylo v případě jeho neexistence, považují takovéto porušení zákonů ve smyslu instituce poslední nouze a občanské neposlušnosti za legitimní. Vzhledem k nemožnosti legální migrace pro mnoho faktických uprchlíků v současném evropském kontextu, považují tak i současné pašování lidí do EU za legitimní.

Na základě takto provedené individuálně-etické reflexe pašeráckých činů konstatuji, že existují pašerácká jednání, která můžeme považovat za etické, tedy že neodpovídají ani jednomu výše zmíněnému obvinění (viz Obrázek 1). Protože však EU kriminalizuje všechny pašerácké činy, v mnoha případech také jednání spadající pod humanitární klauzuli, je třeba reflexe přístupu EU v sociálně-etické rovině. Domnívám se, že kriminalizace pašování lidí do EU zaprvé postihuje činnosti, které by postihovány být neměly, neboť jsou humanitárními aktivitami pomáhajícími lidem v ohrožení života či zdraví. Je tedy nutná legislativní i praktická aplikace humanitární klauzule. Zadruhé, kriminalizace pašeráckých činů není efektivní v naplňování svého hlavního cíle ochrany práv migrantů, neboť v důsledku honu na pašeráky lidí jsou migranti uváděni v ještě větší nebezpečí. Také lze pašování lidí považovat za přirozený nástroj napomáhající migrantům dosáhnout mezinárodní ochrany ve chvílích, kdy azylový

system není plně funkční. V neposlední řadě pak není kriminalizace pašování lidí často proporční spáchanému zločinu, jak ve smyslu úzké, tak široké proporcionality.

Cílem této práce je představit pašování lidí do EU v jeho celistvosti, uvést společenskohistorický kontext ze kterého tento fenomén vzniká a nastítnit přístup, jakým lze pašování lidí eticky hodnotit v konkrétních situacích. Domnívám se, že se tak lze vyhnout přílišné generalizaci, která je v současném evropském myšlení přítomná a která v důsledku napomáhá ke kriminalizaci činů, jež jsou morálně správné, ba dokonce pomáhají k naplňování základních lidských práv v situacích, kdy jich nemohou migranti dosáhnout.

Seznam zkratek

CEAS/SEAS	Common European Asylum System (Společný evropský azylový systém)
EU	Evropská Unie
EMN	European Migration Network (Evropská migrační síť)
EMSC	European Migrant Smuggling Centre (Evropské středisko pro boj proti převaděčství)
FRONTEX	European Border and Coast Guard Agency (Evropská pohraniční a pobřežní stráž)
GCIM	Global Commission on International Migration (Světová komise pro mezinárodní migraci)
IOM	International Organization for Migration (Mezinárodní organizace pro migraci)
Newyorský protokol 1967	Protokol o právním postavení uprchlíků
OECD	Organization for Economic and Cooperation and Development (Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj)
UN/OSN	United Nations (Organizace spojených národů)
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees (Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky)
UNODC	United Nations Office on Drugs and Crime (Úřad OSN pro drogy a kriminalitu)
UNTOC	United Nations Convention against Transnational Organized Crime (Úmluva OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu)
Ženevská úmluva 1951	Ženevská úmluva o právním postavení uprchlíků

Seznam obrázků

Obrázek 1 Pašerácké jednání	69
-----------------------------------	----

Bibliografie

ACHILLI, Luigi. The “Good” Smuggler: The Ethics and Morals of Human Smuggling among Syrians. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*. 2018, roč. 676, č. 1, s. 77-96.

ALOYO, Eamon – CUSUMANO, Eugenio. Morally evaluating human smuggling: the case of migration to Europe. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*. 2021, roč. 24, č. 2, s. 133-156.

ANDERSON, Bridget – BLINDER, Scott. *Who Counts as Migrant? Definitions and Consequences*. Migration Observatory briefing, COMPAS, University of Oxford, 2019.

ANDERSSON, Ruben. *Illegality, Inc.: Clandestine Migration and the Business of Bordering Europe*. 2. vydání. University of California Press, 2014.

ANZENBACHER, Arno. *Křesťanská sociál etika: Úvod a principy*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004.

ARENDDT, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě: Zpráva o banalitě zla*. Praha: Mladá Fronta, 1995.

BAIRD, Theodore. *Theoretical Approaches to Human Smuggling*. Working paper 10. Kodaň: Danish Institute for International Studies, 2013.

BAKER, Paul – GABRIELATOS, Costas – KHOSRAVNIK, Majid – KRZYZANOWSKI, Michal – MCENERY, Tony – WODAK, Ruth. A useful methodological synergy? Combining critical discourse analysis and corpus linguistics to examine discourses of refugees and asylum seekers in UK press. *Discourse & Society*. 2008, roč. 19, č. 3, s. 273-306.

BALLEGOOIJ, Wouter van – NAVARRA, Cecilia. *Humanitarian visas*. Brusel: European Parliamentary Research Service, 2018.

BENEDICTO, Ainhoa Ruiz – BRUNET, Pere. *Building Walls: Fear and securitization in the European Union*. Barcelona: Centre Delas d'Estudis per la Pau, 2018.

BILGER, Veronika – HOFMANN, Martin – JANDL, Michael. Humans Smuggling as Transnational Service Industry: Evidence from Austria. *International Migration*. 2006, roč. 44, č. 4, s. 59-93.

BLADE, Klaus J. *Migration in European History*. Oxford: Blackwell Publishing, 2003.

BOEVA, Alyona. Discursive construction of refugees, migrants and asylum seekers in British and American news sources. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2016, roč. 236, s. 53-58.

BVMN. *Documentation of illegal pushbacks and police violence inflicted by EU member states and other authorities*. Border Violence Monitoring Network [2023-02-16] <<https://www.borderviolence.eu/>>

BUZAN, Barry – WAEVER, Ole – WILDE, Jaap de. *Security: A New Framework for Analysis*. Londýn: Lynne Rienner Publishers, 1998.

CAHLÍK, Jakub. *Human smuggling across the EU external borders: Case study of the Una-Sana canton in Bosnia and Herzegovina*. Diplomová práce, Univerzita Palackého v Olomouci, Přírodovědecká fakulta, 2020.

CAMPANA, Paolo. Human Smuggling: Structure and Mechanisms. *Crime and Justice*. 2020, roč. 49, č. 1, s. 471-519.

CARENS, Joseph. H. The Rights of Irregular Migrants. *Ethics & International Affairs*. 2008, roč. 22, č. 2, s. 163-186.

CARRERA, Sergio – GUILD, Elspeth. *Irregular Migration, Trafficking and Smuggling of Human Beings*. Brusel: Centre for European Policy Studies (CEPS), 2016.

Český Rozhlas. *Velká akce proti pašerákům. Interpol zadržel 286 lidí podezřelých z obchodování s lidmi a převaděčství*. (26.7.2021) [2022-04-29] <https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/interpol-operace-liberterra-zatykani-obchod-s-lidmi-prevadecstvi_2107261416_tzr>

ČIŽINSKÝ, Pavel. Nelegální pobyt a zaměstnání cizinců z pohledu českého práva. In POLANSKÁ, Jitka – KADLECOVÁ, Markéta (ed.). *Neregulární pobyt cizinců v ČR: problémy a jejich řešení*. Praha: Člověk v tísni, o.p.s., Multikulturní centrum Praha, Organizace pro pomoc uprchlíkům, Poradna pro uprchlíky, 2008.

DAUVERGNE, Catherine. Irregular migration, state sovereignty and the rule of law. In CHETAİL, Vincent – BAULOZ, Célin (ed.). *Research Handbook on International Law and Migration*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2014.

DIZDAREVIČ, Selma Muhič. Neregulární migrace v kontextu migrační a integrační politiky EU. In POLANSKÁ, Jitka – KADLECOVÁ, Markéta (ed.). *Neregulární pobyt cizinců v ČR: problémy a jejich řešení*. Praha: Člověk v tísni, o.p.s., Multikulturní centrum Praha, Organizace pro pomoc uprchlíkům, Poradna pro uprchlíky, 2008.

DRBOHLAV, Dušan. Nelegální migrace a neoprávněné ekonomické aktivity migrantů v Evropě – koncept a současná realita. In: Drbohlav, Dušan (ed.). *Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu)*. Praha: Karolinum, 2008, 30–46.

DUMBRAVA, Costica. *Walls and fences at EU borders*. Briefing Paper: European Parliamentary Research Service, 2022.

DUVELL, Franck (ed.). *Illegal Immigration in Europe: Beyond Control?*. New York: Palgrave Macmillan, 2006.

ECRE. *Frontex: MEPs Freeze Part of the Budget of the Agency Under Scrutiny and Facing Legal Action*. European Council on Refugees and Exiles. (29.10.2021) [2023-02-16] <<https://ecre.org/frontex-meps-freeze-part-of-the-budget-of-the-agency-under-scrutiny-and-facing-legal-action/>>

ECRE. *Regular procedure: Greece*. European Council on Refugees and Exiles and Asylum Information Database. (3.5.2022) [2023-02-17] <<https://asylumineurope.org/reports/country/greece/asylum-procedure/procedures/regular-procedure/>>

EMN. *Illegally Resident Third Country Nationals in EU Member States: state approaches towards them, their profile and social situation*. Synthesis Report: European Migration Network, 2007.

EPRS. *Frontex budget*. European Parliamentary Research Service [2023-01-27] <<https://epthinktank.eu/2014/02/18/graphics-on-legal-affairs/frontex-budget-2/>>

EUROPEAN COMMISSION. *A renewed EU action plan against migrant smuggling (2021-2025)*. COM(2021) 591 final. Brusel: European Commission, 2021.

EUROPEAN COMMISSION. *EU budget: Commission proposes major funding increase for stronger borders and migration*. Press release. Brusel: European Commission, 2018. <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_18_4106>

European Commission. *Irregular migration and return*. [2023-03-09] <https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/irregular-migration-and-return_en>

European Council. *Infographics: Irregular arrivals to EU (2008-2023)* [2023-03-07] <<https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/irregular-arrivals-since-2008/>>

European Commission. *Managing migration better in all aspects: A European Agenda on Migration*. (13.5.2015) [2023-05-22] <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_15_4956>

European Commission, *New Pact on Migration and Asylum: Questions and Answers* (23.7.2020) [2023-05-23] <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_20_1707#contains>

European Commission. *Turkey: EU provides additional €50 million humanitarian aid to support vulnerable refugees*. (14.6.2022) [2023-03-09] <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_3678>

EUROPOL. *Facilitation of Illegal Immigration*. [2023-05-22] <<https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-statistics/crime-areas/facilitation-of-illegal-immigration>>

EUROSTAT. *Annual Asylum Statistics*. [2023-01-18] <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Annual_asylum_statistics&oldid=584073>

Evropská komise. *Pokyny Komise k provádění pravidel EU týkajících se definice napomáhání k nepovolenému vstupu, přechodu a pobytu a zabránění tomuto napomáhání*. C 323/1. 2020. <<https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/cs/TXT/?uri=CELEX%3A52020XC1001%2801%29>>

EVROPSKÝ PARLAMENT. *Azylová politika*. [2023-02-17] <<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/cs/sheet/151/azylova-politika>>

FALLON, Katy. *EU border agency accused for serious rights violations in leaked report*. The Guardian. (14.10.2022) [2023-01-27] <<https://www.theguardian.com/global-development/2022/oct/14/eu-border-agency-frontex-human-rights-violations-report>>

FRONTEX. *Budget 2022*. Varšava: Evropská pohraniční a pobřežní stráž. [2023-01-27] <https://frontex.europa.eu/assets/Key_Documents/Budget/Frontex_VOBU_2022.pdf>

FRONTEX. *Detections of illegal border-crossings statistics*. [2022-11-02] <<https://frontex.europa.eu/we-know/migratory-map/>>

FRONTEX. *Strategic Risk Analysis 2022*. Varšava: Frontex – Risk Analysis Unit, 2022.

GCIM. *Summary of the Report of The Global Commission on Intenational Migration*. New York: Global Commission on International Migration (GCIM), 2005.

GEDDES, Andrew – HADJ-ABDOU, Lejla. The European Union: From Politics to Politization, In HOLLIFIELD, James – MARTIN, Philip – ORRENIUS, Pia – HÉRAN, Françoise (ed.). *Controlling Immigration: A Comparative Perspective*. 4. vydání Standford: Standford University Press, 2022.

GEDDES, Andrew – SCHOLTEN, Peter. *The politics of migration and immigration in Europe*. 2. vydání, Londýn: SAGE Publications Ltd, 2016.

GURIEVA, Lira K. – DZHIOEV, Aleksandr V. Economic Theories of Labor Migration. *Mediterraen Journal of Social Science*. 2015, roč. 6, č. 6, s. 101-109.

HATHAWAY, James. *The Rights of Refugees Under International Law*. 2. vydání. Cambridge: Cambridge University Press, 2021.

HENIG, David. Migrace. *AntropoWebzin katedry antropologických a historických věd*. 2007, roč. 3, č. 2-3, s. 35-41.

HIDALGO, Javier. The ethics of people smuggling. *Journal of Global Ethics*. 2016, roč. 12, č. 3, s. 311-326.

HOLBIČKOVÁ, Monika. *Postoj vybraných politických stran České republiky k migraci*. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, 2018.

HORWOOD, Chris – POWELL, William. *Mixed Migration Review 2019: Highlights. Interviews. Essays. Data.* Ženeva: Mixed Migratory Centre, 2019.

HUGHES, Roland. *Carola Rackete: How a ship captain took on Italy's Salvini.* (6.6.2019) [2023-25-05] <<https://www.bbc.com/news/world-europe-48853050>>

CHEREM, Max. Refugee Rights: Against Expanding the Definition of a Refugee and Unilateral Protection Elsewhere. *The Journal of Political Philosophy.* 2016, roč. 24, č. 2, s. 183-205.

IÇDUYGU, Ahmet – TOKTAS, Sule. How Do Smuggling and Trafficking Operate via Irregular Border Crossings in the Middle East. *International Migration.* 2002, roč. 40, č. 6, s. 25-54.

IOM. N° 34 International Migration Law – IOM Glossary on Migration. Ženeva: IOM, 2019. <https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf>

ISELIN, Brian – ADAMS, Melanie. *Distinguishing between Human Trafficking and People Smuggling.* Bangkok: UN Office on Drugs and Crime, Regional Centre for East Asia and the Pacific, 2003.

JAKOBSEN, Marianne – MEYER DEMOTT, Melinda Ashley – WENTZEL-LARSEN, Tore – HEIR, Trond. The impact of the asylum process on mental health: a longitudinal study of unaccompanied refugee minors in Norway. *BMJ Open,* 2017, roč. 7, č. 6, s. 1-8.

JELÍNKOVÁ, Radka. *Právní postavení uprchlíků v České republice.* Tábor: Ekologický právní servis, 2000. <https://aa.ecn.cz/img_upload/213998dd557a6ecf241d80d7748bd811/postaveni-uprchliku.pdf>

JOCHIM, Vojtěch – CAHLÍK, Jakub. *Reportáž z ostrova Lesbos: Lidé si původně mysleli, že normální je pomáhat.* (7.7.2021) [2023-06-01] <<https://www.respekt.cz/externi-hlasy/reportaz-z-lesbosu-lide-si-puvodne-mysleli-ze-normalni-je-pomahat>>

KAISER, Daniel. Rostou počty ilegálů ze Sýrie, tentokrát i u nás. *Týdeník Echo24.* (25.11.2022) [2023-01-10] <<https://echo24.cz/a/S7PWL/tydenik-echo-migracni-vlna-rostou-pocty-ilegalu-ze-syrie>>

KHOSRAVI, Shahram. The 'illegal' traveller: an auto-ethnography of borders. *Social Anthropology,* 2007, roč. 15, č. 3, s. 321-334.

KINDLOVÁ, Veronika. *Skutečný Král Šumavy Kilián Nowotny*. (25.11.2016) [2022-04-27] <<https://sever.rozhlas.cz/skutecny-kral-sumavy-kilian-nowotny-6852556>>

Konsorciem nevládních organizací pracujících s migranty. *Stanovisko k novému EU paktu o migraci a azylu*. (1.4.2021) [2023-05-24] <<https://migracnikonsorciem.cz/wp-content/uploads/2021/04/stanovisko-konsorcia-k-eu-paktu-o-migraci-a-azylu.pdf>>

KOSER, Khalid. *Irregular migration, state security and human security*. New York: Global Commission on International Migration, Working paper, 2005.

KRALER, Albert – Reichel, David. Measuring Irregular Migration and Population Flows – What Available Data Can Tell. *International Migration*. 2011, roč. 45, č. 5, s. 97-128.

KYLE, David – KOSLOWSKI, Rey. *Global human smuggling: Comparative Perspectives*. Baltimore: John Hopkins University Press, 2001.

LABMAN, Shauna. Looking Back, Moving Forward: The History and Future of Refugee Protection. *Chicago-Kent Journal of International and Comparative Law*. 2010, roč. 10, č. 1, s. 1-22.

LaFOLLETTE, Hugh. Introduction: The Nature of Practical Ethics. In LaFOULLETTE, Hugh (ed.). *The Oxford Handbook of Practical Ethics*. New York: Oxford University Press, 2003, s. 1-11.

LANDRY, Rachel. *The humanitarian smuggling of refugees: Criminal offence or moral obligation?* Oxford: Refugee Studies Centre Working Paper Series., č. 119. 2016.

LEE, Everett S. A Theory of Migration. *Demography*. 1966, roč. 3, č. 1, s. 47-57.

LIEMPT, Ilse van. Humanitarian smuggling in a time of restricting and criminalizing mobility. In GALLIEN, Max – WEIGAND, Florian (ed.). *The Routledge Handbook of Smuggling*. Londýn: Routledge, 2021, s. 303-312.

LIEMPT, Ilse van. *Navigating Borders: Inside Perspective on the Process of Human Smuggling into the Netherlands*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2007.

LUYTEN, Katrien. *Addressing pushbacks at the EU's external borders*. Briefing paper: European Parliamentary Research Centre, 2022.

<[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/738191/EPRS_BRI\(2022\)738191_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/738191/EPRS_BRI(2022)738191_EN.pdf)>

GERVER, Mollie. Decriminalizing People Smuggling. *Moral Philosophy and Politics*. 2019, roč. 8, č. 1, s. 1-23.

McADAM, Jane. The Enduring Relevance of the 1951 Refugee Convention. *International Journal of Refugee Law*. 2017, roč. 29, č. 1, s. 1-9.

McGregor, Marion. *Charged with saving migrants' lives – rescuers facing criminal prosecution*. (23.1.2023) [2023-05-27] <<https://www.infomigrants.net/en/post/46298/charged-with-saving-migrants-lives--rescuers-facing-criminal-prosecution>>

Migration Data Portal. *Irregular migration* [2023-03-07] <<https://www.migrationdataportal.org/themes/irregular-migration>>

Migration Data Portal. *Migration Statistics, Net Migration 1950-2021*, UN DESA [2023-01-17] <<https://www.migrationdataportal.org/dashboard/compare-indicators>>

Migration Data Portal. *Regional data overview for Europe* [2022-11-02] <<https://www.migrationdataportal.org/regional-data-overview/europe#key-trends>>

MOREHOUSE, Christal – BLOMFIELD, Michael. *Irregular Migration in Europe*. Washington: Transatlantic Council on Migration, 2011.

NAIL, Thomas. *The Figure of Migrant*. Stanford: Stanford University Press, 2015.

OECD. *Glossary of statistical terms*. Paříž: Organization for Economic Cooperation and Development, 2007.

OTTO, Jan. *Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Svazek 19. Praha: J. Otto, 1902., p. 1018. <<http://www.digitalniknihovna.cz/nkp/uuid/uuid:c1527990-04ce-11e5-91f2-005056825209>>

PASTORE, Ferruccio – MONZINI, Paola – SCIORTINO, Giuseppe. Schengen's Soft Underbelly? Irregular Migration and Human Smuggling across Land and Sea Borders to Italy. *International Migration*. 2006, roč. 44, č. 4, s. 95-119.

PETRÁČKOVÁ, Věra – KRAUS, Jiří. *Akademický slovník cizích slov*. 1. vydání. Praha: Academia, 1998.

PETROS, Melanie. *Global Migration Perspectives No. 31: The Costs of Human Smuggling and Trafficking*. Ženeva: Global Commission on International Migration (GCIM), 2005.

PRAVDOVÁ, Markéta. *Jak se mluví mezi živly*. Praha: Středisko společných činností AV ČR, 2014.

RAVENSTEIN, Ernest George. The Laws of Migration. *Journal of the Statistical Society of London*. 1885, roč. 48, č. 2, s. 167-235.

Rada Evropské Unie. *SMĚRNICE RADY 2002/90/ES*. (5.12.2002) <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32002L0090>>

RED CROSS. *Humanitarian visas in practise*. [2023-02-16] <<https://redcross.eu/projects/humanitarian-visas-in-practice>>

REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda, 2001.

RESOMA. *The criminalisation of solidarity in Europe*. Brusel: Research platform on migration and asylum, 2020.

SALT, John. Trafficking and Human Smuggling: A European Perspective. *International Migration*. 2000, roč. 38, č. 3, s. 31-56.

SALT, John – STEIN, Jeremy. The Migration as a Business: The case of trafficking. *International Migration*. 1997, roč. 35, č. 4, s. 468-494.

SANCHEZ, Gabriella. *Human Smuggling and Border Crossings*. New York: Routledge, 2014.

SCHACK, Laura. *Humanitarian Smugglers? The EU Facilitation Directive and the Criminalisation of Civil Society*. (6.6.2020) [2023-05-23] <<https://blogs.law.ox.ac.uk/research-subject-groups/centre-criminology/centreborder-criminologies/blog/2020/07/humanitarian>>

SHACKNOVE, Andrew E. Who Is Refugee. *Ethics*. 1985, roč. 95, č. 2, s. 274-284.

SCHLOENHARDT, Andreas. Trafficking in Migrants: Illegal Migration and Organized Crime in Australia and the Asia Pacific Region. *International Journal of the Sociology of Law*. 2001, roč. 29, č. 4, s. 331-378.

SINGER, Peter. *Practical Ethics*. 3. vydání. New York: Cambridge University Press, 2011.

SMITH, Helena. *MEPs voice fury as Greek judges again postpone refugees' smuggling appeal*. Athens: The Guardian. (8.4.2022) [2022-04-29] <<https://www.theguardian.com/global-development/2022/apr/08/amir-zahiri-akif-rasuli-afghan-refugees-lesbos-greece-people-smuggling-case>>

STATISTA. *Number of recorded deaths of migrants in the Mediterranean Sea from 2014–2022*. Statista Research Department. [2023-02-16] <<https://www.statista.com/statistics/1082077/deaths-of-migrants-in-the-mediterranean-sea/>>

ŠTĚPÁNOVÁ, Marie. *Příběhy 20.století: Josef Hasil*. Praha: Post Bellum [2022-04-27] <<https://www.pametnaroda.cz/en/hasil-josef-0>>

ŠTICA, Petr. *Etika a migrace: vybrané otázky současné migrace a imigrační politiky*. Ostrava: Moravapress, 2014.

TEITELBAUM, Michael S. The Role of the State in International Migration. *Brown Journal of World Affairs*. 2002, roč. 8, č. 2, s. 157-167.

THOREAU, Henry David. *Občanská neposlušnost a jiné eseje*. Praha: Paseka, 2014.

TONGOUSOV, Pavel. *Fenomén pašeráctví a pašeráci v pohraničních oblastech Šumavy a Podkarpatské Rusi v období první československé republiky*. Diplomová práce. Masarykova Univerzita v Brně, Filozofická fakulta, 2007.

TRIANDAFYLLIDOU, Anna. Irregular Migration in Europe in Early 21st Century. In TRIANDAFYLLIDOU, Anna (ed.). *Irregular Migration in Europe: Myths and Realities*. 2. vydání. Abingdon: Routledge, 2016, s. 2-21.

TRIANDAFYLLIDOU, Anna – VOGEL, Dita. Irregular Migration in EU: Evidence, Facts and Myths. In TRIANDAFYLLIDOU, Anna (ed.). *Irregular Migration in Europe: Myths and Realities*. 2. vydání. Abingdon: Routledge, 2016, s. 291.-299.

United Nation. *Universal Declaration of Human Rights*. [2023-03-13] <<https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>>

UNHCR. *Convention and Protocol Relatin to Status of Refugee*. Ženeva: United Nations High Comissioner for Refugees, 2010.

UNHCR. *Deklaración de Cartagena sobre los Refugiados*. Cartagena: Coloquio sobre la Protección Internacional de los Refugiados en América Central, 1984.

UNHCR. *Mid-year trends 2022*. Ženeva: United Nation High Comissioner for Refugees, 2022. <<https://www.unhcr.org/us/about-unhcr/who-we-are/figures-glance>>

UNHCR. *OAU Convention: Governing the Specifics Aspects of Refugee Problems in Africa*. Addis-Ababa: The Assembly of Heads of State and Government, 1969.

UNHCR. *Seeking asylum in Spain*. [2023-02-16] <<https://help.unhcr.org/spain/en/solicitar-asilo-en-espana/>>

UNODC. *Global Study on Smuggling of Migrants 2018*. Vídeň: United Nation publication, 2018.

UNODC. *United Nation Convention against Transnational Organized Crime and the protocols thereto*. New York: United Nation, 2004.

VENTRELLA, Matilde. Identifying Victims of Human Trafficking at Hotspots by Focusing on People Smuggled to Europe. *Social Inclusion*. 2017, roč. 5, č. 2, s. 1-12.

VERNON, Victoria – ZIMMERMANN, Klaus. Walls and Fences: A Journey Through History and Economics. In KOURTIT, Karima – NEWBOLD, Bruce – NIJKAMP, Peter – PARTRIDGE, Mark (ed.). *The Economic Geography of Cross-Boreder Migration*. New York: Springer International Publishing, 2021.

WALLERSTEIN, Immanuel. *The Capitalist world-economy*. Cambridge: Cambridge University Press, 1979.

ZIMMERMAN, Klaus F. European Migration: Push and Pull. *International Regional Science Review*. 1996, roč. 19, č. 1-2, s. 95-128.